G. Popa – Lisseanu

Originea secuilor şi secuizarea românilor

Ediţie îngrijită de Ioan Lăcătuşu şi Vasile Lechinţan Postfaţă de dr. Ioan Ranca

Editura

ROMÂNIA PUR ŞI SIMPLU
BUCUREŞTI, 2003

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
POPA-LISSEANU, GHEORGHE
Originea secuilor şi secuizarea românilor / G. Popa Lisseanu. – Bucureşti : România Pur şi Simplu, 2003
ISBN 973-86261-4-5

94(=511.141 Secui)(498)

G. POPA-LISSEANU
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

ORIGINEA SECUILOR
ŞI
SECUIZAREA ROMÂNILOR

ʃʃʃ

ACADEMIA R. S. ROMÂNIA
BIBLIOTECA
FILIALA CLUJ-NAPOCA

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

C 4123/1950

EDITURA SOCIETĂŢII „TRANSILVANIA"
STR. DIONISIE No. 65

Coperta ediţiei din 1941

LUCRAREA LUI GHEORGHE POPA-LISEANU DIN PERSPECTIVĂ ACTUALĂ

Convieţuirea de secole a românilor cu secuii şi maghiarii în sud-estul Transilvaniei, continuă să fie o temă controversată între istoriografia şi etnografia română şi cea maghiară. Aşa cum arată sociologul Ilie Bădescu, extrema politizare a chestiunii a făcut ca, pe de o parte, abordările româneşti să fie relativ puţine iar, pe de altă parte, cele maghiare mereu predispuse spre o ideologizare şi concluzionare prematură a chestiunii

Istoriografia problematicii zonei intracarpatice a fostelor scaune secuieşti cuprinde un mare număr de lucrări, studii, articole, contribuţii documentare, pe care Liviu Boar le-a grupat astfel: *prima etapă* este cea până la 1 Decembrie 1918, când problema a fost abordată aproape exclusiv de istoriografia maghiară; *a doua etapă* este cea interbelică, în care autorii maghiari, atât cei din România, cât şi cei din Ungaria, ţară care se considera nedreptăţită istoric de Tratatul de la Trianon, au continuat să abordeze istoria zonei, dar au apărut şi o serie de studii, articole şi chiar cărţi dedicatei problemei, scrise de istorici români, care pe baza argumentelor avute la îndemână încercau să prezinte o istorie a românilor maghiarizaţi din scaunele secuieşti; o etapă controversată a istoriografiei problemei o constituie perioada totalitarismului comunist (1944-1989), când au

apărut o serie de lucrări interesante, scrise atât de istoricii români şi maghiari din România, dar şi de istoricii din Ungaria, ultimii contestând cu vehementţă istoriografia românească privind Transilvania, în general, şi istoria Secuimii, în special; ultima etapă, care este foarte bogată pe tărâm istoriografic, este cea de după 1989, când au apărut o serie de lucrări fundamentale pentru elucidarea acestei probleme atât de controversate, în deosebi a existenţei şi afirmării elementului românesc din Secuime. (Liviu Boar, *Românii din scaunele Ciuc, Giurgeu şi Caşin în secolul al XIX-lea. Istoriografia problemei şi surse de cercetare*, în *Angustia* 5, pag. 27)

Istoria cercetării temei nu este lipsită de distorsiuni, mai ales din partea istoriografiei maghiare, care a dus uneori lucrurile până la negarea cea mai intolerantă şi şovină a existenţei elementul românesc. Orban Balazs afirmă, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea că, ţinutul Odorheiului "*este atât de maghiar, încât şi pasărea ciripeşte în ungur*eşte". (Vasile Lechinţan, *Orban Balasz despre români în lucrarea A szekelyfold leirasa…"Descrierea ţinutului secuiesc*", în *Angustia*, nr 2/1997, pag.33) Lucrările apărute ulterior, în acelaşi registru tematic şi din aceeaşi perspectivă, au condus la persistenţa în opinia publică maghiară a percepţiei potrivit căreia „Ţinutul (Pământul) Secuiesc – Szekelyfold" este un teritoriu locuit doar de maghiari. Expresii ca „bloc compact maghiar", „maghiarimea cea mai pură" ş.a. întreţin la nivelul elitelor, dar şi al maselor, mitul „Pământului Secuiesc".

Din multitudinea acestor lucrări în limba maghiară, editate în ultimii ani, redăm doar câteva exemple.

Cu sprijinul autoguvernării judeţului Vesprem din Ungaria, în 1997 a apărut lucrarea monografică *„Megyenk Kovaszna-Haromszeki tudnivalok (Judeţul nostru Covasna. Informaţii despre Trei Scaune***).** O monografie a judeţului Covasna, care să prezinte o istorie adevărată a acestei zone din inima României, netendeţioasă şi fără iz propagandistic, este de mult aşteptată. Dar lucrarea la care ne referim este departe de a îndeplini asemenea exigenţe.

Referindu-se la conţinutul ei, eruditul universitar clujean, prof. univ. dr. Dumitru Protase, face următoarele precizări:

> *1. “ Totul este prezentat de parcă judeţul nu ar fi în România, ci o zonă separată;*
>
> *2. Necontenit se susţine că, şi în perioada interbelică şi după aceea a avut loc românizarea forţată. Deci, iată premisa acţiunilor după „cotitura” (aşa e numită în lucrare!) din 1989;*
>
> *3. Tot ce ţine de trecutul nesecuiesc este neglijat, omis,deformat, iar partea de preistorie şi istorie dacică, romană şi românească se trece sub tăcere;*
>
> *4. Lucrare tendenţioasă, incompletă, superficială, cu vădită tentă antiromânească”.* (Ioan Lăcătuşu, Spiritualitate românească şi conveţuire înteretnică în Covasna şi Harghita,

Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2002, pag. 233)

Din lecturarea lucrării rezultă că ea este întocmită la comandă de pe poziiţile propagandei maghiare, pe următoarele direcţii: ideea autonomiei secuieşti; rolul „nefast" al statului român, atât în perioada interbelică (1919-1940), cât şi în perioada „socialistă", dar şi după 1989, în dezvoltarea zonei; minimalizarea rolului şi prezenţei românilor în istoria judeţului; omisiunea totală a rolului negativ pe care secuii (respectiv conducătorii lor) l-au avut în anumite momente şi epoci istorice (maghiarizarea şi asuprirea românilor şi saşilor, distrugerea satelor româneşti şi săseşti din calea lor la 1848-1849, atacurile armate asupra românilor din 1919 şi 1940-194 etc); ideea autonomiei cultural-spirituale secuieşti etc.

Prezentând şi alte puncte de vedre despre *„obiectivitatea"* informaţiilor referitoare la românii din zonă, precizăm că nu este prima apariţie editorială de acest gen, după decembrie 1989, în care se eludează, se minimalizează sau se denaturează adevărul referitor la rolul şi prezenţa românilor din istoria judeţului Covasna.

Astfel, în monografia oraşului Covasna (apărută cu titlul KOVASZNA), în 1995, în trei limbi – maghiară, română şi germană – lucrare întocmită de dr. Benko Gyula şi Fabian Erno, cu un cuvânt înainte de Malnasi Laszlo Levente, primarul localităţii, la pagina 70 se apreciază că *„cercetarea nu şi-a spus ultimul cuvânt referitor la originea cetăţii din apropierea localităţii"*, cu toate că lucrările de specialitate, de largă

circulaţie şi incontestabilă reputaţie, precizează că aceasta este o cetate dacică. La pagina 72 din aceeaşi lucrare se face afirmaţia că *„populaţia românească convieţuieşte cu majoritatea maghiară (71%), se presupune, din sec. al XVIII-lea, şi majoritatea ei provine din zona Vrancei”*, deşi, cu o pagină mai înainte, sunt menţionate printre cele mai vechi familii de viţă nobilă ale aşezării, cele cu numele Vajna, Kozma, Albu.

Albumul oraşului Tg. Secuiesc, tipărit de primărie, în anul 1997, nu aminteşte nimic despre vechea comunitate a negustorilor români din oraş. Prezentarea bisericilor (romano-catolică (p. 21-23) şi a reformată (p. 24-25)) nu este continuată, aşa cum ar fi fost firesc şi onest de cea a bisericii ortodoxe din oraş, ridicată în anul 1754.

Incursiunea în istoria judeţului, ce însoţeşte Catalogul de prezentare a unor societăţi comerciale din judeţul Covasna, tipărit la EUROPRINT, Braşov, 1995, nu aminteşte nimic despre prezenţa românilor din zonă. Frumoasele ilustraţii reprezentând monumente istorice locale nu cuprind nici una dintre bisericile ortodoxe din lemn din Chichiş, Zăbala, Păpăuţi, Belin, Poian, Zagon sau de piatră din Căpeni, Bixad, Breţcu, Covasna, Valea Mare, Întorsura Buzăului ş.a.

În scurta prezentare istorică a municipiului Sf. Gheorghe, din cuprinsul hărţii municipiului, tipărită la TOPOGRAF Odorheiu Secuiesc, în 1997, ceasul istoriei este oprit *„întâmplător”* la începutul acestui secol. Ceea ce s-a întâmplat în viaţa oraşului reşedinţă de judeţ, în ultimii 80 de ani, este redat într-o singură propoziţie.

Reeditarea cunoscutelor lucrări monografice, la sfârşitul secolului trecut, în atmosfera euforică a sărbătoririi *„mileniului”*, s-a făcut fără menţionarea (conform uzanţelor consacrate) a rezultatelor cercetărilor întreprinse în perioada de la editarea şi reeditarea lor.

Sub egida Consiliului Judeţean Harghita, la Miercurea Ciuc a apărut în 1997 volumul *Harghita cu 250 de hărţi şi 135 de imagini,* lucrare de asemenea tendenţioasă, prezentată ca o combinaţie între *„un ghid turistic şi un atlas cu mape obişnuite”,* fiind tipărită în excelente condiţii grafice la Cartographia Kft Budapesta. Textul de bază a fost elaborat de un colectiv format din: dr. Kincses Emese, Zayson Samu şi Olah Gal Elvira. Editorul responsabil şi semnatarul *Cuvântului înainte* este Kolumban Gabor, preşedintele Consiliului Judeţean Harghita din vremea respectivă. Varianta în limba română este asigurată de Nicolae Kovacs. Folosind un vast material cartografic şi de imagini, cât şi numeroase informaţii istorice, geografice, geologice, demografice, economice şi sociale, cât şi datele furnizate de Direcţia Judeţeană de Statistică, Camera de Comerţ şi Industrie şi pe o bibliografie selectivă cuprinzând peste 60 de titluri, în cele peste 200 de pagini ale ei, cartea îşi propune să prezinte judeţul Harghita, cu frumuseţele şi bogăţiile sale materiale şi umane. Potrivit editorului, „publicaţia” se doreşte a fi *„un volum promoţional, care încearcă să invite în judeţul Harghita pentru a cunoaşte locuri, oameni, posibilităţi de a investi, de a găsi parteneri de afaceri, … un mijloc ce îndeamnă la*

investiţii în turism, în economie, pe toţi aceia care doresc să contribuie la modelarea vieţii viitorului pe meleagurile noastre".

Apariţia unei asemenea lucrări, ar trebui să reprezinte, indiscutabil, un fapt de cultură meritoriu, care trebuie să se bucure de aprecierea comunităţii locale şi a tuturor beneficiarilor ei. Aceste plaiuri ce-şi *„etalează nemijlocit bogăţia, frumuseţile şi valorile"* şi destoinicii lor oameni merită cu prisosinţă asemenea *„daruri"*. Din păcate, valoarea cărţii este umbrită de accentele antiromâneşti reprezentate sub forma unor formulări arogante, ironice sau cu sensuri multiple, omisiuni, manipulări subtile sau evidente, ori de-a dreptul „săgeţi otrăvite" şi neadevăruri.

În buna tradiţie a istoriografiei maghiare, istoria acestor locuri începe cu venirea secuilor aici, iar după aşezarea lor totul se reduce în principal la acest grup etnic. *„Locuitorii acestor meleaguri* – se spune în capitolul *Oameni ai pământului – care sunt cunoscuţi astăzi sub denumirea de secui, atunci când s-au stabilit în aceste locuri (sec 12-13) reprezentau o ramură a seminţiei maghiare, cu drepturi proprii, practicând meseria armelor"*. Chiar dacă nu este o lucrare de specialitate, considerăm că nu este firesc să nu se amintească nimic despre bogata vieţuire a oamenilor în estul Transilvaniei încă din neolitic şi chiar mai înainte, despre numeroasele vestigii arheologice, impresionantul număr de cetăţi dacice şi castre romane, despre tezaurul de la Sâncrăieni, cu care oricare civilizeţie s-ar mândri.

Autorii au grijă să-şi informeze cititorii despre faptul că *„grupul etnic aşa-zis al secuilor* ***nu este unul care-şi caută până în zilele noastre propria-i indentitate în universul legendelor (sic!)****, ci acea comunitate maghiară al cărei nume se contopeşte cu ocupaţia sa”.*

Zona este *„****martor al unor vremuri crâncene,****… secuii fiind nevoiţi a se lupta cu chiar preţul propriei existenţe pentru a păstra bunurile cucerite cu sudoare şi sânge de înaintaşii săi.* ***Nici azi, în contextul vremurilor ce s-au schimbat, nu este altfel”***. Nu se aminteşte nimic, fie chiar şi în treacăt de relaţiile bune ale secuilor cu românii din Moldova şi Muntenia, despre prezenţa acestora în oastea lui Ştefan cel Mare sau a lui Mihai Viteazul. Este pusă în evidenţă, printre altele, contribuţia principilor ardeleni Gheorghe Rakoczi şi Mihai Apafi la uşurarea vieţii secuilor, dar este omisă aceeaşi contribuţie a domnitorului Mihai Viteazul.

Conform autorilor, *„prima mare conflagraţie mondială este cea care duce la shimbarea ordinii lucrurilor…, atunci prin pasul Moldovei, în vara anului 1916,* ***depresiunea este potopită de armata română, intrată peste noapte în război.*** *După retragerea acesteia din oraş (Miercurea-Ciuc), rămân 80 de case incendiate şi distruse”*. Aceasta nu este singura formulare diametral opusă faţă de realitate. Astfel, pentru municipiul Odorhei, perioada interbelică este *„****o letargie ce a durat nu mai puţin de două decenii”***, în timp ce anii 1940-1944 au reprezentat *„****un nou avânt, plin de speranţe, curmat de cel de-al doilea război mondial”,***

(poate de sfârşitul lui ?) iar dezvoltarea din anii 1968-1989 ***„s-a dovedit, la începutul anilor 90, ca fiind în mare măsură doar o speranţă înşelătoare”.*** În final, este pusă întrebarea: ***„Oare al câtelea nou început l-au reprezentat anii 90 pentru Odorhei ?”***

Din lectura lucrării rezultă că aproape nimic din ceea ce s-a întâmplat în viaţa judeţului Harghita după 1 Decembrie 1918 nu a fost pozitiv şi benefic pentru zonă (cu excepţia anilor 1940-1944 şi a celor din timpul Regiunii Autonome Maghiare). *„Autoguvernarea judeţeană”* actuală şi susţinătorii ei vorbesc despre dezvoltarea economico-socială şi urbanistică din anii de dinainte de 1989 ca despre o ***„dezvoltare retardată”*** şi, în consecinţă, după 1990, ***„totul trebuie luat de la început”***.

Aşa cum a procedat Orban Balazs în cunoscuta sa lucrare monografică, dedicată *„pământului secuiesc”* la sfârşitul secolului trecut, şi în volumul de faţă, tot ceea ce se referă la români este minimalizat, denaturat sau eludat. Aflăm că judeţul este locul de baştină al câtorva oameni de cultură de talie europeană, precum: Orban Balazs, Tomcsa Sandor, Tompa Laszlo, Tamasi Aron, Nagy Imre, Nagy Istvan, Karacsony Janos. Autorii nu au scris din păcate şi de Miron Cristea, Octavian Tăslăuanu sau Alexandru Nicolescu.

Frumoasele fotografii color nu înfăţişează nici o biserică românească din judeţ (din cele peste 50 existente), nici un monument de for public sau alt însemn reprezentativ pentru cultura şi spiritualitatea românească. În timp ce,

din localităţiile cu populaţie de etnie maghiară sunt prezentate cele mai însemnate monumente laice şi bisericeşti, din localităţile româneşti sunt prezentate imagini generale, blocuri de locuinţe sau peisaje din împrejurimi.

Nici informaţiile referitoare la populaţia românească din localităţile Topilţa, Bilbor, Corbu, Gălăuţaş, Tulgheş ş.a., cele privitoare la şcolile confesionale şi la bisericile româneşti existente în prezent în localităţile judeţului Harghita, nu sunt prezente în lucrarea amintită.

Omisiunile menţionate, care reflectă prezentarea în volumul la care ne referim a unei imagini *„pur secuieşti”* a judeţului Harghita, au ca suport documentar o bibliografie selectivă, deficitară şi simplistă, care cuprinde un sigur titlu de carte românească: Ion I. Russu, *Românii şi secuii* . Nici o altă lucrare sau publicaţie editată de Academia Română sau de Arhivele Naţionale, muzee sau institute de cercetare din România nu a fost inclusă în această bibliografie.

Omisiunile continuă şi în ceea ce priveşte manifestările culturale româneşti. Calendarul *„manifestărilor tradiţionale mai importante”* cuprinde: festivaluri, târguri, tabere, întâlniri folclorice, procesiuni, comemorări maghiare, darnu şi Festivalul „Mioriţa” din Topliţa de exemplu, ceea ce nu se poate spune despre *„Festivalul ceangăilor de la Lunca de Jos”*.

Desigur că **lucrarea pare a fi destinată destinată să măgulească orgoliu turiştilor numai dintr-o anumită ţară sau de o anumită etnie**. Altfel nu se poate explica lipsa de obiectivitate şi onestitate, tenta iredentistă şi de

purificare etnică pe dimensiunea istorică, atitudine neconformă spiritului de toleranţă european de astăzi. Cu asfel de lucrări, frazele frumoase şi conceptele europene din capitolul „*Concepţia politică asupra dezvoltării*" devin demersuri generatoare de suspiciuni şi neîncredere, a căror finalitate nu este greu de anticipat. Bineînţeles că o asemenea dezvoltare-inclusiv spirituală, nu se va bucura niciodată de sprijinul românilor, şi nici nu este în interesul *„oamenilor pământului"* din această frumoasă zonă, aflată în chiar inima României.

Tot la Miercurea – Ciuc a apărut în 1999 o culegere de studii intitulată *„A TOBBSEG KISEBBSEGE" (Minoritatea majorităţii*), cu subtitlul *Studii privind istoria românilor din Secuime.* Volumul aduce o serie de informaţii noi despre românii din fostele scaune secuieşti, recunoaşte secuizarea românilor din zonă, afirmându-se că „ istoria societăţii secuieşti nu ar fi completă fără istoria românuilor din ţinuturile secuieşti". Toate acestea sunt în schimb umbrite de *scopul principal al lucrării, care este negarea continuităţii româneşti în acest spaţiu şi anularea statutului de autohtoni pentru români, prin introducerea termenului de stabilire (aşezare) a românilor în scaunele secuieşti (studiile semnate de Pal Judith şi Szocs Janos).* (Vezi Vasile Lechinţan, *„Stabilirea" românilor în sud-estul Transilvaniei" – Noile „opţiuni" ale istoriografiei maghiare*, în Angustia nr. 6/2001, pag. 338).

Chiar dacă despre originea secuilor nu există nici astăzi un punct de vedere unanim aceptat, există, în schimb, aproape un consens, între

istoricii maghiari asupra translatării de la identitatea „secuiască” la cea maghiară, heteroidentificarea „secuilor” cu „maghiarii” fiind atât de categorică, încât datele, dar şi diferitele discursuri, suspendă, de facto, diferenţele existente între aceste grupuri de populaţie, acreditând ideea unităţii şi omogenităţii lor.(Ioan Lăcătuşu, *Structuri etnice şi confesionale în judeţele Covasna şi Harghita*, Teză de doctorat, Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, 2002, pag. 159).

Abordările teoretice referitoare la „Pământul secuiesc” sunt continuate şi completate cu preocupări sistematice în planul acţinunii politice, civice şi culturale. În ultima perioadă, asistăm însă la o situaţie paradoxală. În timp ce, în majoritatea mediilor este susţinută teza principială a apartenenţei secuilor la etnia maghiară, sporesc discursurile nostalgice şi demersurile pragmatice care urmăresc înfiinţarea „Ţinutului secuiesc”, realizarea unei „autonomii comunitare” sau „autoguvernări „ secuieşti ş.a. Într-o perioadă istorică, când tendinţa aşteptat de toată populaţia, este reprezentat de integrarea europeană a României, liderii „moderaţii” cât şi cei „radicali” ai populaţiei maghiare din zonă, şi nu numai, într-o direcţie care este vădit „contra curentului general”, îşi propun să constituie un sistem instituţional paralel cu cel al populaţiei majoritare, acţionând pentru separarea şcolilor şi a instituţiilor culturale pe criterii etnice şi pentru realizarea unei autonomii percepute ca un „surogat de statalitate”, ca o încercare a unei posibile constituiri a „substitutului de statalitate”.

Pentru înfăptuirea acestor deziderate, sunt elaborate strategii pe termen mediu şi lung, dar şi obiective punctuale care vizează: retrocedarea proprietăţilor comunitare laice şi bisericeşti (care vor asigura baza economică a „autoguvernărilor), o complexă şi eficientă organizare comunitară, formată dintr-o reţea de instituţii şi ONG-uri, conduse de un partid constituit pe criterii etnice, aflat în permanenţă la conducere pe plan local şi cu un important rol în realizarea majorităţii parlamentare la nivel naţional, o reţea de mass-media care promovează un discurs etno-centrist şi care manipulează o mare masă de cetăţeni români care nu cunosc decât limba maghiară, un sistem favorizant de asigurare a suportului financiar pentru proiectele identitare maghiare de la bugetele locale, bugetul naţional al României, bugetul naţional al Ungariei şi de la sponsorii interni şi externi, un plan bine pus la punct de stăpânire a spaţiului public de la denumirea şcolilor şi instituţiilor publice, la plăci comemorative, monumentele istorice, cu mesaj revizionist sau antiromânesc, explicit sau simbolic ceea ce face ca românii, atât cei localnici, cât şi cei din ţară, să se simtă într-un spaţiu ce nu aparţine românităţii.

De remarcat faptul că toate acestea sunt proiectate şi realizate fără consultarea şi cu neglijarea intereselor populaţiei româneşti din zonă, având ca motivaţie principală pur imaginară păstrarea identităţii etnice, lingvistice şi confesionale a populaţiei maghiare şi a tradiţiilor locale specifice „pământului secuiesc”, menţinerea „echilibrului” (în realitate a

dezechilibrului etnic) şi obstrucţionarea „românizării” zonei. Se urmăreşte deci înfiinţarea unei regiuni denumite „Ţinutul secuiesc”, deşi paradoxal în zonă nu mai există secui, realizarea unei „autonomii a secuimii”, menţinerea unui „bloc compact de maghiari” în arcul intracarpatic (bloc care nu a exitat niciodată), evitarea unei „asimilări” care nu a vizat pe secui/respectiv maghiari, şi care, dimportivă, a cuprins, aşa cum se va vedea din prezenta lucrare, o bună parte a populaţiei româneşti.

De aceea, înţelegerea cât mai exactă, corectă şi globală a fenomenului românesc, în această zonă din inima României, în dimensiunea lui istorică şi în strânsă legătură cu raporturile complexe stabilite cu populaţia secuiască/maghiară, are o însemnătate deosebită pentru eliminarea unor clişee şi realităţi prezentate distorsionat şi tendenţios, care pot perpetua în timp stări de tensiune şi pot alimenta şovinismul atât de înrădăcinat în istorie, întârziind astfel procesul unei necesare şi corecte conectări a societăţii româneşti în sistemul marilor valori democratice europene.

În acest context, concomitent cu cercetările interdisciplinare realizate în zonă, se impune a fi cunoscute lucrările unor autori români, apărute după Marea Unire, când situaţia dramatică a românilor maghiarizaţi a atras atenţia oamenilor de cultură, a cercurilor ştiinţifice şi a forurilor de decizie politică. Atunci au apărut lucrările lui Gheorghe Popa-Lisseanu, Sabin Opreanu, Teodor Chindea, Petre Râmneanţu, Nicolae Sulică, Elie Câmpeanu, Aurel Nistor şi a altora. Este

semnificativ şi faptul că în perioada interbelică, o pleiadă de personalităţi culturale s-au ataşat problemei românilor din secuime, nu atât scriind despre ei, ci şi vizitându-i, sprijinindu-le viaţa spirituală, participând la activităţile lor culturale, colaborând la presa românească locală. Printre aceştia se afla şi personalităţi ca: Nicolae Iorga, Octavian Goga, Alexandru Lapedatu, Ştefan Meteş, Vasile Goldiş, Dimitrie Gusti, Mihai Sadoveanu, Onisifor Ghibu, Şt. O Iosif, Emil Gârleanu, Dimitrie Gusti, pe lângă Miron Cristea, Octavian Tăslăuanu, Ghiţă Popp, Nicolae Colan, Romulus Cioflec, Alexandru Nicolescu, Justinian Teculescu, Veniamin Nistor, Aurel Gociman – Oituz etc. personalităţi născute în localităţi din cele două judeţe.

Este adevărat că din unele studii şi articole apărute în perioada interbelică sub semnătura unor intelectuali români, nu lipsesc nici tratările superficiale şi exagerările şi nici unele abordări mai mult emoţionale decât pe bază de izvoare istorice. Referindu-se la acest aspect, I.I. Russu aprecia că în unele din aceste articole se repetă „păreri mai vechi, nu totdeauna fundate pe temelia solidă a faptelor şi documentelor, ceea ce a lăsat (după cum e firesc) largi goluri în documentare şi în bibliografie, erori de amânunt foarte importante, unele aserţiuni ce puteau să pară exagerări propagandistice, aducând chiar oarecare neîncredere şi prejudicii tezei juste în ansamblu” (Ioan I. Russu, *Românii şi secuii*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1990, pag. 156). De aceea orice citare sau reeditare a lor, necesită o analiză critică şi o raportare la surse

documentare credibile, reuşindu-se astfel valorificarea a ceea ce este validat şi peren din punct de vedere al informaţiilor istorice.

Procedând în acest fel, în cadrul unui proiect realizat împreună cu Editura „România pur şi simplu”, ne propune să reeditǎm unele din lucrările apărute în perioada interbelică, semnate de Nicolae Iorga, Gheorghe Popa-Lisseanu, Sabin Opreanu, Ştefan Manciulea ş.a. Pentru început, readucem în atenţia celor interesaţi lucrarea *Originea secuilor şi secuizarea românilor*, de Gheorghe Popa-Lisseanu. Textul ediţiei de faţă a lucrării amintite, este reprodus din volumul apărut la Editura Societăţii „Transilvania” din Bucureşti în anul 1940. Precizăm că ediţia prezentă respectă textul originar.

Prin notele şi comentariile îngrijitorilor ediţiei, am căutat să actualizăm problemele abordate de autor, cu unele aspectele apărute după 1940. O aducere la zi a studiilor şi cercetări interdisciplinare referitoare la românii din Covasna şi Harghita este redată în lucrările: *Structuri etnice şi confesionale în judeţele Covasna şi Harghita*, de Ioan Lăcătuşu, Teză de doctorat, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, 2002, *Românii din Covasna şi Harghita*, de Ioan Lăcătuşu, Vasile Lechinţan şi Violeta Pătrunjel, Editura Grai Românesc a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei şi Harghitei, Miercurea-Ciuc, 2003 – Volum apărut cu binecuvântarea, sprijinul şi coordonarea P.S. Ioan Selejan, Episcopul Covasnei şi Harghitei, în articolele apărute în Angustia numerele 1-7, anuarul Muzeului Carpaţilor Răsăriteni şi al Centrului

Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” şi în alte articole, studii şi lucrări cuprinse în bibliografia acestei probleme, publicată în volumul *Românii din Covasna şi Harghita.*

În aceste lucrări sunt redate: reconstituirea evoluţiei unor fenomene demografice în perioada 1850-1992, consecinţele evenimentelor politice şi geopolitice asupra dinamicii populaţiei şi a comportamentului demografic, evidenţierea rupturilor şi continuităţilor,a direcţiilor şi consecinţelor mişcării migratorii, dinamica procesului de asimilare a românilor din zonă, creionează o imagine realistă a sud-estului Transilvaniei. Din cele 10 valuri de asimilare imediată şi de alungare a românilor din „secuime”, puse în evidenţă de academicianul Nicolae Edroiu, cinci sunt înregistrate între 1850-1992, fiind relevate clar de recensămintele moderne, fie că ele au fost efectuate sub administraţie austriacă, fie sub cea ungurească sau sub cea românească. Este pusă în evidenţă diferenţa esenţială dintre comportarea majorităţii românilor faţă de maghiari şi cea a majorităţii maghiarilor faţă de români în momentele de schimbare a apartenenţei de la un stat la altul sau de regim politic, cu reliefarea momentelor de maximă intoleranţă faţă de români din perioada 1940-1945, 1956, 1989/1990.

Cunoaşterea schimbările demografice intervenite în structura etnică şi confesională a tuturor localităţilor din Transilvania, în a doua jumătate a sec al XIX-lea şi începutul sec. XX, este înlesnită în prezent de punerea în circulaţie în limba română a datelor recensămintelor

efectuate pe teritoriul Transilvaniei, începând cu anul 1850 şi terminând cu anul 1941, prin grija cercetătorilor Catedrei şi Laboratorului de Sociologie al Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, sub coordonarea prof. univ. dr. Traian Rotariu şi prin lucrările semnate de cercetătorul budapestan Varga E. Arpad.

O contribuţie deosebit de valoroasă la clarificarea problemei „secuizării" românilor din sud-estul Transilvaniei o reprezintă şi prezenţa numeroaselor antroponime româneşti în majoritatea localităţilor din fostele scaune secuieşti, realitate pusă atât de bine în evidenţă de I.I. Russu şi Ioan Ranca. Pornind de la observaţia savantului clujean I.I.Russu, formulată în lucrarea de referinţă pentru problematica abordată (Vezi *Românii şi secuii*, de Ion I.Russu, Ed. Ştiinţifică, 1990), potrivit căreia „bibliografia istorică relativ bogată, este lacunară, deficitară ca documentaţie istorică şi filologică-ligvistică… antoponimia fiind îndeosebi deficientă", istoricul şi arhivistul mureşan Ioan Ranca a început publicarea mai multor volume sub genericul „ *Românii din Secuime în antoponimele din conscripţii*", vol. I cuprinde Scaunul Mureş, şi a apărut în anul 1995, iar volumul II scaunele Ciuc, Giurgeu şi Caşin, şi e apărut în 1997. Volumele, elaborate cu acribie ştiinţifică deosebită, înglobând munca de o viaţă a unui cunoscut cercetător pasionat de istoria românilor ardeleni, introduce în circuitul ştiinţific informaţii indispensabile oricăror abordări a problemeticii dăinuirii româneşti în spaţiul istoric tratat.

Vasile Lechinţan a publicat mai multe conscripţii inedite cu românii din scaunele secuieşti din perioada 1614-1787. Ana Grama a publicat inventarele de bunuri apaţinând bisericilor ortodoxe din zonă, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi alte documente inedite despre comunităţile parohiale şi liderii acestora. Ioana Cristache-Panait a publicat „alte mărturii ale originii etnice româneşti a aşezărilor din sud-estul Transilvaniei" şi alte documente despre prezenţa şi circulaţia cărţii bisericeşti în acest areal. Ioan N. Ciolan, Mihai Racoviţan şi Vasile Lechinţan au semnat lucrări ce pun în evidenţă noi informaţii documentare despre evoluţia secuizării românilor din arcul carpatic. Părintele prof. Ilie Moldovan s-a preocupat constant de cercetarea vieţii bisericeşti şi laice a românilor din arcul intracarpatic, recomandând cuprinderea acestei problemetici în aria de cercetare a tinerilor săi studenţi şi doctoranzi.

Cu un deosebit interes este aşteptată finalizarea tezei de doctorat a istoricului şi arhivistului mureşan Liviu Boar cu tema *„Românii din Secuime în secolul al XIX-lea".*

O perspectivă inedită şi edificatoare pentru istoria locală o reprezintă cercetările referitoare la interferenţele ligvistice româno-maghiare. În patronimul ligvistic al dialectului maghiar din secuime există numeroase împrumuturi din limba română, fenomenul fiind unul din cele mai concrete mărturii ale convieţuirii paşnice chiar de la început româno-secuieşti/maghiare de-a lungul istoriei în sud-estul Transilvaniei. În acest sens,

vezi Vasile Lechinţan, *Limba română în viaţa secuilor de-a lungul secolelor (până la 1918).*

Cercetările recente au pus în evidenţă faptul că, în spaţiul analizat de noi, **fenomenul de asimilare etnică, prin maghiarizare, a cuprins deopotrivă, atât pe români, cât şi pe saşi, ţigani, evrei, armeni, germani**. (Vezi Anexa nr 1, referitoare la numărul evreilor din judeţele Covasna şi Harghita, între anii 1850-2002). El a avut drept consecinţă pierderi etnice importante pentru aceste grupuri etnice, pierderi care au contribuit, în timp, la menţinerea unei majorităţi maghiare, percepută ca un „ puternic bloc maghiar" în zonă. În ambele judeţe, ponderea celor de altă etnie a scăzut, în perioada 1850-1992, de la cca. 3 % din totalul populaţiei, la 1 %. De remarcat scăderea din oraşele judeţului Harghita a persoanelor de altă etnie de la 9,69 % în 1850 la 0,97 %, dispărând, printre altele, mai multe comunităţi româneşti, cât şi puternica comunitate a armenilor (1235 persoane în 1850, din care 1144 în Gheorgheni) şi germanii (518 persoane în acelaşi an). Este surprinsă astfel, de către Traian Rotariu, **o tendinţă numită de *„omogenizare etnică"*, în sensul că procentele etniei dominante sunt, în multe cazuri, în 1992, mult mai aproape de 100 % decât erau în 1850. Dacă la acestea adăugăm, numeroasele comunităţi româneşti asimilate, se poate aprecia că zona este un „melting pot"(creuzet), în care toate aceste etnii au fost asimilate de către cea maghiară (teză formulată de Nicolae Iorga, la**

începutul sec. XX şi contestată vehement de către istoricii maghiari).

De fapt, realitatea etno-demografică din judeţele Covasna şi Harghita este departe de imaginea unui bloc etnic maghiar compact. În cele două judeţe există un număr însemnat de persoane cu dublă ascendenţă identitară, există grupuri cu apartenenţă controversată (cel mai mare este grupul de ţigani), apoi ezitanţi, nostalgici după etnii dispărute etc.(*Structuri etnice şi confesionale în judeţele Covasna şi Harghita*", de Ioan Lăcătuşu, Teză de doctorat, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, 2002.

Pentru surprinderea câtorva dimensiuni ale procesului de deznaţionalizare şi asimilare a românilor din sud-estul Transilvaniei, în Postfaţă, am selectat din şirurile de date referitoare la comunităţile româneşti din judeţul Covasna, aşa cum au fost ele întocmite pentru lucrarea *Românii din Covasna şi Harghita*, doar localităţile cu cele mai mari pierderi etnice româneşti. În acest fel este pus în evidenţă „faptul penibil şi tragic al „asimilării" etnice a românilor din localităţile etnic mixte din judeţele Covasna şi Harghita.

După cum este cunoscut, maghiarizarea numelor românilor şi a altor naţionalităţi naţionale din Transilvania a constituit o componentă de bază a politicii de maghiarizare atât de intens desfăşurată la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX (Vezi *Statutul Societăţii Centrale de Maghiarizarea Numelu*i, Anexa nr. 2).

Cercetările sociologice efectuate de dr. Maria Cobianu-Băcănau de la Institutul de Sociologie al Academiei României, finalizate în volumele *S.O.S. – românii din Covasna şi Harghita* şi *Drama maghiarizării românilor din Covasna şi Harghita* au pus în evidenţă existenţa în zonă a unui climat de convieţuire interetnică din partea majorităţii populaţiei maghiare, refractar la prezenţa alterităţii, şi un fenomen mult mai grav respectiv lipsa unui sistem eficient de protecţie a identităţii etnice a românilor din cele două judeţe.

Republicarea lucrării lui Gheorghe Popa-Lisseanu *Originea secuilor şi secuizarea românilor* constuie un gest de cinstire a memoriei ilustrului înaintaş şi un nou pas pentru cunoaşterea adevărului referitor la istoria sud-estului Transilvaniei. Demersul nostru porneşte de la convingerea că numai cunoaşterea adevărului despre convieţuirea româno-maghiară din sud-estul Transilvaniei de-a lungul secolelor va putea constitui baza acţiunilor viitoare de scoatere a secuilor şi maghiarilor de sub influenţa amplelor acţiuni de manipulare la care sunt supuşi în prezent de cea mai mare parte a mass-media de expresie maghiară şi formarea percepţiei şi autopercepţiei fireşti despre locul şi rolul lor, cu zestrea culturală specifică, în acest areal din inima României.

Cartea lui Gheorghe Popa-Lisseanu vorbeşte convingător peste timp şi despre inconsistenţa şi nocivitatea tuturor proiectelor care urmăresc constituirea unei enclave etnice în zona Covasna-Harghita, despre faptul că asemenea proiecte nu

doresc binele nici al românilor şi nici al maghiarilor din arcul intracarpatic.

În situaţia în care minoritatea „majoritară” maghiară din zonă se află perpetuu la putere pe plan local, deţine monopolul tuturor resurselor, are puternice trăsături etnocentriste şi domină politic, necesitatea ca ea să beneficieze de protecţie juridică este superfluă. Cei care vor avea într-adevăr nevoie de protecţie, pentru a-şi conserva identitatea etnică, sunt românii din zonă şi nu maghiarii.

Ne aflăm deci, în faţa unei realităţi complexe şi specifice, a cărei gestionare necesită o strategie identitară şi multiculturală specifică, materializată prin reglementări şi pârghii logistice şi instituţionale care să asigure o atât o conveieţuire armonioasă, cât şi o viaţă demnă, deopotrivă, românilor şi maghiarilor cetăţeni ai României din această frumoasă zonă de la curbura interioară a Carpaţilor.

IOAN LĂCĂTUŞU, VASILE LECHINŢAN

ÎN MEMORIA CĂRTURARULUI GHEORGHE POPA-LISSEANU

O trăsătură specifică a cercetărilor româneşti referitoare la sud-estul Transilvaniei este aceea că toţi marii istorici, etnografi, demografi, sociologi, care s-au aplecat asupra zonei (începând cu N. Iorga, şi terminând cu I.I.Russu) nu au întreprins cercetările lor ca urmare a unor obligaţii profesionale, ci dintr-o curiozitate ştiinţifică faţă de o problematică puţin abordată, şi din datoria lor de savanţi militanţi, implicaţi în soluţionarea unor subiecte de interes naţional.

Unul dintre aceşti prestigioşi înaintaşi care s-a aplecat asupra cercetării românilor din sud-estul Transilvaniei, cu scopul declarat de a-şi aduce contribuţia la dislocarea mitologiei îngust-naţionaliste a teoriilor „redutei maghiare", a „purităţii" şi a caracterului compact al maghiarimii din secuime ca mijloc de intoleranţă etnică a fost şi istoricul şi filologul Gheorghe Popa-Lisseanu.

S-a născut la 2 octombrie 1866, în comuna Lisa, Ţara Făgăraşului, azi judeţul Braşov. A urmat clasele primare în Lisa şi Voila. După terminarea studiilor liceale la Braşov, Popa-Lisseanu a urmat cursurile Facultăţii de Litere din cadrul Universităţii din Bucureşti, specializându-se în filologie clasică, absolvind şi Şcoala Normală Superioară din Bucureşti.

Între anii 1889-1891 este suplinitor la liceele Sf. Sava şi Matei Basarab, apoi este profesor titular la Liceul „Gheorghe Lazăr" din Bucureşti.

În 1914 îl găsim inspector şcolar, iar din 1919 director general al învăţământului secundar. Între anii 1922-1928 deţine funcţia de consilier tehnic şi apoi director în Ministerul Instrucţiunii, iar între 1928-1931, profesor la Secţia pedagogică universitară. Se pensionează în 1931.

Paralel cu activitatea didactică, a desfăşurat o susţinută muncă de tipărire a izvoarelor istorice, concretizată în editarea următoarelor lucrări: *Izvoarele istoriei românilor. Fontes historiae Daco-Romanorum* (15 volume); *Românii în izvoarele istoriei medievale*; *Dacii în autori clasici* (2 volume).

O preocupare constantă a savantului Gheorghe Popa – Lisseanu a constituit-o studiile privitoare la continuitatea populaţiei autohtone la nordul Dunării după retragerea aureliană (*Continuitatea românilor în Dacia. Dovezi nouă*); *Cetăţi şi oraşe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogiei)*.

Popa-Lisseanu este autorul mai multor monografii referitoare la *Insula Şerpilor*, *Basarabia, Drâstot – Silistra*, *Viaţa şi opera lui Gheorghe Lazăr* (în colaborare cu Gh. Bogdan Duică).

S-a aplecat, în cercetările sale şi asupra unor aspecte mitologice (*Urme de sărbători păgâneşti*; *Mitologia greco-romană în lectură ilustrată,* (2 volume); *Legende şi poveşti antice*).

Preocupările filologice şi pedagogice s-au materializat în lucrările: *Versificaţiunea latină; Prosodica şi Metrica; Istoria literaturii latine, Antologie şi Crestomaţie; Studii pedagogice; Limbile clasice în învăţământul secundar şi*

metodica lor; *Manuale de limba latină şi de limba greacă* etc. A tradus din limba latină şi greacă în limba română, mai multe lucrări printre care: *Plinius; Corespondenţă cu împăratul Traian; Apuleius; Amor şi Psyche; Lucian, Toxaris sau Prietinia; Cicero, Discursul pentru Archias; Platon, Vergilius, Xenofon etc,* traduceri apărute în „Biblioteca autorilor clasici greci şi romani" şi în „Biblioteca textelor clasice greceşti şi latineşti".

Apropiindu-se de istoria românilor din fostelor scaune secuieşti, Gheorghe Popa-Lisseanu, publică lucrările: *Secuii şi secizarea românilor*, apărută la Bucureşti, la Tipografia ziarului Universul, în 1932 (iar apoi în limbile franceză şi maghiară), *Date referitoare la maghiarizarea românilor*, la aceiaşi editură, în 1937 şi *Originea secuilor şi secuizarea românilor*, apărută la Editura Societăţii Transilvania, Bucureşti, 1941.

Bibliografia lucrărilor sale cuprinde:

1. *Tabele cerate*, studiu de arheologie, Bucureşti, 1890
2. *Poesia populară la români*, 1894
3. *Metrica versurilor lirice ale lui Horaţiu,* 1895
4. *Flora şi Florile, studiu de mitologie populară*, 1899
5. *Proiectul de programă a limbii latine în gimnazii şi licee*, 1899
6. *Învăţământul în limba latină în gimnaziu şi liceu*, 1904
7. *Urme de sărbători păgâneşti*, 1907

8. *Cultura română în lectura ilustrată*. Manual pentru studiul limbii latine clasa IV-a gimnasială (nouă ediţii apărute între anii 1910-1927)

9. *Cultura română în lectură ilustrată*. Manual pentru studiul limbii latine clasa III-a gimnasială (10 ediţii apărute între 1910-1927)

10. *Gramatica limbii latine. Morfologia, retorica şi noţiuni de stilistică. Clasa V liceală şi următoarele* (şapte ediţii apărute între anii 1912-1926)

11. *Încercări de monografie asupra cetăţii Dârstorul-Silistra* cu două hărţi şi ilustraţiuni, Bucureşti, 1913

12. *Cetăţi şi oraşe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei cu o hartă şi 22 ilustraţiuni,* ediţia a-I-a, 1914, ediţia aII-a, 1921

13. *Mitologia greco-romană în literatura ilustrată,* vol. I-II, 1919-1926

14. *Noţiuni elementare de limbă elenă*. Clasa VII liceală, 1920

15. *Noţiuni elementare de versificaţiune latină*. *Prosodica şi Metrica*, 1921

16. *Basarabia. Privire istorică*, 1924

17. *Romanica. Studii istorice, filologice şi arheologice*, 1925

18. *Viaţa şi opera lui Gheorghe Lazăr* (în colaborare cu Gh. Bogdan Duică, 1925

19. *Studii pedagogice. Limbile clasice în învăţământul secundar şi metodica lor,* în Biblioteca Pedagogică nr. 45, 1925

20. *Un manuscris al gramaticii româneştia lui I. Eliade Rădulescu*, în

Academia Română, Lucrările secţiunii literare, Tom III, 1925

21. *Legende şi poveşti antice. Preluate după autori greci şi romani* (cu 36 stampe şi ilustraţiuni), 1926

22. *Limba greacă*. Pentru clasa VII-a liceală, Ediţia I-a, 1926

23. *Istoria literaturii latine pe bază de texte* (Antologie şi crestomaţie), 1928

24. *Secuii şi secizarea românilor*, 1932

25. *Sicules et Roumains. Un proces de denationalisation*, 1933

26. *Românii în poezia medievală, în Izvoarele istoriei românilor,* vol.III,

27. *Izvoarele istoriei românilor. Fontes historiae Daco-Romanorum* (15 volume, apărute între anii 1934 şi 1939);

28. *A szekely es a romanok szekelysitese* (Secuii şi secuizarea românilor), traducere dr. Kendy Sandor, 1936

29. *Date referitoare la maghiarizarea românilor*, 1937

30. .*Românii în izvoarele istoriei medievale* (1939);

31. *Originea secuilor şi secuizarea românilor*, 1941

32. *Dacii în autori clasici* (2 volume, 1943).

33. *Continuitatea românilor în Dacia. Dovezi nouă,*1941

34. *Legenda Sfântului Dumitru de la Tesalonic,* în „Arhiva Românească”, tom VII, 1941

Simpla enumerare a titlurilor lucrărilor purtând semnătura lui Gheorghe Popa-Lisseanu ne vorbeşte elocvent despre vasta activitate cărturărească desfăşurată de ilustru cercetător, timp de peste 60 de ani. O recunoaştere a operei sale o reprezintă şi alegerea ca membru corespondent al Academiei Române (7 iunie 1919).

Gheorghe Popa-Lisseanu, de asemenea a fost deputat liberal (1922-1926 şi 1927) şi vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor (1924-1925).

Cu toate limitele inerente, lucrările sale despre românii din secuime şi procesul de secuizare la care aceştia au fost supuşi de-a lungul timpului, sunt cu atât mai valoroase, dacă avem în vedere faptul că la data redactării lor, problematica respectivă era atât de puţin cercetată. Meritul acestor lucrări şi a celor semnate de Nicolae Iorga, Sabin Opreanu, Teodor Chindea, Elie Câmpeanu, Nicolae Sulică, Aurel Nistor ş.a. este acela că ele au deschis calea spre cercetările viitoare despre această componentă importantă a istoriei noastre naţionale.

PREFAŢĂ LA PRIMA EDIŢIE

În timpul când se imprima această carte a noastră, apărea la Sibiu, în limba germană şi tratând un subiect aproape identic, lucrarea ***Die Szekler*** *de* ***Sabin Opreanu****, autorul mai multor studii asupra secuilor. Cititorul dornic să aprofundeze şi să-şi completeze cunoştinţele în această privinţă, va putea să găsească multe informaţii în noua lucrare a profesorului* ***Sabin Opreanu***[1]*. Aceste informaţii îi vor fi cu atât mai bine venite şi mai necesare, cu cât materialul strâns cu atâta trudă asupra secuizării românilor, mai ales a celor din judeţul Ciuc, de un alt asiduu cercetător, T. Chindea, s-a pierdut, odată cu evacuarea sa de la Gheorgheni, iar materialul*

[1] Concluzia la care noi am ajuns că adică secuii sunt în cea mai mare parte români secuizaţi şi concluzia lui Sabin Opreanu, **"Der unaunsbleibliche Schluss zu den man nach der Analyse aller geschichtlichen, statischen, psihologischen, körperlichen und ethnologischen Beweise gelangt, *ist, dass die Mehrheit der heutigen Szekler entnationalisierte Rumanen sind.*** Die Szekler, p.188 *(n.e. 1)*

nostru, foarte bogat în această chestiune, nefiind complet şi nici egal pentru toate comunele din regiunea secuizată, n-a putut vedea lumina zilei.

Din cele ce vom arăta în această lucrare a noastră, pe bază de date precise ce nu se pot nega, sperăm că se va putea căştiga convingerea că sud-estul Transilvaniei, ***odinioară cea mai românească regiune****, partea centrală a lumii româneşti şi cea mai ferită de invazii, fiind apărată de păduri dese şi de munţi înalţi, a fost cu toate acestea, în urma unor vitrege fatalităţi istorice, şi cea mai primejduită dintre toate regiunile ţării.*

O bună parte din materialul din această carte l-am publicat şi în ***Secuii şi secuizarea românilor****, în* ***Sicules et roumains****, în* ***Date privitoare la maghiarizarea românilor*** *şi în* ***A székelyek és a románok skékelyesitése.***

G. POPA-LISSEANU – 1941

INTRODUCERE

În urma războiului mondial, au fost înglobaţi în regatul României întregite, prin tratatul de pace de la Trianon, în afară de populaţiile româneşti ale Ardealului, ale Banatului şi ale părţii de răsărit ale Ungariei, mai mulţi alogeni. Printre aceştia, pe lângă şvabii din Banat şi saşii din Transilvania, şi unii şi alţii germani de origine, se găseau şi unguri, care, în urma unor colonizări sistematice din ultimele veacuri, şi favorizaţi de un aparat administrativ format aproape exclusiv din maghiari, au reuşit să se

infiltreze aproape în tot teritoriul ocupat de poporul român şi s-au stabilit mai ales în oraşe.

La aceşti unguri, împrăştiaţi în grupe mai mult sau mai puţin însemnate, trebuie să îi adăugăm şi pe secui, populaţie de rasă turanică*. Cât despre originea acestora, mai dăinuieşte până şi astăzi discuţia, dacă ei sunt unguri adevăraţi, de origine ugro-finică sau sunt descendenţi direcţi ai hunilor.

Secuii, al căror număr se ridică cam la 500.000 de suflete, vorbesc limba maghiară, întocmai ca toţi ceilalţi unguri. Cu toate acestea, ei se deosebesc între ei prin firea lor şi prin felul lor de trai.

Secuii sunt stabiliţi în mijlocul românilor, în sud-estul Ardealului şi numai printr-o mistificare a adevărului ne sunt prezentaţi ca formând un bloc compact.

În realitate, un atare bloc nu există. Căci, după cum nu se găseşte în întreg Ardealul un singur sat populat exclusiv de saşi, de asemenea nu se află un sat curat secuiesc. Iar dacă totuşi statistica ungurească "oficială" ne arată anumite sate locuite exclusiv de secui, aceasta se datorează unor concepţii stranii, caracteristică statisticilor ungureşti. *(n.e. 2)*

"Blocul secuiesc" este o născocire a timpurilor moderne, de după 1848, născocire având ca scop de a se face să se creeze în existenţa unor mari forţe secuieşti şi, în acelaşi timp, să creeze o atare forţă în mijlocul Ardealului şi în mijlocul românilor, care, eliberaţi

* Trecem aici cu vederea pe evreii din Transilvania care, uitându-şi limba, au adoptat sub dominaţia ungară, pe cea a ungurilor.

de robie erau un pericol ameninţător pentru recenta unire a Transilvaniei cu Ungaria,"unire" proclamată unilateral, fără consultarea şi aprobarea românilor, în martie 1848, de Parlamentul de la Budapesta (n.ed.). De altfel, trebuie aşişderea socotită de domeniul închipuirii şi aşa numita *Terra Siculorum* de odinioară, în care românii lipsiţi de orice drepturi politice, erau reduşi în

stare de sclavie şi puşi în slujba secuilor ce se bucurau de toate drepturile şi de tot felul de privilegii.

Când noi susţinem neexistenţa unui bloc secuiesc, ne bazăm pe realitatea faptelor şi pe datele sigure ale statisticilor.

După statistica maghiară din 1910, ultima statistică oficială făcută de unguri în Transilvania, în judeţele secuieşti Ciuc, Odorheiu şi Trei Scaune, precum şi în judeţul Mureş (pe care ungurii l-au adăugat pe lângă cele trei "pentru rotunjire", deşi numai o parte a acestui judeţ completează ţinutul istoric secuiesc) se găsesc 637.562 locuitori. Printre aceştia, 502.030 sunt unguri sau mai exact locuitori de limbă maghiară, şi 115.744, mai mult de o cincime, sunt români. *(n.e. 3)*

Aceşti locuitori, trăiesc în 509 comune, deşi aşa numita "Regiune secuiască" cuprinde numai 426 comune. În aceste 509 comune, chiar după statistica ungurească, românii sunt în majoritate absolută în 90 de comune şi anume în 3 sate în judeţul Odorheiu, în 6 sate în judeţul Ciuc, în 9 sate în judeţul Trei Scaune şi în 72 în judeţul Mureş.

Şi chiar dacă socotim numai regiunea istorică secuiască, fără adaosul ce s-a introdus în urmă, în cele 426 sate, întâlnim 40 cu majoritate românească.

Această statistică ungurească este făcută după o concepţie cu totul bizară. Căci, în loc ca ea să constate originea etnică a locuitorilor, ea constată limba ce ei o vorbesc. Şi cum în Ardeal, în afară de câteva regiuni, în care n-a putut să pătrundă elementului maghiar, românii, după introducerea dualismului austro-ungar din 1867, peste tot locul au început a grăi în limba lui Arpad *(n.e. 4)*, ei au fost înscrişi în statistică, ei şi copii lor din leagăn, ca unguri. Simpla declaraţie că vorbesc ungureşte era deci o probă suficientă a naţionalităţii lor. Şi cu toate acestea, în multe localităţi, secuii de origine română, care nu ştiau o vorbă româneşte, declarau: "én oláh vagzok", "eu sunt român".

Aşa numai se explică fenomenul curios că în aceeaşi statistică întâlnim comune secuieşti lipsite cu totul sau aproape cu totul de români, dar ai căror locuitori sunt de confesiunea ortodoxă sau greco-catolică, ca toţi românii, în vreme ce ungurii sunt numai catolici[*], calvini sau unitari[**]. În toate satele secuieşti au fost altădată sau sunt încă şi acum populaţii româneşti. Acestea însă au fost în cea mai mare parte deznaţionalizate de secui. *(n.e. 5)*

În prezenta broşură ne propunem să arătăm, bazându-ne pe actele şi cifrele ce ni le procură în mare număr chiar statisticile maghiare, calea şi mijloacele prin care s-a făcut această deznaţionalizare.

ORIGINEA SECUILOR

Cine va fi vizitat vreodată promuntoriul de la Caliacra din Cadrilaterul Dobrogei şi va fi văzut acolo mormanele de pietroaie cioplite,

[*] Vezi Tabloul statistic de la finalul acestei broşuri. Tipice sunt în această privinţă comunele Băţanii Mici, Vârghiş, Porumbenii Mari jud. Odorhei, Belin, Aita Mare, Aita Mijlocie, Micfalău, Bicsad, jud. Trei Scaune; Sândominic, Tomeşti şi Joseni, jud. Ciuc.

[**] Secuii luterani din comuna Jimbor, jud. Odorhei, sunt saşi maghiarizaţi.

îngrămădite unele peste altele, îşi va da seama, desigur, de ce înseamnă o invazie de barbari şi ce cumplită distrugere lăsau ei în urma lor. Când toate hoardele de stepă invadau o regiune deschisă, o regiune de câmp, nimiceau totul şi nu lăsau nimic după ei. Când însă, invazia se făcea prin regiuni greu de străbătut de caii lor, prin regiuni cu munţi şi cu păduri, populaţiile localnice erau mai scutite de dezastre prea înspăimântătoare. Căci, după sistemul de apărare, cunoscut încă din lumea veche şi pe care noi, cei de astăzi nu-l apreciem îndeajuns, observatori, *speculatores* care spionau drumurile şi intrările peste frontierele ţării, dădeau semnale, prin focuri, prin sunete sau alte mijloace, de apropierea puhoiului. Localnicii se retrăgeau pentru câtva timp în adăposturile lor ferite, în anumite locuri ştiute, şi nu se întorceau pe la sălaşurile lor decât odată cu primejdia trecută.

Până acum, nu de mult, în lumea cărturarilor se formase convingerea că invaziile de barbari din Evul Mediu s-ar fi făcut întotdeauna de popoare întregi care năvăleau împreună cu femei şi cu copii şi cu tot avutul şi cuprinsul lor şi că se stabileau în ţara în care ajungeau, gonind pe vechii ei locuitori. Astăzi, însă, se ştie că barbarii erau organizaţi în echipe volante – aceasta a fost, o ştim precis, şi cazul ungurilor pe când se aflau în Atelcuz – echipe care dădeau raita prin ţările asupra cărora îşi puneau ochiul lor prădalnic şi că, având în vedere numai jaful, n-aveau nici un interes să nimicească cu totul neamurile asupra cărora cădeau.

Populaţiile vechi ale Daciei, obişnuite cu sărăcia lor tihnită şi cu traiul lor greu, nu vor fi făcut excepţie şi, după cum, toate ţările, masa cea mare a poporului, fie în Galia, Germania sau din alte părţi, a rămas pe loc, cu toate vicisitudinile vremurilor, tot astfel şi neamurile antice din Dacia, stratul trac şi stratul daco-roman, vor fi rămas pe loc, înfruntând urgia năvălililor, cultivându-şi pământurile şi, mai ales, crescându-şi vitele, principala lor ocupaţie. Rodul muncii lor era, de altfel, şi spre folosul cuceritorilor vremelnici. *(n.e.6)*

Dintre toate popoarele barbare, care s-au abătut asupra Daciei, numai ungurii au avut norocul să fie favorizaţi de soartă. Căci, după înfrângerile de la Merseburg (933), de la Lech (955) şi de la Adrianopol (970), pustiirile şi jafurile ungurilor au încetat cu desăvârşire, sub influenţa germanilor, afirmată în special prin căsătoria fiului lui Geiza, Ştefan cel Sfânt cu Gizela din Bavaria. Şi, în loc de a continua cu distrugerea operei civilizatoare a lui Carol cel Mare, maghiarii se fac, tocmai din contră, propagandiştii civilizaţiei apusene, în Evul Mediu, prin puterea lumească a Papilor. Din acest moment, contactul ungurilor cu poporul român a devenit inevitabil şi simbioza maghiaro-română a trecut astăzi de un mileniu ca vechime.

Simbioza aceasta va fi fost, poate, câteodată fatală elementului unguresc; ea însă, şi aceasta este sigur, a fost fatală românilor din răsăritul Ardealului, unde, deşi pare a fi fost mai natural ca secuii, vecinii noştri, să fi fost românizaţi, au

fost totuşi, din cauza unor împrejurări speciale, deznaţionalizatorii românilor.

Problema românească din ţinutul ocupat de secui este o problemă foarte complicată. Ea este complicată, mai ales, fiindcă este strâns legată de alte două probleme şi ele tot nedezlegate: de problema persistenţei elementului daco-roman în Dacia şi de problema originei înseşi a secuilor. În ce priveşte prima problemă, a dăinuirii elementului daco-roman în Dacia, istoricii maghiari nu se pot împăca cu ideea că românii ar fi autohtoni în regiunile de la Nordul Dunării. Lor le-ar plăcea, mai degrabă, ca românii să fie nişte venetici pe aceste plaiuri, sosiţi din regiunile balcanice, după venirea ungurilor.

Chestiunea aceasta a persistenţei elementului daco-român la nordul Dunării a fost susţinută, de altfel, cu mult succes încă din secolul trecut de istoricii români, ca răspuns la teoria contrară, reprezentată prin Roesler-Hunfalvy şi alţii.

Dar, iată că, în timpurile mai recente, scriitorii maghiari caută să aducă noi argumente împotriva acestei stăruinţi a românilor în Dacia, răstălmăcind adevărul prin dovezi care, spre nenorocul lor, sunt tot atât de şubrede, ca şi cele aduse mai înainte.

Căci, cercetând mai cu deamănuntul şi cu mai mult simţ critic documentele şi cronicile vechi, istoricii noştri au ajuns la constatarea că la sosirea ungurilor în Pannonia se găsea o masă vastă şi întinsă de români nu numai în regiunile de astăzi ale Ardealului, dar şi în nordul Ungariei, prin judeţele Ung, Bereg şi altele şi chiar dincolo

de Tisa şi Dunăre, români care s-au menţinut numai dincoace de Tisa; iar aceia care trăiau prin Pannonia, la venirea ungurilor, s-au împrăştiat, unii apucând calea pribegiei, alţii maghiarizându-se şi îngroşând masa cuceritorilor.

Nu putem aduce aici toate probele. Vom da numai rezultatele cercetărilor noastre şi cele ale istoricilor români. Căci, nu este locul de a expune aici în detaliu dovezile despre existenţa populaţiilor şi organizaţiilor teritoriale româneşti, de pe la sfârşitul veacului al IX-lea.

Problema românilor din ţinutul secuiesc este complicată în al doilea rând, după cum am spus, de problema originei înseşi a secuilor, problemă ce a rămas, şi ea, până astăzi, încă tot nedezlegată.

Pornind de la ideea preconceptă că secuii trebuie să fie consideraţi ca poporul care, prin vechimea sa, are cele mai multe drepturi istorice asupra Ardealului, după principiul *prior tempore, potior iure* – venirea secuilor în Ardeal se cunoaşte aproape precis – scriitorii maghiari nu pot admite în ruptul capului, că românii ar putea fi mai vechi, că ar putea fi ei băştinaşi, în ţara aceasta, şi de aceea se găsesc chiar câteodată într-o mare încurcătură.

Pe de o parte, ei ar vrea ca secuii să fie cel mai vechi popor din Ardeal, iar pe de altă parte, nu le prea convine ca aceştia să fie o naţie deosebită de unguri, şi care să se fi maghiarizat numai în decursul vremurilor. Căci, dacă secuii ar fi huni, după cum susţin cronicarii sau ar fi rămăşiţele gepizilor, cum susţine preotul Karácsonyi, ori resturile avarilor, după părerea

lui Sebestyén, unde ar mai fi atunci unitatea sufletească maghiară şi cum ar putea ungurii pretinde omogenitatea rasei lor.

În timpul din urmă, un istoric ungur, secuiul Sándor Imre din Sânmihaiul Ciucului (Mihăileni) caută să apropie cele două teze, a descendenţei secuilor din huni şi a colonizării lor cu elemente aduse din Ungaria, într-o scriere mai recentă, publicată sub auspiciile Ministerului de culte din Budapesta, deci o scriere care poartă oarecum pecetea oficialităţii maghiare.

Pornind de la informaţiile care ni le dă cronicarul ungur Simon de Keza, că trei mii de huni au scăpat cu fuga în urma războiului ce s-a dat între fiii lui Atilla, şi că s-au stabilit în câmpia de la Csigla, istoricul secui ajunge la concluzia că secuii sunt într-adevăr urmaşii hunilor, dar că rolul lor în Ardeal începe abia după anul 1210, ca şi cum ar fi cu putinţă ca trei mii de oameni, barbari, fără nici o profesie şi trăind numai din jaf, să fi putut vieţui, timp de 450 de ani, ca naţiune, până la venirea cetelor lui Arpad.

TEORIA DESCENDENŢEI HUNICE A SECUILOR

Iată în ce constă ea:

În afară de Notarul anonim al regelui Bela, cel mai de seamă cronicar ungur este Simon de Keza. El a fost un preot la curtea regelui Ladislau

al IV-lea (1278-1290) şi este autorul unui extras din Gesta Ungarorum care, extras ni s-a păstrat în întregime. Atât în timpul lui Anonymus care a trăit sub regele Bela II (1131-1141), cât şi în timpul lui Simon de Keza, îşi făcuse curs ideea că ungurii ar fi urmaşi ai hunilor, deşi ştiinţa modernă a stabilit că ungurii sunt cu totul alt popor decât hunii, măcar că sunt de aceeaşi rasă.

După Simon de Keza, care admite şi el tradiţia medievală a pogorârii popoarelor din fiii lui Noe, ungurii se trag din Menrot, un urmaş al lui Iaphet care, după amestecul limbilor, a avut cu Eneth, soţia sa, doi fii, pe Hunor şi Magor, primogeniţi, din care se trag hunii şi maghiarii. Acelaşi Menrot a avut şi cu alte soţii mai mulţi fii, care au rămas în patria primitivă, Persia.

Întocmai ca şi legendarul nostru Dragoş-Vodă, luându-se, într-o zi, Hunor şi Magor, după o cerboaică, au ajuns la malurile Meotide şi găsind ţara frumoasă şi roditoare, cu învoirea tatălui lor, s-au stabilit aici. Căsătorindu-se cu cele două fiice ale regelui alanilor, au dat naştere generaţiunilor de huni şi unguri.

Cu timpul, înmulţindu-se şi ne mai ajungându-le ţara, au trecut în Sciţia pe care au cucerit-o şi s-a întemeiat astfel o mare împărăţie care se întindea în toate direcţiile, şi având ca vecini dinspre apus pe besii (traci) şi pe cumanii albi. În total, neamul lor număra 108 generaţii de oameni.

În urmă, alegându-şi şapte căpitani au pornit spre apus şi au ajuns până la Tisa, cuprinzând în drumul lor, ţările bessilor, ruthenilor, cumanilor albi şi cumanilor negri.

Macrinus, de naţiune longobard, continuă cronica, stăpânind Pannonia, Pamfilia, Frigia, Macedonia şi Dalmaţia, a cerut ajutor de la Ditricus, de neam alaman. Cu o armată de romani şi de germani, Macrin şi Dritic ies în calea hunilor, conduşi de Attila, dar sunt bătuţi, fiind loviţi pe neaşteptate. De aici, Attila, după ce în lupte Macrin moare, iar Ditric rănit se supune, pleacă spre apus, şi nu e oprit decât în câmpiile cataluane, Marna de astăzi, de generalul Aetius, născut la Silistra şi, după o luptă nedecisă, se întoarce în Pannonia*. În urmă, pustieşte Italia şi renunţând la cucerirea Romei, revine în tabăra de lângă Dunăre, unde moare pe neaşteptate.

Între numeroşii fii ai lui Attila încep lupte pentru succesiune. Prin viclenia lui Ditricus, unii se grupeaza în jurul lui Chaba, fiul lui Attila, născut cu Honoria, fiica împăratului din Bizanţ, ceilalţi în jurul lui Aladariu, fiul Crimhildei, principesă germană. După o luptă grozavă, Chaba este bătut. Şi cronica – reproducem pasajul textual – continuă:

"Chaba fugi deci cu 15.000de huni, în Grecia, la Honoriu şi deşi acesta voia să-l reţină şi să-l facă cetăţean grec, el totuşi n-a rămas, ci s-a întors în Sciţia, la neamurile şi rudele părinteşti. După ce a intrat în Sciţia a început să facă planuri să se întoarcă din nou în Pannonia**, să se răzbune împotriva germanilor".

"Mai rămăseseră din huni, încă trei mii de bărbaţi, scăpând cu fuga din războiul Crimil din care, temându-se de popoarele din Occident, rămaseră în câmpia de la Csigla, până în timpul lui Arpad şi care s-au numit aici, nu huni ci zaculi.

Căci, aceşti zaculi sunt rămăşiţe ale hunilor care, după ce aflară că ungurii s-au întors din nou în Pannonia, au alergat întru întâmpinarea celor ce se întorceau, în hotarele Ruteniei, şi după cucerirea împreună a Panoniei, au primit o parte din ţară, totuşi nu în Câmpia Pannoniei, ci au trăit aceeaşi soartă, vecini în munţi, cu blackii. De aceea, amestecându-se cu blackii, se spune că se folosesc de alfabetul lor. Căci, zaculii aceştia crezură că a pierit Chaba în Grecia. Din cauza aceasta poporul până astăzi are vorba: atunci să te întorci, spun celui care pleacă, când se va întoarce Chaba din Grecia..."

"După ce însă, fiii lui Attila au pierit toţi în bătălia Crumhelt, împreună cu neamul sciţilor, Pannonia a stat zece ani fără rege, rămânând pe loc numai grecii, teutonii, mesianii şi vlachii ca străini, care în timpul vieţii lui Attila făceau serviciu popular."

"S-a ridicat în urmă Zuataplug, fiul lui Morot, un prinţ oarecare, care, subjugând Bracta, stăpânea peste bulgari şi messaini, începând de asemenea să stăpânească şi în Pannonia, după nimicirea hunilor."

Tradiţia aceasta hunică este admisă, aproape textual, de mai toate cronicile ungureşti şi chiar de cele străine. Dovadă că ea a fost luată dintr-un izvor comun. Acest izvor, după studiile amănunţite ale istoricilor unguri moderni, în frunte cu Val. Hóman, ar fi Gesta Ungarorum din timpul regelui Ladislau cel Sfânt din 1092 şi Gesta Hungarorum, din timpul regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, din 1282-1285.

"Acest Zuataplug, despre care unii spun că a fost găsit dormind în Pannonia, la a doua venire a ungurilor, a fost bătut lângă fluviul Racus, din apropiere de Banhida şi toate popoarele amintite mai sus au fost supuse."

Din lectura lui Simon de Keza nu putem să nu relevăm trei pasaje care ne privesc îndeaproape şi pe noi, românii:

1) După întoarcerea sa din expediţia din apus, Attila rămânând în Sicambria – Buda de astăzi – timp de cinci ani şi, mai înainte de a-şi reface armata, a încuviinţat cererea cetăţilor din Pannonia, Pamfilia, Dalmaţia, Frigia şi Macedonia, istovite de atâtea prădăciuni şi asedii să se ducă în Apulia, rămânând pe loc numai vlachii care fuseseră păstorii şi colonii (adică agricultorii) lor (ai hunilor)*. Pentru un cercetător imparţial şi lipsit de prejudecăţi reiese clar din citirea acestui pasaj că dintre toate popoarele lui Attila, numai vlachii au rămas pe loc, fiindcă numai ei singuri erau localnici, păstori şi agricultori, şi au rămas de bunăvoie, sponte, fiindcă rămâneau în ţara lor proprie. Numai această interpretare o putem da vorbelor: Blackis qui ipsorum (Hunorum) fuere pastores et coloni remanentibus sponte in Pannonia.

2) După ce secuii care au rămas în câmpia de la Csigla, localitate încă neidentificată până acum, până la venirea de a doua oară a hunilor, adică a ungurilor lui Arpad, şi după ce i-au ajutat pe aceştia la cucerirea ţării, au primit ca recompensă o parte din ţară, dar nu în Pannonia, ci în munţi, unde au trăit amestecaţi cu blackii, al căror alfabet l-au întrebuinţat şi ei ** .

Din acest pasaj rezultă că, în timpul compunerii cronicei – sub Ladislau al III-lea, cum rezultă din dedicaţie*, sub Ladislau al IV-lea Cumanul, după istoricii unguri, românii trăiau în munţii Ardealului, că erau cunoscători de carte şi că alfabetul lor – cel cirilic cum credea profesorul N. Iorga – a fost întrebuinţat şi de secuii care trăiau amestecaţi cu ei, Blackis commixti.

3) După ce s-a sfârşit războiul dintre urmaşii lui Attila, au rămas în Pannonia numai străinii, slavii, grecii, germanii, messianii şi valchii care, în timpul lui Attila făceau serviciul poporului de jos, al robilor **.

*Invictissimo et potentissimo domino Ladislao tertio, gloriossisimo regi Hungarie, Magister Simon de Keza fidelis clericus eius...Acest Ladislau este unul şi acelaşi.

**Postquam autem filii in prelio Crumhelt cum gente Scitihica fere quasi deperissent, Pannonia extitit X annis sine rege, Sclavis tantummodo. Grecis, Teutonicis, Messianis et Ulahis advenis remanentibus in eadem, qui vivente Ethela populari servicio sibi serviebant.

DIFERITE PĂRERI ASUPRA ORIGINII SECUILOR

În privinţa originii acestor secui, numiţi în cronici zaculi sau siculi, s-au produs în decursul timpului, în afară de teoria hunică de mai sus, o mulţime de alte teorii, tot atât de şubrede ca şi teoria hunică, scriitorii unguri orbecăind prin întuneric pentru a da de o scânteie de lumină în această chestiune socotită de ei de un mare interes politic. Căci, chestiunea secuiască a fost considerată în istoriografia maghiară ca o problemă încă nedezlegată şi secuii trecând după marele război, sub dominaţia română, cercetarea asupra originii acestui popor s-a făcut cu o ardoare mult mai mare decât înainte, punctul de vedere politic atârnând mai mult în cumpăna istoricului. Istoricii unguri, însă, se găsesc împărţiţi, în chestiunea originii secuilor, în două tabere, ambele cu partizani numeroşi şi, în timpul din urmă, aceeaşi nedumerire în aprecieri o observăm şi la scriitorii noştri. Dar, pe lângă istorici, s-au adăugat de curând şi lingviştii care ţin să-şi spună şi ei cuvântul. Toţi conchid asupra Ardealului unguresc şi toţi caută cu precauţie să se ferească de orice argument care ar fi în favoarea românilor.

Vom rezuma, principalele păreri ale scriitorilor unguri privitor la originea poporului secuiesc, înainte de a expune teoria colonizării, singura teorie bazată pe date precise şi pe izvoare istorice indiscutabile.

1. Marele istoric ungur, *Iuliu Pauler*, îi socoteşte pe secui ca unguri de baştină – törzsökö magyarok, care sub Tuhutum sau urmaşii acestuia vor fi pornit din pădurile de la Mureş spre cele de la Târnava Mare şi de acolo

mai departe spre răsărit. Faptele se vor fi întâmplat, poate în secolul al X-lea. Pauler nu crede posibilă colonizarea secuilor sub regele Ladislau cel Sfânt (1077-1095), cum susţinuse mai înainte Hunfalvy.

2. *Carol Szabo*, autorul unei mari colecţii de documente secuieşti, el şi adepţii săi, susţin tradiţia hunică, intrată în conştiinţa poporului şi consemnată în cronici şi crede că secuii s-au dezvoltat ca naţiune de sine stătătoare, ca o seminţie aparte, înrudită însă cu ungurii. Ei, coborând din Bihor, au ajuns în câmpia Ardealului şi de aici în ţinutul de sud-est al acestei ţări. În secui el vede nişte urmaşi ai kabarilor, adică ai bulgarilor eszegeli. Faptul s-ar fi petrecut în secolul al XI-lea.

3. *Henric Marczali*, mare istoric ungur, urmează teoria lui Hunfalvy că secuii ar fi unguri adevăraţi, dar nu admite părerea acestuia în ce priveşte etimologia numelui. El crede că regele Ladislau cel Sfânt a trimis pe pământul secuiesc locuitori distinşi din ţinuturile de dincolo de Dunăre. În alcătuirea naţiei secuieşti ar fi luat parte, într-o mică proporţie, şi elemente pecegene.

4. Géza *Nagy,* după o cercetare amănunţită asupra limbii secuilor şi a ungurilor, constată că secuii au venit din regiunea Dunării, că au ajuns în valea Someşului şi de aici în Ardeal. Secuii au trăit deci mai întâi în Pannonia, unde s-au asimilat complet cu ungurii, au trecut de aici în Ardeal înainte de a se forma regalitatea ungară, deci în veacul al X-lea şi încetul cu încetul s-au fixat în partea de răsărit a ţării.

5. *Ladislau Réthy* îi socoteşte pe secui o ramură de pecenegi sau o ceată de unguri care, despărţită în Atelkuz de restul ungurilor, au intrat în Ardeal împreună cu pecenegii prin pasurile Ghimeş, Oituz şi Timiş şi au trăit acolo multă vreme necunoscuţi.

6. Iosif Huszka îi socoteşte urmaşi ai cabarilor, *Armin Vámbery* de avari, iar *Iosif Thury* de huno-avari, al căror nume este turcesc, din Asia de mijloc, *szikil* sau *szekil* şi înseamnă om nobil. În Ardeal ar fi venit în secolul al X-lea.

7. Secuiul *Iuliu Sebestyén* crede că " székely " înseamnă păzitor de fruntarii, hotárör şi că acest popor se trage din kozarii-kabari orientali. Ei, din pădurile de la Someş, au coborât spre Mureş şi Târnave în veacul al XII-lea. În urmă au fost socotiţi huno-avari.

8. *I. Karácsonyi*, înainte de a expune teoria sa gepidă, a crezut că poate vedea în secui nişte păstori şi nişte croitori de drumuri – útvágó – pentru armatele ungureşti şi că ar fi venit în Ardeal sub regele Ladislau cel Sfânt. Mai târziu, Karácsonyi a admis-o şi Ladislau Erdély care, în urmă, a recunoscut în secui pe urmaşii bulgarilor.

9. *Carol Tag*ányi, mare istoric ungur, îi consideră pe secui apărători ai aşa numitelor gyepü, – indagines – prisăci, adică fortificaţii la fruntariile ţării pentru împiedicarea duşmanilor din afară.

10. *Akos Timon,* studiind situaţia secuilor din punctul de vedere al instituţiilor de drept, ajunge la concluzia că există o înrudire de aproape între secui şi unguri, dar că problema va rămâne mai mult nedezlegată.

11. *Ştefan Kiss***,** găseşte, de asemenea, o mare înrudire între secui şi unguri. Secuii ar fi unguri care au fost trimişi la hotarele de răsărit ale ţării spre a le apăra. Argumentul principal, pentru originea ungurească a secuilor, îl găseşte de asemenea în limbă.

12. *Alexandru Domanovsky* îi consideră pe secui unguri veniţi din apus care, coborând de la izvoarele Mureşului, au ocupat tot teritoriul până la Braşov, având sarcina de a apăra hotarele ţării dinspre răsărit. De aceeaşi părere sunt şi distinşii istorici *Iuliu Szekfü* şi *Francisc Ekhardt.*

13. Dar, iată că un nou istoric se ridică deodată să tulbure aproape unanimul acord al istoricilor mai noi în privinţa originii pannonice a secuilor ardeleni. Este *Valentin Hóman* care, ce e drept, susţine înrudirea secuilor cu ungurii, însă nu crede în colonizarea lor de dincolo de Dunăre. După el, secuii sunt o frântură de unguri rămaşi de pe vremea când aceştia se găseau în Atelkuz, adică în Moldova. De aici, secuii au trecut peste Carpaţi şi din regiunea Mureşului au coborât în pădurile Târnavelor şi în localităţile pe care le-au ocupat în urmă. Confuzia şi zăpăceala ce s-au produs în chestiunea originei acestor secui s-ar datora lui Hunfalvy care, pe de o parte, a dat o prea mare importanţă lingvisticii în dezlegarea problemelor de istorie, iar, pe de altă parte, a fost influenţat de ipercritica istoricilor germani, potrivnici istoriografiei ungare. După Hóman, secuii sunt autohtoni în Ardeal şi sunt un popor deosebit şi de unguri şi de pecenegi, dar înrudiţi cu ei, un popor de neam hunic care a învăţat limba maghiară. Iar chestiunile de istorie,

observă cu drept cuvânt Valentin Hóman, trebuiesc rezolvate de istorie, nu de lingvistică.

14. Scriitorul secui, *Benedict Jancso,* vede în secui o ramură a ungurilor, veniţi de dincolo de Dunăre, iar *Ludovic Szádeczky,* în cartea sa apărută nu de mult, crede că secuii sunt urmaşi ai cabarilor.

15. În sfârşit, *Géza Fehér,* într-un articol din "Ungarische Jahrbücher" din 1937, caută să dovedească originea avară a secuilor.

În rezumat, secuii, a căror existenţă se constată în întreaga Ungarie de odinioară, nu sunt un popor care să se fi împrăştiat din colţul de sud-est al Ardealului, ci au venit de peste Dunăre, de la apus spre răsărit. Iar limba, despre care profesorul *Ludovic Erdélyi* spune aşa de frumos că "ea nu ştie să mintă şi nu poate să vrea să înşele", ne dă dovezi neîndoielnice (în cartea sa în care reia cercetarea asupra originei secuilor, bazându-se pe documentele de limbă) , şi ne confirmă concluzia că secuii sunt unguri curaţi şi că ei s-au separat de conaţionalii lor de peste Tisa şi de peste Dunăre, după ce naţionalitatea maghiară a fost acolo bine închegată. Iar timpul colonizării lor în Ardeal a fost în epoca lui Ladislau cel Sfânt şi a urmaşilor acestuia şi, mai ales, după invazia cea mare a tătarilor din 1241.

TEORIA ISTORICULUI HUNFALVY ASUPRA ORIGINII SECUILOR

În afară de ideea sa preconceptă de a călca, de aproape, pe urmele înaintaşului său Roesler şi

de a nega, dintr-un spirit pe care nu-l mai caracterizăm aici, existenţa oricărei dovezi privitoare la continuitatea românilor în Dacia, mărturisim că Paul Hunfalvy discută cele mai multe probleme de istorie cu metodă şi mult simţ critic. Astfel, în chestiunea originii secuilor, ni se pare că acest istoric ungur, mai mult decât oricare altul, se apropie de adevăr, mai mult chiar decât istoricii de astăzi care au la îndemână mai numeroase mijloace de investigaţie şi mai multe probleme deja lămurite în ultimele decenii, de când a apărut cartea lui Hunfalvy asupra românilor*.

Problema originii secuilor o pune în legătură cu apărarea ţării, şi anume iată în ce fel:

Regele Ştefan care, pentru meritele sale puse în serviciul catolicismului, a fost consacrat în urmă de Sfânt, precum şi urmaşii săi, se gândesc să consolideze noul stat papal şi mai ales să-l ferească de atacurile ce i-ar fi venit dinspre miazănoapte şi răsărit.

Apărarea unei ţări, într-o vreme, nu se făcea nici prin tunuri sau tancuri, nici prin flote aeriene. Ea se făcea prin fortificaţii la frontiere. China îşi ridicase la marginea ţării nişte ziduri chinezeşti. Romanii ridicaseră *limes*-uri, pe care le împingeau cu atât mai departe, cu cât ţara lor se mărea. Popoarele germane se apărau prin aşa numitele *deserta*. Caesar, în comentariile sale asupra războiului galic ne vorbeşte despre "deserta" dintre diferitele popoare, ca cel mai bun mijloc pentru o apărare vremelnică.

* Hunfalvy, *Die Rumänen und ihre Ansprüche*

Ungurii au recurs la acelaşi sistem de apărare, ca şi germanii, la aşa numitele cu un termen latin *inadagines,* ung. gyepü, prisăci. Ca să oprească pe duşman de a pătrunde în ţară, se făceau la frontiere un fel de baricade de lemne tăiate, se opreau apele, se deschideau canale pentru inundaţii, se făceau la trecători întărituri de lemn şi uneori de piatră şi se stabileau acolo gărzi de apărare; iar locul dinapoia acestor baricade se lăsa gol, părăsit de locuitori şi uneori chiar de aşezări omeneşti.

Când se apropiau duşmanii, se dădea de veste prin aprinderea de focuri enorme, întocmai ca şi la grecii de odinioară, şi se împiedica pătrunderea lor în ţară, înainte de a se fi făcut ceea ce se numeşte astăzi mobilizare.

Se înţelege de la sine că fruntariile Ungariei la început au fost reduse.

În secolul întâi, bunăoară, după sosirea în noua lor patrie, maghiarii s-au mărginit la teritoriul de dincolo de Tisa. În Ardeal însă, deşi vor fi făcut expediţii de pradă, n-au pătruns, probabil, decât în secolul al doilea, după sosirea lor.

În regiunea la răsărit de Tisa, precum şi în Ardealul propriu zis, locuiau, după mărturia cronicilor, slavii (sclavii) şi românii (blachii); iar în părţile dinspre miazăzi şi anume între Dunăre şi Tisa şi în Banat, bulgarii. La sudul şi estul Carpaţilor stăpânirea o aveau cumanii şi pecinegii, două popoare războinice înrudite cu ungurii, deşi nu vorbeau aceeaşi limbă.

Împotriva acestora din urmă, regii unguri s-au gândit să ia măsuri de apărare şi mijlocul cel

mai nimerit l-au găsit în aducerea de colonişti. Astfel au fost colonizaţi secuii şi germanii la frontiera de sud-est a regatului ungar.

Numele de "secui", ung. Székely îl explică Hunfalvy în felul următor: "Szék" înseamnă propriu zis, interiorul sau sâmburele unui lucru sau obiect. "A tojás szék", înseamnă gălbenuşul oului, "a szem széke", sâmburele bobului, "a virág széke", inima florii. În sens impropriu şi figurat, "szék" înseamnă locuinţă, cămin, scaun. *El* din Szék-ely înseamnă dincolo, de pildă, a unui fluviu, a unui ţinut, a unei păduri, Szek-el ar însemna partea de dincolo a unui loc de şedere, întocmai ca Erdö-el (ung. erdö, pădure), Ultra sau Trans-silvania. Szék-el ar corespunde deci aşa numitei Marchia, adică Marcă (*margo*-ginis) margine Szek-el ar fi urmare Markland. Iar dacă pe lângă Székel mai adăugăm şi sufixul "y" , dobândim însemnarea de om de marcă, un locuitor al mărcii, ca şi Haromszéky, Fogarasy, Kisfaludy etc.

Limba latină a actelor şi diplomelor a format din Székely pe Siculus, deschizând drumul spre tot felul de combinaţii şi ipoteze. De la Siculus până la Scythulus, adică de provenienţă din Scythia sau Chasaria, drumul n-a fost prea lung. Şi n-au lipsit nici aceia care să facă apropiere între Siculus şi Sicilia, din Sudul Italiei. Toate aceste combinaţii ne dau dovadă de ignoranţa istoriei şi mai ales a limbii.

Secuiul, fiind păzitor de fruntarii, de marcă, însemnată printr-o *meta,* aşezată la marginea ţării, se găseşte la început nu numai în Ardeal, ci şi în alte părţi. Şi, în vreme ce secuiul este

constatat pe cale documentară în Ardeal numai în anul 1210, îl găsim în alte părţi cu mult mai înainte. Astfel, îl găsim pe secui la frontiera de vest a Ungariei, la Oedenburg şi la Pressburg, iar în sec. XVI şi XVII întâlnim secui chiar ca păzitori ai proprietăţilor private din nordul Ungariei. Aceşti secui, în calitatea lor de păzitori de hotare, *határör*, au dispărut din alte părţi şi s-au menţinut numai în Ardeal, fiind aici într-o masă mai compactă şi dobândind oarecare importanţă politică.

Cine va fi adus aici, în marca de răsărit a Ardealului, pe aceşti colonişti, nu o putem şti. Este sigur însă că ei au fost cololnizaţi aici înaintea saşilor. Dar, pentru asigurarea fruntariilor de sud ale ţării, s-au găsit că ei nu sunt de ajuns şi atunci, cu toate că îi întâlnim în burgurile ce s-au ridicat pe malurile Oltului, pe dealurile de la Hălmeag, Galaţi, Feldioara şi Găinari, din judeţul Făgăraş, totuşi regii unguri s-au văzut nevoiţi să recurgă şi la sprijinul altor colonişti. S-au adus astfel cavaleri germani care au fost, în această parte a Ardealului, adevăratul sprijin al regelui şi au fost stabiliţi în regiunea Satmarului, Sibiului, Braşovului şi în alte părţi, germani de la Rin, din Luxemburg, din Flandra şi din alte ţinuturi germane cu populaţie deasă şi cu mijloace de existenţă reduse. Şi s-a făcut sub regele Bela al III-lea chiar o prepoziţură pentru saşi, cu centrul la Sibiu. Există chiar din anul 1192 o bulă, dată de Papa Celestin, prin care se scutesc de dijmele datorate episcopului ardealului Flandrensii, în afară de saşii colonizaţi

mai înainte de Geisa, în aşa numitele *Loca deserta et inhabitata.*

Hunfalvy caută să ne arate cum s-a născut teoria despre originea hunică a secuilor. În epoca în care s-a început să se cerceteze obârşia diferitelor popoare, era natural să se cerceteze şi originea secuilor. Aceasta cu atât mai vârtos, cu cât aceşti secui, după despărţirea Ardealului de Ungaria, în urma catastrofei de la Mohaci, din 1526, şi-au câştigat o situaţie deosebită printre celelalte popoare din fosta Ungarie. În afară de aceasta, secuii din Ardeal, trăind izolaţi de ceilalţi maghiari, şi-au păstrat oarecare arhaisme în limbă, pe de o parte, iar pe de alta, oarecare deosebiri în relaţiile lor politice şi sociale.

Toate aceste consideraţii i-au făcut pe unii să creadă că în colţul de sud-est al ţării s-au păstrat, neobservaţi de nimeni, adevăraţii urmaşi ai hunilor, care, la venirea ungurilor ar fi ieşit din ascunzătorile lor şi le-ar fi venit în ajutor împotriva principelui de Bihor (ducem Byhoriensem) Menumorut, luptând în fruntea trupelor ungureşti, lângă fluviul Kouroug (Kórógy), în regiunea de la Szentes.

În această credinţă au fost întăriţi partizanii acestei teorii şi de faptul că multă vreme s-a socotit că limba hunilor ar fi limbă maghiară, că înşişi hunii ar fi din aceeaşi familie cu ungurii. S-a trecut însă cu vederea împrejurarea că de la 450 până la 1050 sunt nu mai puţin de şase veacuri.

Dar, observă mai departe Hunfalvy, că nu se ţine seama de această chestiune a originii hunice a secuilor de faptul că limba ce o vorbesc secuii este o limbă ungurească curată, că nu există nici

o urmă documentară despre aşezarea lor aici şi apoi, în unire cu popoarele de rit grecesc, cum se face că nici măcar câţiva secui să nu ţină de legea ortodoxă? Şi conchide:

"Secuii sunt tot aşa de unguri ca toţi ceilalţi unguri şi nu stau nici mai aproape de hunii dispăruţi, dar nici mai departe de ceilalţi unguri, a căror legătură cu hunii este în general nehotărâtă, fiindcă de la aceştia nu ne-au rămas nimic din ce să se poată cerceta însuşirile lor etnografice. În limba secuilor, nu găsim nici un singur arhaism care să nu se poată găsi, în acelaşi timp, într-una sau în alta din regiunile Ungariei; ea conţine toate expresiile turceşti, slave şi germane care se întâlnesc în limba ungară comună; într-un cuvânt ea nu are altă istorie decât aceasta. Căci secuii au fost transplantaţi din ţara mumă ca păzitori ai frontierelor de răsărit"[*].

Hunfalvy însă, previne o obiecţie care i s-ar fi putut face şi care, de altfel, este exploatată astăzi, într-un chip cu totul exagerat, de partizanii teoriei hunice, în frunte cu Valentin Hóman[**] .

E vorba de organizarea socială a secuilor. Multă vreme, până în secolul al XVI-lea, secuii şi-au păstrat organizaţia lor primitivă, care n-a fost înlăturată decât atunci, când s-au introdus în

[*] Hunfalvy, Op. cit. p. 44.

[**] Val. Hóman, *Ursprung der Siebenbürger* Der, în *Ung. Jahrb*, II, p. 9

Ungaria aristocraţia religioasă şi în urmă aristocraţia politică.

Ungurii, la venirea lor în Europa Centrală, erau organizaţi în triburi. Aveau, după cum ne spune Porfirogenitul, opt seminţii sau triburi, fiecare în frunte cu câte un şef, numit de împăratul scriitor "*voevod*". Seminţiile locuiau de-a lungul apelor, după numirea cărora se chemau şi seminţiile; de altfel, în această privinţă, nu se deosebeau de români care, de asemenea, se numeau după apele în jurul cărora trăiau: Moldoveni, Olteni, Timoceni etc. Hrana primitivă a ungurilor fiind peştele, era natural ca ei să se fi aşezat în apropierea apelor. Când se întâmpla ca o seminţie – seminţiile trăiau independent unele de altele – să fie atacată, toate celelalte aveau obligaţia să-i sară într-ajutor. Un şef comun şi ereditar, ungurii n-au avut înainte de Arpad, sub a cărui conducere au venit în Ungaria.

Seminţiile se subîmpărţeau în familii şi fiecare familie îşi avea proprietatea sa particulară. Şefii familiilor erau ereditari, nu aleşi. În genere, în toate relaţiile lor, ungurii se conduceau după dreptul de ereditare, nu după dreptul de alegere. Exista, prin urmare, atât în chestiunile religioase, cât şi în cele sociale, o aristocraţie de naştere.

Concepţia aceasta a familiei ereditare o întâlnim şi la secui chiar în vremea când la ungurii din Ungaria ea dispăruse de mult şi a fost înlocuită cu concepţia mai modernă a alegerii. Aceasta este o dovadă, zice Hunfalvy, că secuii s-au despărţit de masa cea mare a neamului lor

înainte de a se fi pierdut vechiul obicei primitiv al organizaţiei familiare.

Timpul când au fost aduşi secuii ca păzitori de graniţă, la frontierele unde îi găsim mai târziu, nu se poate preciza şi nici Hunfalvy nu-l precizează. Se ştie însă în mod cert că ei au fost aduşi înainte de colonizarea germanilor. Aceştia au fost chemaţi de Geiza al II-lea între anii 1141-1161 şi au fost stabiliţi în regiunea Oltului, Atland-regio Aluta. Iar dacă saşii au fost stabiliţi într-un *desertum*, desigur, tot într-un desertum vor fi trimişi şi secuii să-l apere. Şi, după toată probabilitatea, secuii nefiind în stare să apere toată graniţa sudică şi estică, au fost aduşi nemţii, ca să îndeplinească acelaşi rol ca şi secuii şi să le completeze forţele întru apărarea ţării.

Desigur, însă ca aceste ţinuturi, aceste *deserta*, deşi documentele ne spun că ele au fost *inhabitata*, totuşi nu putem crede, după cum n-a crezut-o nici Hunfalvy că ele erau cu totul lipsite de populaţie. Populaţia va fi fost, fără îndoială, rară în alte regiuni, dar ea a existat. Ce fel de populaţie va fi fost în ţinutul secuiesc de mai târziu, nu se ştie. Maghiarii admit orice fel de populaţie: slavi, bulgari, ruşi etc., numai descendenţi ai daco-romanilor, nu.

Hunfalvy ne citează o sumedenie de numiri slave şi mai vechi şi mai noi, româneşti însă, nu se găseşte nici una; fără să-şi dea seama că numirile slave, ungurii le-au împrumutat nu direct de la slavi, ci indirect de la români, căci slavii, la venirea ungurilor în Ardeal, erau cu totul deznaţionalizaţi de români, care, la rândul lor, au fost, în mare parte, deznaţionalizaţi de secui.

ORIGINEA NEMŢEASCĂ A SECUILOR

Mai mult, pentru a stabili o punte de legătură între maghiarism şi germanism, preotul I. Karácsony, renegându-şi vechile păreri, a venit, în urma războiului mondial, cu o nouă teorie asupra originii secuilor, cu teoria descendenţei acestui popor din gepizi.

Secuii fiind de origine germană, teoria lui Karácsony a fost cu simpatie primită de istoriografia nemţească şi studiul istoricului ungur a apărut şi în nemţeşte, în marea colecţie de studii asupra germanilor de pretutindeni, în *Volk unter Völkern* din Breslau[*].

Teoria aceasta gepidă pe care, de altfel, a susţinut-o şi profesorul Diculescu, în ce priveşte însă pe români, a fost combătută cu succes de către istoricii unguri şi străini şi ea pare a fi înlăturată astăzi cu desăvârşire. Dacă totuşi noi ţinem să o expunem aici, o facem, pe de o parte, spre a arăta felul în care ungurii caută să pună totdeauna ştiinţa în serviciul politicii şi pe de altă parte, pentru că argumentele istorice ale lui Karácsony se împletesc în mare parte cu date importante din istoria românilor din Ardeal dintr-o epocă în care Principatele române încă nu erau constituite.

Iată argumentele pentru dovedirea obârşiei nemţeşti a secuilor. Numai din enunţarea lor se va putea vedea, cât de şubrede sunt ele.

---

[*] I. Karáracsony, *Die Vorfahren der Szekler und dir Szekler Madjaren* in *Volk unter Völkern*, p.285.[Breslau, azi Wrozlaw-Polonia].

1. Secuii ar fi un popor deosebit de unguri:

Constatarea aceasta istoricul maghiar crede că o poate scoate din documentele anilor 1116 şi 1146, documente în care ni se vorbeşte despre secuii cei netrebnici – *Syculi vilissimi* – numindu-i astfel fiindcă în luptele împotriva moravilor şi austriacilor, trupele maghiare având în frunte pe secui – e vorba de secuii ce la Waag, din nord-vestul Ungariei – au fost înfrânte. Dacă secuii ar fi fost acelaşi neam de oameni ca şi ungurii, dacă ar fi fost acelaşi popor, ar fi putut oare, se întreabă Karácsony, să fie caracterizaţi aşa de puţin măgulitor de consângenii lor? În sentimentele lor patriotice – ca şi când ar fi vorba de secolul al XX-lea – ungurii n-ar fi putut numi netrebnici o parte din naţia lor.

De asemenea, în faimosul document din 1213, în care episcopul Ardealului vorbeşte despre drepturile acordate cavalerilor teutoni din ţara Bârsei – document a cărui autenticitate a fost contestată, în timpul din urmă, Ios. Şchiopul – precum şi în cel din 1250 al cancelariei regelui Bela al IV-lea şi în care se aminteşte de expediţia împotriva Vidinului, din anul 1210, a armatelor formate din saşi, români, secui şi pecenegi, – associatis sibi Saxonibus, Olacis, Siculis et Bissenis – secuii sunt amintiţi deosebit de unguri.

Tot astfel, în izvoarele externe, bunăoară în actele cancelariei regelui Ottacar al Boemiei, din anul 1260, în care se vorbeşte despre diferitele popoare care au luptat împotriva acestui rege în armata lui Bela alIV-lea, o nenumărată mulţime de unguri, slavi, secui, români şi pecenegi –

innumeram multitudinem Ungarorum, Sclavorum, Siculorum, Vlachorum et Bissenorum – precum şi în diferitele cântece germane medievale, în care se aminteşte despre unguri, cumani, secui şi valachi, crede istoricul ungur că poate constata existenţa secuilor ca fiind o naţie deosebită de naţia maghiară, şi având chiar o limbă deosebită de limba maghiară. Probele aduse de istoricul ungur sunt departe de a fi convingătoare.

În primele secole ale stăpânirii maghiare în Pannonia şi în Dacia, numele de secui însemnând o profesiune, iar nu un popor, şi, mai târziu, secuii dobândind libertăţi şi privilegii şi constituindu-se într-o organizaţie închisă, cu drepturi separate, era firesc să fie consideraţi ca o naţiune deosebită.

2. *Secuii ar fi grăit o limbă nemţească până la cucerirea Ardealului de unguri.*

Karácsony caută să aducă şi diferite dovezi scoase din studiul limbii, dovezi care, şi ele, n-au nici o dovadă documentară, chiar după filologii unguri.

Şi, mai întâi de toate, însuşi cuvântul de *secui* ar fi, după el, de origine gepidă, fiind derivat din *sichel*, secere, cuţit încovoiat. "Secui", ar însemna purtător de cuţit, după cum "lancier" înseamnă purtător de lance.

Istoricul ungur ne citează şi câteva numiri de localităţi din regiunea secuiască, localităţi ca Arvaţeni, Cobateşti, Tibodu, Ojudla, Băţani, Moşuni, Rigmani şi alte câteva, ca fiind de provenienţă gepidă.

Admiţând că aceste denumiri ar fi de provenienţă germană (gotă sau gepidă), totuşi de

aici nu rezultă că secuii ar fi de obârşie nemţească.

E adevărat că, după părăsirea Daciei de legiunile romane, ţara s-a numit *Gothia* şi mai târziu, după retragerea hunilor, *Gepidia* şi că aici, în regiunea secuiască sau în apropiere de ea, a fost odinioară *Kaukalandul*, de care ne vorbeşte Ammian Mercellin; nu vedem însă cum un popor de stepă, ca cel al gepizilor şi pe care îl găsim stabilit la Dunăre şi Tisa, a putut să se menţină până la venirea ungurilor, deşi a fost zdrobit, precum se ştie, de longobarzi şi de avari. Şi apoi, dacă gepizii şi presupuşii lor urmaşi, secuii, au fost creştini, după cum susţine Karacsonyi, nu înţelegem de ce n-ar fi fost ei ortodocşi şi de ce documentele ni-I arată de la început chiar ca fiind catolici şi plătind zeciuială episopului din Ultransilvania.

Iar părăsirea limbii germane strămoşeşti şi înlocuirea ei cu cea maghiară s-ar datora, după istoricul ungur, pe de o parte faptului că secuii, bărbaţi, erau duşi în necontenite războaie şi astfel erau siliţi să înveţe limba ungurească, iar pe de altă parte, împrejurării că pentru lucrarea pământului au fost duşi colonişti unguri, mai ales din Pannonia şi aceştia stabilindu-se în mijlocul populaţiilor rurale secuieşti, le-au influenţat până într-atâta, încât acestea şi-au uitat cu totul limba părintească şi n-au mai păstrat nici o urmă din ea.

Scopul urmărit de istoricul Karácsony apare evident, după cum am mai spus: o nouă punte de legătură între maghiarism şi germanism.

TEORIA DESCENDENŢEI SECUILOR DIN AVARI

Problema, atât de mult discutată şi totuşi rămasă până acum încă tot nesoluţionată, a fost pusă în discuţie în timpul din urmă de Géza Fehér, de la Dobriţin, într-un studiu asupra lui Irnik, fiul lui Attila*. Istoricul Fehér porneşte de la constatarea că în lista domnilor bulgari, compusă în secolul al VII-lea, se găseşte amintit pe lângă legendarul Avitohol şi fiul acestuia Irnik care, prin anul 466, câţiva ani după moartea lui Attila, se afla în Dobrogea, ca supus al împăratului din Bizanţ şi că, în urmă, a trecut în răsărit, unde, împreună cu hunii, uniţi cu bulgarii, a înfiinţat un mare imperiu, de la Don până la gurile Dunării. Împinşi de Chazari, o parte din aceşti huno-bulgari au ocupat ţinuturile de la nordul fluviului Volga, iar altă parte au trecut Dunărea în Imperiul Bizantin. Astfel se stabileşte identitatea dintre Ernas (Ernak), fiul lui Attila şi între Irnak, chanul legendar al bulgarilor şi, în acelaşi timp, se constată tradiţia hunică la vecinii noştri bulgari.

Plecând de la constatările istoricului Valentin Hóman că pe la sfârşitul veacului al XI-lea exista în Ungaria conştiinţa, pe de o parte, că secuii sunt urmaşi ai hunilor, iar, pe de altă parte, că regii din dinastia lui Arpad se trăgeau din aceiaşi huni, Fehér crede că tradiţia hunică n-a putut veni în Ungaria decât prin mijlocirea avarilor,

* *Ungarische Jahrbücher*, a. 1936, Aprilie.

care nu sunt alţii decât părinţii secuilor de mai târziu.

Teoria despre obârşia secuilor din avari nu este nouă: ea a existat şi mai înainte. Noi sunt doar argumentele ce se aduc în sprijinul ei.

După istoricul Géza Fehér, Irnik sau Irnak nu este altcineva decât Csaba din tradiţia ungurească şi despre care am vorbit mai sus. Căci, ne spun cronicele, după moartea lui Attila, fiul cel mai mic al lui acestuia, a plecat la bunicii săi din Grecia – el fusese născut cu o principesă greacă – de unde nu s-a mai întors. De aceea s-a şi născut la secui proverbul: "Atunci să te întorci, când se va întoarce Csaba".

După distrugerea imperiului hunilor şi după plecarea acestora, au mai rămas după cum am văzut că ne spun cronicele, trei mii de huni care însă, temându-se de duşmănia popoarelor din Occident, nu s-au mai numit huni, ci secui şi care s-au retras în câmpia de la Csigla – localitate neidentificată până astăzi, dar care se găsea în orice caz dincoace de Tisa – unde au trăit izolaţi până la venirea ungurilor, cărora, ieşindu-le înainte, i-au ajutat să cucerească Pannonia.

Aceşti secui, retraşi în câmpia de la Csigla – vorba înseamnă ţinut înconjurat de prisăci (ung. gyepü) – nu ar fi, după Fehér, decât avarii care, şi ei, aveau tradiţia hunică, socotindu-se urmaşi ai hunilor. Aceşti avari, descendenţi ai hunilor, s-au numit secui. Aşa s-a explicat faptul că numirea de avari a dispărut cu totul şi aşa s-ar explica şi împrejurarea că pe cei dintâi secui nu-i întâlnim în Ardeal, ci în nordul Ungariei, luând parte ca

avangardă în luptele maghiarilor împotriva cehilor.

Spre a dovedi identitatea dintre avari şi huni, Fehér ne citează un pasaj din scriitorul-împărat Constantin Porfirogenitul care a trăit în timpul sosirii ungurilor şi care îl numeşte pe Attila rege al avarilor. Acelaşi împărat îi numeşte pe unguri peste tot locul turci. De asemenea, ne mai aminteşte Fehér şi de faptul că popoarele din apus i-au considerat întotdeauna pe avari drept huni.

Şi, după cum ungurii şi-au primit numele lor de la cei doi eroi eponimi, Hunor şi Mogor, chemându-se huni şi avari – numirea de ungur provine de al cetatea Ung pe care Arpad a cucerit-o mai întâi – tot astfel au purtat două numiri, cea de huni şi cea de avari, după cei doi regi legendari: Hun şi Avar. Nu numai atât, dar chiar şi organizaţia avarilor ar fi fost la fel ca cea a secuilor.

Deci, a existat o identitate între huni şi avari şi între avari şi secui.

Istoricul de la Dobriţin nu trece cu vederea nici împrumutul ce ar fi făcut secuii în alfabetul lor runic, adoptând din alfabetul bulgarilor pe care i-ar fi asimilat, mai multe litere.

Géza Fehér a uitat însă să ne mai amintească un lucru, că, după aceleaşi tradiţii ungureşti, secuii au trăit în mijlocul românilor, împărtăşind cu ei aceeaşi soartă – cum his montibus confinii sortem habuerunt – şi că au împrumutat scrisul de la ei – unde blackis comixti litteris ipsorum uti perhibentur.

Noi însă, precum se va vedea din cele următoare, fără a ne pronunţa asupra originei secuilor, rămânem pe lângă părerea noastră, admisă şi de istoriografia maghiară antebelică, anume că secuii sunt colonişti aduşi târziu în Ardeal de regii unguri pentru paza hotarelor şi că şirurile lor au fost îngroşate de românii secuizaţi, în epoca regalităţii şi Principatului Ardelean, prin înnobilirea lor şi prin religie, iar în secolul din urmă prin maghiarizarea forţată. *(n.e. 7)*

COLONIZAREA SECUILOR

Dacă acum cercetăm, lăsând la o parte scrierile cronicarilor, cele mai vechi documente ce le avem despre secui, nu putem să nu constatăm că ei se întâlnesc la început nu în Ardeal, ci în restul ţării, peste tot locul pe unde erau castre sau burguri de apărat. Nu numai atât, dar îi găsim în Bihor ca păzitori liberi ai oraşului şi îi găsim în Baranya ca servitori ai regelui – *servientes regis.* Şi, pe oriunde se întâlnesc secui, se constată că ei nu sunt un trib aparte, cum susţin cei mai mulţi scriitori unguri, ci o profesiune.

Iată câteva localităţi unde se găsesc secui înainte de a veni în Ardeal:

Prima amintire o găsim, în anul 1086, despre un oarecare Szököly, într-un registru de proprietate de la Bakony, dincolo de Dunăre, nu departe de Vesprim.

Apoi, în ordine cronologică sunt amintiţi secuii de la Vaag, din nordul Ungariei, luptând în anul 1118 alături de pecenegi împotriva cehilor,

apoi în anul 1146 războindu-se împotriva austriecilor, fiind aşezaţi în fruntea armatelor maghiare.

Îi întâlnim apoi în 1211 în Bihor, în 1250 în judeţul Baranya, în urmă la 1256 lângă Nagy-Szombat, la Szakcsa, Pojon, Szerém, Bacs, Hont, Szabolcs, Torontal, Caraş, Lipova etc.

Secuii nu fac parte din cele opt triburi care au venit împreună Arpad, triburi care nu formau o unitate, deşi poate vorbeau aceeaşi limbă, ci ei făceau parte din toate triburile, fără ca să fie dintr-un trib anume.

În Ardeal n-au putut veni, decât după cucerirea Ardealului, ceea ce s-a întâmplat, probabil sub Ladislau cel Sfânt, la sfârşitul veacului al XI-lea.

Iată cum s-au petrecut aceste evenimente istorice:

După cei mai mulţi istorici unguri, Ardealul ar fi fost cucerit în timpul regelui Ştefan cel Sfânt, câţiva ani numai după anul 1000, deşi după scrierile cronicilor, meritul acestei cuceriri se atribuie lui Arpad şi tovarăşilor săi, deci înainte cu un secol.

Faptele s-au întâmplat în chipul următor:

În timpul când domnea Sfântul Ştefan, cel mai mare rege al ungurilor care a distrus tradiţia triburilor şi a familiilor şi a introdus unitate în viaţa socială maghiară, prin organizarea comitetelor şi a episcopatelor şi a altor instituţii publice, Imperiul Bizantin se afla în lupte cu bulgarii. Aceştia fiind înfrânţi, s-au refugiat; unii dintre ei, peste Dunăre şi sub conducerea lui

Kean (chagan) au încercat să întemeieze un principat în părţile de nord ale Ardealului.

Împotriva acestui Kean, despre care ne vorbesc toate cronicile, unele fixându-l într-o epocă mai înainte, altele într-una de mai târziu, porneşte cu război Ştefan cel Sfânt şi învingându-l, în anul 1020, îi ia toate tezaurele. Din acestea a zidit faimoasa catedrală din Alba-Regală, Székes Fehérvár, capitala de atunci a regatului maghiar. Cu acest prilej, ungurii ocupă, poate numai tempoar, partea din nord-vestul Ardealului unde mai târziu întâlnim castrul Gyulavár, adică cetatea lui Gelu, din cronica lui Anonymus, şi întăreşte toată regiunea prin castre sau burguri.

Nu ştim cine vor fi fost pe acea vreme stăpânii Ardealului şi nici cine vor fi fost locuitorii lui. Documentele nu ne spun nimic. Judecând însă după atacul din 1030, dat în contra burgurilor ungureşti de către pecenegi, credem că aceşti pecenegi vor fi fost, fără îndoială stăpânii de atunci ai Ardealului, ca şi ai ţărilor de dincoace de Carpaţi, iar poporul de jos, *colonii* cronicuilor vor fi fost slavii şi românii.

În curând însă se ridică, în părţile noastre, un alt popor de rasă turco-mongolă. Sunt cumanii – mai corect comanii – care în anul 1066 dau năvală peste pecenegi, îi învinge şi-i fac să se risipească în toate părţile.

Unii dintre aceştia se aciuiază prin Dobrogea şi ţinuturile Brăilei, lăsând urme numirile Pecenega din judeţele Tulcea, Brăila şi Buzău; alţii trec munţii şi se stabilesc printre populaţiile de aici şi din restul ţării, întâlnindu-i , sub numirea de "bisseni" ung. " besenyö" , în judeţele

Făgăraş, Năsăud, iar, în Ungaria în judeţele Szabolcs, Lipto, Heves, Szolnok şi altele. De aici înainte, acest popor dispare cu totul, deznaţionalizându-se şi îngroşând numărul popoarelor în mijlocul cărora în urmă au trăit. Unii istorici unguri susţin chiar că aceşti pecenegi ar fi strămoşii secuilor de mai târziu.

Dar, nici cumanii nu sunt mai astâmpăraţi. Căci, după ce îi distruseseră pe temuţii pecenegi şi după ce le-au luat locul, intră şi ei în Ardeal în anul 1070 şi înaintează spre întăriturile ungureşti, trec prin poarta Mezesina şi se îndreaptă spre fortăreaţa Byhor şi spre fluviul Tisa, pustiind totul în calea lor.

Tânărul rege Ladislau, viitorul rege Ladislau cel Sfânt, ieşindu-le înainte, îi biruie şi ia în acelaşi timp mai multe măsuri de apărare împotriva acestui duşman atât de primejdios.

Se fac, cu acest prilej, castre şi întărituri în toate părţile Ardealului, se fortifică regiunea de la Hunedoara până la Sebeş şi de aici spre Blaj. Se zideşte, tot cu această ocazie, Cetatea de Baltă de pe Târnave.

Luptele care Ladislau le-a purtat împotriva cumanilor au rămas memorabile şi ele trec în legendă, creând o aureolă de sfânt acestui mare rege ungur, considerat pe viitor protectorul Transilvaniei.

Acesta este momentul în care credem noi că au fost aduşi, pentru prima dată, secuii în părţile centrale şi de sud ale Ardealului. În orice caz, acesta socotim că este termenul, înainte de care secuii n-au putut să fie în Transilvania.

a) *Colonizarea cu secui a judeţului Odorhei*

Spre sfârşitul secolului acesta, al XI-lea, şi în secolul următor, hotarele ţării fiind din ce în ce mai ameninţate, dinspre sud şi răsărit, regii unguri din dinastia lui Arpad se gândesc să le apere, făcând noi burguri şi închizând drumurile prin întărituri sistematice pe care, în parte, le vor fi găsit formate de la natură, în parte, rămase din epoca romană.

Şi, fiindcă partea de miazăzi a Ardealului avea o apărare firească prin munţii Carpaţi, trecătorile de la Bran, Turnu Roşu şi Lainici fiind uşor de închis, regii unguri s-au gândit să facă fortificaţii, mai ales, în părţile dinspre răsărit. Şi astfel, constatăm aproape prin mijlocul Transilvaniei o întreagă serie de prisaci – *indagines* – ung. *gyepü*, începând de la Crisbav, prin Ormeniş, până în munţii Harghitei şi de aici înainte spre munţii Carpaţii Orientali.

Aşa se face că întâlnim în această regiune atâtea întărituri, gyepü. Deasupra satului Doboşani, Saldabuş-Székely-Száldobos, judeţul Odorhei, avem un Gyepüfeje, lângă Vlahiţa-Oláhfalu, pârâul Gyepü, spre răsărit de Vlahiţa, al doilea pârâu Gyepü şi între ör-hegy (Munte de pază) şi Kapushegy, un al treilea pârâu Gyepü. Apoi, într-un document destul de vechi, din anul 1349 se vorbeşte în hotarul comunei Jimbor-Székelyzsombor, judeţul Odorhei, de un

Zoltángyepü. Tot în acest judeţ, nu departe de Homorod avem şi comuna Ghipeş-Gypes.

Deşi, în această regiune, se găsea şi *limes-ul,* adică linia de fortificaţii romane, constatată de epigrafistul Téglas, limes pe care, foarte probabil, l-au folosit şi ungurii pentru apărarea ţării, nu e mai puţin adevărat că aceste numiri de *gyepü*-ri, întărituri, şi *ör-hegy* (*ör*-pază şi *hegy*-munte) pot fi o dovadă că ne găsim aici în linia unor fortificaţii făcute împotriva atacurilor ce ar fi venit dinspre răsărit.

De altfel, chiar numirea de *brazdă* şi *hotar* dată liniei de întărituri din acest ţinut, sunt o dovadă că aici era frontiera ţării dinspre est în epoca în care Ardealul nu era deplin cucerit de unguri. Şi observăm că în vechile documente nu se spune "barazda" , cu pronunţarea ungurească, ci *brazda,* ca în româneşte. Din slavicul "hotar", ungurii au făcut *határ*, românii păstrând forma primitivă de "hotar".

Tot cam din această epocă socotim noi că datează şi cetăţile ridicate pe dealurile din dreapta Oltului, din regiunea Făgăraşului şi păzite în mare parte de secui: Hălmeag (Halmágy), Galaţi, Feldioara (Földvár), Găinari şi Săcădate. Coloniile de secui ce vor fi fost aduse aici s-au menţinut însă numai la Hălmeag şi Noul Român, de lângă Găinari.

Judeţul Trei Scaune, ca şi judeţul Ciuc, cădea în aceste vremuri în *gyepü*-elve, adică dincolo de linia fortificaţiilor. Aceste două judeţe, ca şi judeţul Făgăraş şi Braşov, erau socotite ca nelocuite, *terra deserta et inhabitata*, în care nu se găseau decât ţărani, mai mult sau mai puţin

migranţi, numiţi în documente, uneori, *Brodnici*, de origine slavă, spun scriitorii maghiari, de origine română, dovediţi de istoricii români.

Iar, dacă de la Crizbav, până la munţii Harghitei se găseşte o linie întreagă de întărituri, ce rost poate să aibă ele în ipoteza că secuii ar fi locuit, din timpul hunilor, la marginea de răsărit a Ardealului? S-ar fi făcut aceste întărituri, lăsându-se în afară de ele, populaţia secuiască, de aceeaşi limbă, după cum se constată a fi fost secuii în secolul al XII-lea?

Desigur că nu.

Nu se poate admite că dincolo de linia fortificaţiilor să fi fost un popor secuiesc, iar, înapoia liniei de fortificaţii să se fi adăpostit tot secui, după cum rezultă din numeroasele localităţi ce poartă numele de Székely.

b) *Colonizarea judeţelor Trei Scaune, Ciuc şi Mureş*

Este însă cert, că în secolul al XII-lea într-o epocă ce deocamdată nu se poate determina, ungurii au ajuns cu stăpânirea lor până în mijlocul judeţului Odorheiu şi că prin anul 1150, ceva mai înainte sau câţiva ani mai târziu, au fost colonizaţi secuii până la poalele Carpaţilor, cuprinzând înăuntrul regatului arpadian şi actualele judeţe Trei Scaune şi Ciuc.

Căci, în afară de primejdia ce ameninţa din partea cumanilor, ungurii puteau să fie loviţi atât de ruşi, care se găseau la Halici, adică în Galiţia,

cât şi de împăraţii bizantini care, îngenunchindu-i pe bulgari, se găseau cu hotarele lor la Dunăre. Şi, de fapt, în 1151, regii unguri au luptat cu ruşii, iar în 1166 Ardealul este jefuit de trupele împăratului din Bizanţ, Manuel, care intră în ţară pe la Bran.

Dar, pentru apărarea Ardealului nefiind îndestulătoare forţele maghiare, regii care, de altfel, îşi luaseră asupra lor şi misiunea de a fi reprezentanţii Sfântului Scaun al Papilor de la Roma şi de a răspândi catolicismul în Orient, se hotărăsc să colonizeze şi cu germani ţara. Colonizările aveau în vedere, pe de o parte apărarea graniţelor, iar, pe de altă parte, ridicarea ţării din punct de vedere economic.Nu ştim când vor fi început aceste colonizări. În Ungaria propriu-zisă, germanii erau foarte numeroşi, încă din timpul regelui Ştefan cel Sfânt, a cărui soţie era, precum se ştie, o germană şi la curtea căruia erau mai toţi funcţionarii cavaleri nemţi.

Documentele cele mai vechi care ne vorbesc despre germanii din Ardeal, datează abia din anul 1191, iar cele despre secui din 1210. În documentul din 1191, papa Celestin al III-lea confirmă înfiinţarea Prepoziturei din Ultra-silvania către arhiepiscopul din Strigoniu-Gran, pentru germani, iar documentul din 1210 ne vorbeşte despre expediţia ce comitele sas din Sibiu, Ioachim, o întreprinde asupra Vidinului, împreună cu saşi, valachi, secui şi pecenegi – associatis sibi saxonibus, olacis, siculis et bissenis.

De la aceste două date înainte, informaţiile ce le găsim în documente sunt din ce în ce mai numeroase. Dar, dacă în documentele citate se face menţiunea de saşi şi de secui, nu urmează că Ardealul a fost la această dată colonizat cu saşi şi cu secui, ci se constată, neîndoit, în aceşti ani, existenţa sigură a lor. Stabilirea acestor popoare în Transilvania, fără îndoială, s-a petrecut cu mult înainte, după cum, pe de altă parte, ca să ia secuii parte într-o expediţie războinică, alături de români, saşi şi pecenegi, aceasta presupune o constituire a masei acestei populaţii, ceea ce n-ar fi de admis că s-a făcut în primul an al colonizării lor. De asemenea, pentru ca Gregorius, cardinal delegat, să dezlege o ceartă între Prepozitură şi Episcopatul Ardealului, între anii 1192-1196, aceasta presupune existenţa coloniei săseşti în Ardeal, ca fiind stabilită de mai de mult. Dar, deoarece punctele cele mai primejduite ale ţării erau pasurile Bran, Buzău, Oituz, Bicaz şi Tulgheş, regii arpadieni s-au gândit să întărească mai ales aceste trecători. Şi, în primul rând, trecătoarea Bran, pe unde intrau de obicei cumanii şi pe unde a intrat şi împăratul bizantin, Manuel, în expediţia sa de jaf, avea să fie punctul asupra căruia trebuia să se fixeze grija regală. Şi, fiindcă epoca aceasta este, în acelaşi timp, şi epoca Cruciadelor, mişcarea popoarelor dinspre apus spre răsărit a ocazionat cunoaşterea ţărilor din sud-estul european şi regele Ungariei, Andrei al II-lea, el însuşi conducător de cruciadă, a chemat colonişti în ţara sa nu numai pe germanii din ţările apusului, dar chiar şi pe germanii ce se întorceau din Orient, rugându-i să se stabilească

în Ungaria. Şi astfel, din 7 mai 1211 avem cel mai important document, prin care Andrei al II-lea cedează Ţara Bârsei unui ordin german. În acest moment, saşii erau deja stabiliţi în regiunea Sibiului.

Documentul dat de Andrei al II-lea este cu atât mai interesant, cu cât ne vorbeşte despre *terra deserta et inhabitata*, ţară pustie şi nelocuită, cu toate că se vorbeşte despre veniturile acestei ţări, despre târgurile ei, despre aurul şi argintul ce se va fi găsit aici. Dintr-o ţară pustie şi nelocuită? Este evident că este vorba aici numai despre o ţară neorganizată, lipsită de stăpânire, lipsită de armată, o ţară care era o *gyepü-elve*, adică dincolo de prisăci, o ţară în care teritoriul forma un loc de apărare prin închiderea drumurilor, prin zăgăzuirea apelor, prin desfundarea iazurilor şi prin tăierea copacilor pentru baricadarea căilor.

Este momentul istoric când frontierele ţării stabilite prin prisăci-gyepü-uri care duceau de la Crizbav până la Harghita şi de aici, probabil, spre munţii Călimanului, se mută la Întorsătura Buzăului, la Oituz, la Ghimeş, la Bicaz şi poate şi la Tulgheş; iar, în sud, aceste gyepü-uri se mută de pe Olt în Carpaţi.Ca dovadă că faptele s-au petrecut astfel, rezultă şi din diploma regală din 1222 a lui Andrei al II-lea prin care se măreşte posesiunea acordată ordinului german, cu teritoriul numit Cruceburg-Teliu[*].

[*]În timpul din urmă, autenticitatea documentelor privitoare la stabilirea cavalerilor teutoni în Ţara Bârsei a fost contestată de Jos. Şchiopul şi de alţi istorici.

Din document se vede că hotarul dinspre răsărit al Ţării Bârsei nu-l formau secuii, ci brodnicii, populaţie română sau, poate slavo-română, care a lăsat o sumedenie de cuvinte de origine slavă, ca, Boroşinău, Sacsva, Zagon, Osdola, Cernat, Răchitiş ş.a care numai ungureşti nu pot să fie.

Secuii din acest ţinut al *Trei Scaunelor* sunt colonizaţi, fireşte, relativ mai târziu.Ei provin din coloniile stabilite mai întâi în regiunea din stânga Mureşului, între apele Secaş şi Strii, adică între Orăştie şi Sebeş*.

Traiul coloniştilor secui, de la Orăştie şi Sebeş, nu va fi fost tocmai uşor, căci ei aveau să înfrunte concurenţa românilor, pe care îi găsim constituiţi ca popor aparte în anul 1210 şi a saşilor care erau protejaţi de autoritatea regală.

Regele, în anul 1225, cu prilejul alungării din Ţara Bârsei a ordinului teuton, a fost sprijinit, se pare, de saşii de la Sibiu şi în certurile dintre saşi şi secui, dreptatea o câştigau, mai întotdeauna, saşii. Secuii, fiind puşi sub ordinele comitelui sas din Sibiu, pe de o parte, situaţie care nu le prea convenea, iar, pe de altă parte, găsind condiţii economice mai avantajoase în alte ţinuturi, au

*Numirea de *Orăştie* păstrează, de altfel, în sine, însuşi cuvântul *vár,* cetate, castru. Acest var este o vorbă slavă împrumutată de unguri şi probabil de la unguri îl avem şi noi. Faptul că ungurii, împrumrtând cuvântul var de la slavi, au păstrat pe "v" iniţial ar fi o dovadă că împrumutul s-a făcut relativ târziu, căci popoarele mongole nu pot pronunţa pe "v"de la începutul vorbelor. Vlach ne dă ungureşte *oláh*; popular varos se va fi spus aroş, oraş. Şi Sebeş este o vorbă slavă şi înseamnă "repede".

emigrat spre răsărit şi s-au stabilit în regiunea Sebus Sepsi, din judeţul Trei Scaune de astăzi.

Ungurii care nu vor fi emigrat se vor fi germanizat, desigur, căci în această regiune de la Orăştie-Sebeş, în care, prin anul 1280 găsim o puternică masă de români, secuii au dispărut, aproape cu totul; iar ungurii care îi întâlnim astăzi în aceste ţinuturi sunt colonii ungureşti, din veacul trecut, din epoca maghiarizării forţate, şi foarte puţini din epoca medievală.

Amintirea secuilor o întâlnim însă în numiri ca Székelysuly, un pârâu, apoi Vârful Zekului, din comuna Luncani şi câteva reminiscenţe în satele Hăsdat şi Zăicani. De asemenea Binţinţi, satul natal al lui Aurel Vlaicu, pare a-şi trage numele de la Benczencz-Vincentius, fiul secuiului Acadas, care, precum ne spune un document, a emigrat într-un teritoriu mai spre răsărit.

Din diploma andreiană, din 1224, rezultă că secuii, în scaunul numit mai târziu Sepsi, s-au stabilit numai după acest an. De asemenea, în celelalte două scaune, în Kizdi şi Orbai, există documente care ne fac dovada că secuii s-au stabilit aici numai după 1224. În aceste regiuni, întâlnim *ius regium*, dreptul regelui de a dispune, deşi istoricii unguri contestă că ar fi existat acest drept în ţinutul secuiesc.

Mai îndepărtată de centrul ungurimii şi mai apărată prin înalţii munţi ai Carpaţilor Răsăriteni, *Câmpia Ciucului* a fost ceva mai puţin expusă atacurilor din afară, şi deci, întrucâtva mai scutită de invaziile duşmanilor. Năvălirile de barbari s-ar fi putut face asupra Ciucului numai pe la pasul Ghimeş şi pe la pasul Bicaz, dar

trecerea prin amândouă aceste pasuri este împreunată cu mari greutăţi, mai ales pentru popoarele barbare care veneau călare. Ceva mai lesnicios este drumul pe Valea Oltului şi, de fapt istoria înregistrează mai multe războaie făcute în inima Ciucului pe această poartă a Oltului.

Colonizarea secuilor în această regiune s-a făcut ceva mai târziu şi, poate, tocmai din această pricină, nu sunt prea mulţi secui în partea locului; ba din contră, întâlnim aici sate întregi numai de români. Că vor fi trecut munţii Carpaţi mulţi moldoveni, aceasta este sigur; dar nu este mai puţin adevărată constatarea că judeţul Ciuc este mai puţin populat de secui.

Tot faptului că secuii sunt aici mai îndepărtaţi decât ceilalţi unguri din capitala ţării, trebuie să atribuim şi împrejurarea că aceşti secui din Ciuc au păstrat mai mult timp organizarea lor veche, bazată pe familie şi instituţiile lor de drept.

Într-adevăr, instituţia judecătorului, *iudex terrestris* şi a sublocotenentului, adică a reprezentantului puterii armate, *maior exercitus* o găsim aici fiinţând, timp mai îndelungat, chiar şi după ce s-au format, în veacul al XV-lea, scaunele secuieşti.

Când vor fi fost aduse aici, în judeţul Ciuc, coloniile secuieşti, nu putem şti precis. Desigur însă, că şi în Ciuc avem de-a face cu o colonie a regilor arpadieni şi că aşezarea secuilor aici a fost făcută din aceleaşi preocupări militare ca şi aiurea.

Însăşi numirea de Ciuc, ung.*csik*, ung. vechi *Csuk*, pare a fi sinonimă cu cuvântul prisacă,

gyepü. Cuvântul se regăseşte în turcescul csig, care înseamnă zăgaz, gard de nuiele, prisacă.

Noi însă suntem înclinaţi să credem că numirea de Csik, rom. Ciuc nu este de origine turco-maghiară, ci mai degrabă slavo-română. Căci csik, vechiul csúk se întâlneşte în limbile slave, în sârbă, bulgară şi cehă, sub forma de čuka, însemnând vârf de munte, *cacumen* sau *vertex montis.* Cea mai tânără colonie din jud. Ciuc este Giurgeul.

*
* *

Tot o colonie relativ târzie sunt şi secuii din Valea *Nirajului*, din judeţul Mureş, după cum ne dovedeşte un document din anul 1264 al regelui Ştefan al V-lea, *dux Transilvanensis*, de când domnea împreună cu tatăl său Bela al IV-lea. Pe această vreme, ţinutul de la Teremia şi Teremioara, făcute danie de regii arpadieni, precum şi castrul de la Veţa (Vécs), castrul regal, nu făceau parte din ţinutul secuilor.

În general, localităţile secuieşti din judeţul Mureş, fiind numite anume secuieşti, ne dovedesc tocmai originea nesecuiască a regiunii. Prin faptul că Tg. Mureş se numea odată Székely Vásárhely este o dovadă indirectă că regiunea de acolo nu era secuiască, căci, altfel, nu s-ar explica epitetul de secuiesc.

În dicţionarul geografic Martinovici şi Istrati, întâlnim nu mai puţin de 48 localităţi care poartă numele de *secuiesc* şi 81 care

poartă numele de *unguresc*. Fără îndoială, un atribut se dă pentru a specifica, pentru a caracteriza o localitate. Ne-am putea oare închipui că un sat din judeţul Dolj, bunăoară, să se numească "românesc" . Iar dacă Olahfalu s-a numit satul de astăzi Vlăhiţa, aceasta s-a făcut desigur fiindcă acest sat s-a format ca o colonie, sau că, spre deosebire de celelalte sate dimprejur, care erau secuieşti, în acest sat se găseau, la un moment dat, mulţi români. Şi, fără îndoială, satele de la marginea judeţului Odorheiu: Székelyfalva, Székelyszállás, Ujszékely s-au format mai târziu prin colonizare între români. Şi, ţinând seama, că aceste sate erau populate de iobagi, şi că secuii n-au fost iobagi, colonizarea lor nu poate fi pusă la îndoială.

De asemenea, ţinutul Telegd, unde, precum se ştie, a fost odinioară un protopopiat şi o episcopie care a dăinuit vreun secol şi jumătate, şi negăsindu-se în scaunul Odorheiului nici o localitate care să poarte numele de Telegd, se crede că numirea au adus-o coloniştii secui din Bihor, unde se întâlneşte localitatea Telegdt, Mezötelegd, azi Tileagd.

În general, secuii au fost colonizaţi relativ mai târiu, după încreştinarea lor. Aceasta rezultă şi din faptul că în regiunea secuiască întâlnim peste 57 de sate care poartă numele unui sfânt: Szent-András, Szent-György, Szent-Lászlo, Szent-Martón etc.

ROMÂNII DIN ŢINUTUL SECUIESC. ORGANIZAŢIA LOR PRIMITIVĂ

Existenţa românilor în Ardeal şi în special în ţinutul secuilor, la venirea ungurilor, ne este atestată, în scris, numai de cronici, nu şi de documente. Acestea încep să apară într-o epocă relativ târzie. Dar, chiar şi în documente, când îi întâlnim pentru întâia dată pe secui, îi întâlnim alături de români.

Dăinuirea, însă, a elementului românesc, în Dacia, se constată printr-o serie întreagă de probe, pe care nu e locul să le expunem aici.

Prin faptul, însă, că numirile antice din epoca greco-romană, de localităţi şi de râuri, au fost primite în limba ungurilor şi a saşilor, ele au trebuit să fie transmise de cineva, de nişte intermediari. Aceşti intermediari nu puteau fi decât populaţiile găsite în ţară ca păstori, cultivatori de pământ, negustori, mineri etc.

Scriitorii unguri, neputând nega faptul existenţei acestor populaţii, se încăpăţânează să creadă că ele n-au fost decât slave, nu şi române.

Noi nu contestăm că slavii n-ar fi locuit cândva în vechea Dacie şi că n-ar fi lăsat urme vizibile asupra noastră.

Nu numai atât, dar, după ce bulgarii s-au slavizat şi s-au încreştinat, au avut asupra populaţiilor române o influenţă extraordinar de mare, iar limba slavă, ca limbă a bisericii, a fost considerată de români, o limbă sacră, prin care se putea mai uşor dobândi harul divin.

Şi, astfel, limba slavilor a ajuns să fie izvorul de îmbogăţire al limbii noastre şi chiar instituţii curat româneşti să fie botezate cu numiri slave.

Românii, plămădiţi din fuziunea elementului roman cu cel dac, deşi, în epoca lor primitivă, care coincide cu invaziile barbarilor, nu vor fi avut, în afară de viaţa lor de familie, o organizaţie de stat, totuşi n-au putut fi lipsiţi de anumite rudimente de instituţii, fără care, traiul omului în societate nu e posibil. O conducere, *ducatus*, şi o distribuire a dreptăţii, *iudicia*, n-au putut să le lipsească niciodată românilor, şi, de fapt, în pragul istoriei noastre naţionale, întâlnim aceste primitive instituţii. Ele poartă nume străine de voievod, chinezat şi boeronat, numiri de origine slavă, cu toate că la slavi aceste instituţii s-au dezvoltat deosebit, decât s-au dezvoltat ele la români.

Acestea le-am impus şi ungurilor, după ce am fost cuceriţi de ei, şi, deşi, organizaţia dată ţării, mai târziu, de Ştefan cel Sfânt, după modelul împrumutat de la germani, a fost introdusă şi în Ardeal, totuşi, secole întregi s-au păstrat chinezatul, voievodatul şi scaunele de judecată, şi mai departe în Ardeal. Nici chinezatul, nici voievodatul, şi nici, mai ales scaunele de judecată nu le găsim în partea de apus a Ungariei, iar acele scaune, *Stühle,* adoptate şi de saşi, nu sunt aduse nici din Germania, unde nu se întâlnesc, nici de la unguri*.

---

* Numirea de *secui* provine, după părerea unora, de la vorba ungurească *szék*, scaun, *scaun de judecată*. Erau opt scaune secuieşti, sedes, siculicales şi anume: Sedes Sepsi, Kézdi şi Orbai, formând cele Trei Scaune (Háromszék), cu

Cneazul, ca şi voievodul, era conducător de oaste, dar, în acelaşi timp, şi conducător de popor, care se cârmuieşte după dreptatea ce se dă, de cele mai multe ori, în scaunele de judecată, adică în centrele unor unităţi teritoriale, numite judeţe, de la *iudicia* sau comitate, după un termen medieval din apus.

Boeronatul şi boierii au fost înlocuiţi cu numele unguresc de *nemeş*, adică de neam, din ung. *nem*, când maghiarii, sub influenţa catolicismului, s-au constituit în clasă provigeliată; numele de „boer” n-a rămas decât în ţara Oltului care, fiind multă vreme domeniul feudal dat Munteniei, a păstrat acest nume, după cum s-a păstrat şi la clasă privilegiată, a boierilor, de dincoace de Carpaţi.

În Ardeal întâlnim o sumedenie de *voievozi şi cneji* români. În anul 1326 Negul, voievod din Hodoş, în 1335 Bogdan voievod, care e pe cale de a trece la catolicism, în 1345 sunt cinci voievozi: Ivan, Bog şi Balc din Beiuş. Voievozi români întâlnim în judeţul Bereg, în Ung, apoi în Beiuş, Cluj, Caraş, Lugoj, Zarand şi aproape în toată ţara. Mai multe comune din Ardeal se

---

un judecător suprem: sedes Miklosvár, dependent de Trei Scaune; sedes Udvarhely; sedes Csik; sedes Maurus şi sedes Aurata (Arieş).

numesc după voievozii care au stăpânit sau posedat acela comune: Voevodeni, j.

Făgăraş, Vajdaháza, j. Cluj, Vajda Huniad, j. Hunedoara, Vajda Recea, j.Făgăraş, Vajda Camaraş, j.Cluj, Vajdacuta, j. Târnava Mică, Vajdaszeg, j. Turda, Vajda-Bihar, j.Bihor etc.

Toţi voievozii şi familiile lor au trecut la catolicism şi la urmă au înmulţit numărul ungurilor. Tot aşa de numeroşi şi poate şi mai numeroşi sunt şi cneji din Ardeal. În ţinutul secuiesc întâlnim două chinezate, unul la Vlăhiţa şi al doilea la Breţcu.

Trecem sub tăcere chinezatul din Vlahiţa, fiindcă sunt unii unguri care pun la îndoială autenticiatea documentului care ne vorbeşte despre aceste chinezat. Chinezatul din Breţcu însă, este în afară de orice îndoială. *(n.e. 8)* El ni s-a păstrat într-o diplomă a regelui Sigismund din anul 1426. Din ea se vede caracterul milităresc ce-l aveau chinezii în general, şi în special chinezii care se găseau la hotarela ţării: Ioan-Chinezul, numit şi Ungurul şi Radul, fiul lui Ţacu, din comuna românească Breţcu se prezintă înaintea regelui Sigismund şi-l roagă să confirme privilegiile şi libertăţile comunei lor. Regele Sigismund admite ca românii din comuna Breţcu să fie şi de acum înainte supuşi numai jurisdicţiunii chinezului lor şi să păzească şi pe viitor frontiera Transilvaniei dinspre Moldova, precum au păzit-o şi până acum.

Din analiza documentului dat de regele Sigismund rezultă că la Breţcu, în secuime, era o veche aşezare românească, condusă de un

chinez, care, în anul 1428 va fi fost, fie vreun ungur din naştere, fie vreun român poreclit "Ungurul" , sau care va fi făcut pe ungurul, fie prin ţinuta sa, fie că va fi cunoscut limba maghiară. Satul, fiind românesc, era condus de chinezi, care erau, după cum reiese din acest act, şi judecători şi şefi militari ai românilor din Breţcu. Judecata o dădeau juraţii care, aşa se pare, erau şi unguri.

În acest timp, colonizarea regiunii cu secui era de multă vreme un fapt împlinit.

DEZNAŢIONALIZAREA NOBILIMII ROMÂNE DE SECUI

Pe lângă voievozi şi chineji mai exista o clasă privilegiată. Era clasa boierilor care alcătuiau aşa numitul *boeronatus*. Cum ajungea cineva în această clasă?

Pământul ţării, după concepţia medievală, aparţinea regelui. El era adevăratul proprietar şi stăpân al ţării. El dispunea, el avea dreptul, *ius regium*, de a dărui pământ supuşilor săi, când aceştia se distingeau prin anumite merite. Aceste merite erau de obicei cele câştigate în timp de război. Daniile regale erau însoţite întotdeauna de privilegii, mai ales scutiri de dări şi erau condiţionate de prestarea serviciului militar.

Toţi câţi primeau de la rege, şi, în urmă, de la principii ardeleni, acele donaţii, treceau în rangul nobililor, deveneau boieri sau nemeşi.

Şi, fiindcă statul unguresc n-a fost niciodată, în vremurile mai vechi, un stat naţional, ci un stat bisericesc, regele fiind reprezentantul Papei de la Roma, din mâinile căruia era obligat să primească coroana apostolică, orice nobil, prin însuşi faptul înnobilării sale, devenea un adept al catolicismului.

Toţi voievozii, toţi chinejii şi toţi nemeşii – numele de boier s-a păstrat numai la Făgăraş – s-au maghiarizat, primind religia catolică, până la reformă, şi în urmă chiar şi altă confesiune.

Numai boierii de la Făgăraş nu s-au maghiarizat, în totalitatea lor, pe de o parte, fiindcă se găseau în mijlocul unei mase compacte de români care stăteau în legături mai strânse cu cei de peste Carpaţi, iar, pe de altă parte, fiindcă erau mai săraci din cauza densităţii populaţiei. Dar, şi de aici s-au pierdut multe elemente în masa maghiară ca, bunăoară, familiile Majlat, Copacsanyi, Liszay, Fogarasy, Herszenyi şi mulţi alţii. *(n.e. 9)*

PERSECUŢIILE ROMÂNILOR ÎN TIMPUL PRINCIPATULUI ARDELEAN

De altfel, românii care au rămas *óhituek*, adică de religie veche, au fost socotiţi schismatici şi eretici şi împotriva lor s-au îndreptat toate prigonirile catolicismului. Sinodul de la Buda din 1299 hotărăşte referitor la preoţii schismatici:

"Acestora nu le este iertat să ţină cult dumnezeiesc, să-şi zidească biserici, sau alte

case de închinăciune, iar credincioşilor nu le este îngăduit să ia parte la cultul dumnezeiesc şi să intre într-o astfel de biserică. În caz de nevoie să se întrebuinţeze acestor preoţi forţa brachială".

În anul 1428, regele Sigismund dă ordin: "să se despoaie de avere toţi nobilii şi cnejii care ţin pe moşiile lor preoţi ortodocşi ce duc poporul în rătăcire. Preoţilor români să li se confişte averea şi să se expulzeze din ţară. Căsătorii între ortodocşi şi cei de legea latină este oprit să se încheie, până ce ortodocşii nu se botează de preotul catolic. Preoţilor care vor boteza vreun copil în legea ortodoxă să li se confişte averea[*]".

Consecinţa acestor persecutări a fost că mulţi români au trecut la religia apuseană, iar alţii, mai dârji în credinţa lor, au luat calea pribegiei, trecând munţii în Principatele române.

Persecuţiile îndreptate împotriva ortodocşilor "eretici" s-au înteţit în *epoca principilor calvini*. Iată ce hotărăşte Dieta ardeleană de la Sibiu, din 1566:

"Eresul (adică legea ortodoxă) să se lepede, mai vârtos între români ai căror păstori fiind orbi povăţuiesc pe orbi şi aşa pe sine poporul îl duc spre pierire. Acelora care nu ar vrea să asculte adevărul să poruncească principele ca împreună cu episcopul şi superintendentul Gheorghe să se dispute din Biblie şi dacă tot nu ar vrea să treacă de la

[*]St. Meteş, Istoria bisericii şi a vieţii religioase a românilor din Ardeal şi Ungaria,p.41.

religia ortodoxă la calvinism, unii ca aceia, fie episcopi români, fie preoţi sau călugări, să fie scoşi din ţară" [**].

A treia fază de persecuţii religioase a fost după *unirea cu biserica din Roma.*

Rămaşi fără conducătorii lor fireşti, care erau clasa nobilă şi înstărită, românii au trebuit să îndure, neajutoraţi de nimeni, vitregia vremurilor. Căci, după o perioadă relativ liniştită şi destul de prosperă, sub dinastia arpadiană şi angevină şi în urmă, a corvineştilor de origine română, au urmat timpuri din ce în ce mai grele pentru ei. În special, aceste timpuri au fost dezastruase pentru românii din secuime. *(n.e. 10)*

Dar, se va face obiecţia: secuii, cum dovedesc documentele, au avut o situaţie privilegiată, de la început, căci aveau vechea organizare familiară şi de trib. Ei nu erau iobagi, ci cetăţeni liberi, scutiţi până şi de dări către fisc.

Prin faptul că secuii au fost colonizaţi în locurile cele mai expuse ale Ungariei, era firesc ca ei să fi obţinut privilegii pe care nu le aveau ceilalţi cetăţeni ai Ungariei. Şi, fiindcă ei au fost colonizaţi în secolul al XII-lea şi al XIII-lea, deci în timpul când nu se pierduse cu totul vechea organizaţie ungurească a triburilor şi a familiilor, şi-au păstrat mai mult decât ceilalţi unguri amintirea acestor vechi instituţii şi drepturi şi au căutat cu îndârjire să le menţină neatinse.

[**] St. Meteş, *ibidem*

Nu ştim ce anume drepturi şi privilegii le vor fi acordat secuilor regii colonizatori. Pentru ei nu ni s-a păstrat, aşa cum s-a păstrat pentru saşi, un "Andreanum", adică o diplomă care să le fixeze drepturile.

Desigur, însă, că vor fi obţinut şi ei cam aceleaşi drepturi şi libertăţi, şi în special stăpânirea nestingherită a proprietăţilor, în care s-au aşezat.

Dar, tocmai aceste drepturi şi privilegii au fost mărul ademenitor, au fost ca o capcană în care au căzut românii din partea locului, românii din sud-estul Ungariei. Nicăieri, ca în actualele judeţe secuieşti, unde masa românească era mai compactă din cauza poziţiei locului, câmpii de cultivat şi păşuni de păscut, iar în caz de invazie, munţi păduroşi de adăpost, elementul românesc n-a avut să îndure atâta, tocmai din cauza privilegiilor şi drepturilor speciale ale secuilor.

DEZNAŢIONALIZAREA ROMÂNILOR DE CĂTRE SECUI SUB HABSBURGI ŞI ÎN TIMPUL DUALISMULUI

Nu putem avea documente pentru toate vremurile din trecutul românilor. Când însă ne lipsesc dovezile istorice, vine logica să înlocuiască această lipsă. Şi e logic ca ceea ce vom constata pentru ultimele două secole, din anul 1700 şi până astăzi, să presupunem că se va fi întâmplat şi pentru penultimele două

veacuri, de la dezastrul de la Mohaci, din 1526, până la diploma leopoldină din 1691.

Nu ştim ce pierderi de pouplaţie românească vom fi avut, nici în primele secole ale formării statului ungar, nici în epoca principatului ardelean. Cunoaştem însă, într-o mai mare măsură, pierderile suferite de români în ultimele două secole. Din acest timp începând, secuizarea românilor poate fi urmărită cu dovezi istorice ce nu pot fi negate.

Vom da numai câteva:

Din statisticile ce le avem la îndemână rezultă că numai în ultimele două secole, numărul românilor care în regiunea secuiască se ridică la 30% din întreaga populaţie, a scăzut astăzi la 5%. Restul de 25% s-a pierdut în masa secuiască, ceea ce reprezintă la o populaţie totală de aproximativ 500.000 de suflete, o pierdere de 125.000 la 130.000 români. *(n.e. 11)*

Pe statisticile ungureşti nu putem să punem nici un temei. Ele sunt făcute după limba ce o găsesc locuitorii. Ori, se ştie că în ţinutul secuiesc, toată lumea vorbeşte ungureşte şi chiar acei români, care se recunosc ca atare, graiul lor comun şi obişnuit este limba maghiară. Dăm o singură dovadă: în judeţul Odorhei, statistica oficială din 1910 ne dă numai 2.840 de români, deşi numărul credincioşilor greco-catolici şi greco-orientali este de 5.528. Iată ce bază se poate pune pe o astfel de statistică.

Comune întregi, în care statisticile de azi nu mai înregistrează nici un român, au fost

secuizate într-un timp de mai puţin de 170 de ani. Astfel, în judeţul Odorhei, care numără aproximativ 133 sate, statistica bisericească din 1733 sau cea din 1750, 1760 şi 1805 constată români în 121 comune. În 72 dintre ele nu se mai găsesc deloc români; în alte 41, populaţia românească este mult mai scăzută şi numai în 8 comune creşterea populaţiei este normală.

În judeţul Trei Scaune sunt vreo 100 comune. Statisticile confesionale constată, în 1733, 1750, 1760 şi 1805, români în 94 de comune. Astăzi, în 26 de comune nu mai este nici un român, în 46 de comune populaţia românească este mult scăzută şi numai în 22 de comune creşterea ei este normală.

În judeţul Ciuc, statistica ne arată o stare ceva mai bună. Statisticile bisericeşti din 1733, 1760 şi 1805, din 64 de comune găsesc pe români în 59. Din acestea, nu se mai găsesc români decât în 20 comune; în 17 comune populaţia este scăzută, iar în 22 comune creşterea este normală.

În judeţul Mureş – numai partea sudică a acestui judeţ se ţinea istoriceşte de ţinutul secuilor – din 129 de comune, statisticile confesionale din 1733, 1750, 1760 şi 1805 constată români în 121. În 26 din acestea, românii au fost secuizaţi cu desăvârşire, în 40, populaţia românească este scăzută, şi numai în 55, sporul de populaţie românească este normal.

Peste tot, s-au pierdut în ţinutul secuiesc 144 de sate, alte 144 aproape pierdute şi

numai în 107, creşterea populaţiei române este normală. *(n.e.12)*

a) *Deznaţionalizarea prin biserică*

Deznaţionalizarea românilor s-a făcut pe diferite căi şi cu diferite metode. Lovitura s-a dat mai ales celor două bastioane ale românismului din Ardeal, bisericii şi şcolii. Dar, secuizarea s-a intensificat – când maghiarizarea s-a prefăcut la Budapesta în dogmă de guvernământ – prin toate mijloacele: prin armată, prin administraţie, prin justiţie, şi mai ales, prin mijloace economice.

Vom da numai câteva exemple:

În sud-estul judeţului Odorhei, în regiunea Vârghişului, avem astăzi parohia din Băţanii Mari. Înainte de războiul mondial, parohia era laVârghiş şi de ea se ţinea filiile din Herculian, Băţanii Mici, Biborţeni, Bodoş, Baraolt, Aita Seacă şi Valea Zălanului, numită şi Glăjeria. În toate aceste sate se găsesc, pe lângă românii ortodocşi sau greco-catolici şi familii ungureşti romano-catolice sau reformate. Greco-catolici din Aita Seacă şi ValeaZălanului au fost ortodocşi până în 1866. Însă reformaţii şi romanii-catolicii sunt în mare parte de origine română. În timpul marelui război, ortodocşii din Aita Seacă au fost trecuţi cu forţa la calvinism – câţiva au fost în urmă reduşi – iar în alte părţi, au trecut la aceeaşi confesiune în timpul campaniei române la Budapesta.

Căci s-au dat anume ordine, ca să nu fie înrolaţi din Ardeal, în acest război, decât numai

românii de naştere, nu şi minoritarii. Şi, cum limba nu putea fi un criteriu de recunoaştere a naţionalităţii române, ci numai religia, foarte mulţi români, ca să scape de riscurile unei campanii, s-au declarat de-a dreptul reformaţi. Iar, după război, la instigaţiunea preoţilor, n-au mai revenit la legea strămoşească.

Maghiarizarea românilor s-a făcut, în mare parte, din pricina sărăciei. Neavând confesiunile româneşti să plătească preoţi, în fiecare comună, iar, în acelaşi timp, celelalte confesiuni, favorizate de cârmuire, putând să lucreze prin diferite metode, nestânjeniţi de nimeni, s-a făcut ca mulţi români să-şi părăsească legea strămoşească. Pentru o înmormântare, în loc să fie adus preotul român, de la mari depărtări, fără ca să primească ceva în schimb de la sărăcia românilor, se dădea aprobare ca înmormântarea să o facă preotul reformat sau romano-catolic. Pe calea aceasta, preotul ungur îşi îndeplinea, indirect, propaganda sa.

În viaţa omului sunt anumite momente de reculegere. Sunt zile în care creştinul simte nevoia de comunicare cu divinitatea. O naştere, o căsătorie, o boală, o moarte în familie, ne sileşte să alergăm la intermediul dintre noi şi Dumnezeu. Acest intermediar nu este decât preotul; în lipsa preotului român, creştinul alerga la un preot, de orice confesiune ar fi fost. Şi astfel, şi astăzi, ca şi altă dată, trebuinţele sufleteşti au făcut ca românii, săraci şi lipsiţi de preot, să treacă la confesiuni străine.

Trecerile la confesiunile ungureşti, din lipsă de documente, le putem vedea din numele româneşti ce le poartă secuii:

- În Herculian: Bogdan, Florea-Virág, Codrea, Apra, Roman, Muntean etc.
- În Băţanii Mici: Roşu-Vereş, Bogdan, Ticuşan-Tigosi, Şerban, Ciorba, Sasu, Olar-Fazekas, Galiţă.
- În Băţanii Mari: Roşu-Vereş, Verzea-Zöld, Seceta-Szecdusete, Roman-Olah, Bărduţ-Bardocz.
- În Bodoş: Galiţa, Bogdan, Roşu-Vereş.
- În Aita Seacă: Bârsan-Berszány, Grozea, Suciu-Szöcs.
- În Biborţeni: Roşu-Vereş, Roman, Tăut-Thot, Afra, Agya.
- În Baraolt: Radu-Raduly, Ciorba, Bogdan, Tomşa, Coroian, Rusu-Rusz, Roman, Parati, care se recunosc de români.

Trecerile la secui s-au făcut pe două căi: individual sau în masă. Individual s-au făcut în toate timpurile şi, mai ales, prin căsătoriile mixte. Ele erau totdeauna în defavorul românilor, fie că bărbatul, fie că soţia era de origine ungară. Trecerile în masă s-au făcut mai ales în ultimele decenii de stăpânire maghiară.

Astfel acum vreo 40 de ani, din comuna Joseni, jud. Ciuc, au trecut la confesiunea unguréască treizeci de familii.

Din comuna Frumoasa, jud. Ciuc, au trecut 35 de familii; în 1912 au părăsit pe români 12 familii din comuna Şoimeni, filială a Frumoasei; în 1912 au trecut la confesiunile ungureşti vreo

450 de suflete din parohia Lăzăreşti şi filialele sale; vreo 20 de familii din Aita Mare jud. Trei Scaune: 5 familii din Aita Medie; 48 de familii din Micloşoara; 15 familii din Chepeţi. Din 700 de credincioşi de confesiunea ortodoxă n-au mai rămas în comuna Poian decât 140 şi la Turia din 650 de suflete n-au mai rămas astăzi decât 200.

Bisericile ungureşti erau patronate de magnaţii unguri şi sprijinite de stat, cele româneşti erau avizate numai la contribuţia credincioşilor. *(n.e. 13)* Românii, când treceau la o confesiune maghiară erau scutiţi de orice plată către biserică sau cantor. Nu numai atât, dar când cineva făcea trecerea, primea şi bani de la preot, 5-10 coroane. În comuna Bicsad, din jud. Treiscaune, sistemul s-a practicat până în timpul din urmă. Mai trăiesc, poate, în această comună, şi astăzi români secuizaţi care au primit acest preţ al vânzării; ei se numesc öt (tiz) koronas magyar – porecla „unguri de cinci (zece) coroane” era acordată de colectivităţile româneşti renegaţilor care primeau la convertire un modest ajutor bănesc (n.ed.).

În comuna Bicsad, bunăoară, până la anul 1859 n-a fost nici un secui: astăzi ei sunt numeroşi. În matricole se găsesc numiri ca Schiopul-Santa, Suciu-Szöcs, Niţă-Niczuy, Mocan-Mokány, Neagu-Nyáguly, Orzea-Orza, Dogariu-Kádár.

În com. Lăzăreşti, jud. Ciuc, biserica este părăsită, iar credincioşii trecuţi la biserica romano-catolică.

În comunele Căluşeri şi Săbed, din jud. Mureş, au existat biserici ortodoxe; astăzi toţi locuitorii sunt unitari.

Neputând expune situaţia fiecărei comune – deşi posedăm un material documentar extrem de bogat – ne mulţumim să arătăm ceea ce s-a petrecut numai într-una din ele.

Comuna Bodogaia, din jud. Odorhei, odinioară comună curat românească, *(n.e. 14)* avea, înainte vreme, două parohii, una ortodoxă şi alta greco-catolică, ceea ce se dovedeşte prin cele două bisericuţe, care există şi astăzi, aşezate amândouă una lângă alta, pe o coastă la marginea satului, ca două surori orfane.

Aceste două bisericuţe sunt singurele amintiri ale trecutului românesc în această comună; satul acesta este astăzi pierdut cu desăvârşire pentru neamul nostru.

Până la anul 1919, parohiile româneşti din Bodogaia aveau şi preot cu locuinţă în parohie şi credincioşi români, care, deşi nu vorbeau româneşte, mărturiseau totuşi că erau români.

Murind în 1919 ultimul preot, nu s-a mai îngrijit nimeni, de atunci încoace să se completeze posturile cu preoţi care să stea în comună şi să ţină contactul sufletesc cu românii desnaţionalizaţi. De atunci, toţi credincioşii şi necredincioşii, au trecut la confesiunea reformată.

Multe treceri la confesiunile maghiare s-au făcut în decursul războiului mondial, la intrarea în Ardeal a armatelor române. Din cauza terorizărilor maghiare, mulţi români s-au lepădat de credinţa strămoşească. *(n.e. 15)*

b) Deznaţionalizarea prin şcoală

Pe o scară mai întinsă s-a făcut secuizarea românilor prin şcoală. Căci şcoala, fiind servitoarea bisericii, *ancilla ecclesiae*, cum se spunea odinioară, preoţii aveau mână liberă de a dispune în şcolile lor, care toate erau confesionale. Şcolile de stat s-au înfiinţat mai târziu, în urmă, după epoca absolutismului şi mai ales de miniştrii Trefort şi apoi de Apponyi.

În regiunea secuiască, noi aveam puţine şcoli confesionale, căci confesiunile noastre, sărace şi neajutorate de stat, nu aveau mijloace îndestulătoare ca să susţină şi şcolile. De aceea elevii, fii de români, erau obligaţi să frecventeze şcolile confesionale ungureşti, unde nu auzeau nici un cuvânt românesc, decât doar de la catichet, două ore pe săptămână, dacă se afla cumva preot ca să caticheze. De cele mai multe ori lipsea cu totul şi catichetul, nu numai în filii, dar şi în parohiile centrale, şi astfel întâlnim anomalia că cercuri parohiale, de câte 15-20 sate, erau lipsite, de multe ori, cu totul de preot, nu numai de la biserică, ci şi de la catehizare. Şi atunci catehizarea era firesc să fie lăsată, în regiunile secuieşti, în sarcina învăţătorului ungur care nu ştia, foarte adeseori, nici o boabă românească.

Nu numai atât, dar dacă un tânăr dorea să treacă în şcoli mai înalte, nu o putea face decât dacă era de confesiune ungurească. Şi nu trebuie să ne mirăm de aceasta, când însuşi marele dascăl Gheorghe Lazăr de la Făgăraş, a fost

înscris în clasa I-a a gimnaziului, ca fiind de confesiune romano-catolică.

Apoi, este îndeobşte cunoscut, că în statul maghiar învăţătorul român nu era admis, la şcoala comunală sau la şcoala de stat, înainte de a fi dat dovadă despre sentimentele sale pronunţat ungureşti. Iar, spre a dovedi aceste sentimente, era trimis în ţinuturi cu populaţie curat unguresc şi numai după ce dădea probă de atitudinea sa, era trimis, ca agent al maghiarismului, în localităţile cu populaţie românească.

Pentru desnaţionalizarea românilor, prin şcoală, ungurii urmau anumite planuri sistematice şi politica şcolară maghiară avea ca prim obiectiv realizarea ideii de stat unitar unguresc.

Oraşul Cristur, jud. Odorheiu, era între altele un centru însemnat pentru maghiarizare. Cunoaştem un caz de la liceul din Cristur, un caz tipic, şi ca el vor fi fost multe altele nenumărate. Înainte de marele război, locuitorul Gheorghe Sibiceanu, astăzi Szebeni, din Aita Mare, avea doi fii la liceul din Cristur, unul în clasa a V-a şi altul într-a VIII-a. În preajma examenelor, directorul liceului îl cheamă pe părintele elevilor în biroul său şi-l ameninţă că, în caz că în timp de 30 de zile nu va produce act că şi-a părăsit religia, îi va lăsa repetenţi şi îi va elimina pe ambii lui copii. Şi tatăl, necăjit, s-a executat.

Iată care era situaţia şcolilor româneşti din secuime sub regimul maghiar.

În cele 3 judeţe, zise secuieşti, Trei Scaune, Ciuc şi Odorhei, precum şi în judeţul Mureş,

partea secuiască, adăugată numai pentru „rotunjire” la judeţele secuieşti, românii n-aveau nici o şcoală secundară sau profesională, pe când ungurii aveau 10 licee, 15 şcoli civile, 4 şcoli normale, 2 şcoli profesionale, 20 de ucenici, 2 de agricultură şi 2 conservatoare, în total 55.

Şcoli primare, noi românii, aveam, în afară de cele câteva din judeţul Mureş, 9 în Trei Scaune, 13 în Ciuc, 5 în Odorhei, în total 27, faţă de 430 de şcoli primare ungureşti de toate categoriile. În total ungurii aveau 485 de şcoli secundare şi primare, faţă de 27 de şcoli româneşti, şi acestea funcţionând în satele de la periferia judeţelor. *(n.e. 16)*

Şi fiindcă această cercetare a noastră asupra problemei secuieşti, o bazăm, precum am spus de la început, numai pe fapte, vom da câteva fapte precise aşa precum ele rezultă din acte oficiale sau din date care se pot controla.

O anchetă a Ministerului Instrucţiunii, făcută de inspectorul şcolar G. Şerban, trimis să cerceteze cererea locuitorilor din Micfalău, jud. Trei Scaune, de a se înfiinţa, pe lângă şcoala primară de stat, o secţie maghiară, constată o surprinzătoare stare de lucruri. Procesul-verbal încheiat cu această ocazie ne spune textual: „Subsemnaţii declarăm că am fost prezenţi, toţi deodată, în cancelaria comunei Micfalău, jud. Trei Scaune, în ziua de 16 Octombrie 1929 şi împreună am discutat numele şi originea celor înşiraţi mai sus, pe cele două foi aici cusute, pe şapte pagini prevăzute cu sigiliul comunei Micfalău, judeţul Trei Scaune şi am spus despre fiecare nume înşirat mai sus, tot ce-am ştiut, în

privinţa originei lui. Această declaraţie a noastră o susţinem şi întărim cu iscăliturile noastre, precum că cele cuprinse în aceste două şcoli sunt deplin adevărate. Acestea le-am iscălit, după ce ni s-a citit cele cuprinse în ele de d. Inspector Şcolar G. Şerban şi ni s-au tradus în ungureşte, în faţa noastră a tuturor de către d. Părinte romano-catolic, Peter Emeric, din Micafalău.

Micfalău, 16 Octombrie 1929. Semnaţi G. Şerban, L.S. Peter Emeric preot român-catolic, Ştefan Ciutak, preot român-ortodox, Nicolae Ursu, primar, indescifrabil, notar comunal, D. Morariu, subrevizor şcolar şi încă 14 notabili din comună printre care Nyegrea György, Şorban Iános etc.”.

Iată acum, pe nume, românii secuizaţi în Micfalău, în timpul unei singure generaţii:

1. Karácsonyi Ferenc, născut din tată român ortodox; el însuşi câţiva ani român ortodox; are doi copii romano-catolici;
2. Karácsonyi Iános, din tată român ortodox; el însuşi câţiva ani român ortodox; azi secui romano catolic;
3. Karácsonyi Istvan, din tată român ortodox; el însuşi câţiva ani român ortodox; azi secui romano catolic;
4. Gabor Miklos, din tată român ortodox; el însuşi ortodox până la 23 de ani; are 2 copii romano-catolici;
5. Gabor Géza, din tată român ortodox; acum secui romano catolic;

6. Kicsi Albert, din tată rom. ortodox; ortodox până la căsătorie;
7. Kicsi László, din tată român ortodox; ortodox câţiva ani; are 2 copii romano catolici;
8. Kicsi Iosif, din tată român ortodox; el s-a născut reformat;
9. Kicsi Mihalyi, din tată român ortodox; el a trecut la secui;
10. Kicsi Gyula, din tată român ortodox; el a trecut la secui;
11. Keresztes Iános, din tată român ortodox; el a trecut la secui; are 2 copii romomano catolici;
12. Keresztes Ferenc, frate, din tată rom. ortodox; el a trecut la secui; este romano catolic;
13. Keresztes Karolyné, are bărbat român ortodox; ea este catolică.
14. Văduva Bartos Györgyné a avut bărbat ortodox; are copii romano catolici;
15. Boer Lajos, din tată rom. ortodox; el a trecut la secui, este romano catolici;

17. Miska Lajos, din tată romano catolic; moşul său a fost român ortodox;

18. Miska Albert, frate, din tată romano catolic; moşul său a fost român ortodox;

19. Ilyes Lajos, din tată român ortodox; el însuşi în tinereţe ortodox; acum reformat;

20. Várga Lajos, din tată român ortodox; romano catolic din 1928;

21. Várga Albert, din sus, din tată român ortodox; el însuşi ortodox până la căsătorie;

22. Várga Albert, din sus, din tată român ortodox; acum secui romano catolic;

23. Tamás Mihaly, din tată român ortodox; el însuşi ortodox până la căsătorie;

24. Ferenc Mihaly, din tată român ortodox; tatăl său a trecut la romano catolici; el e secui romano catolic;

25. Ferenc Istvan, frate, din tată român ortodox; tatăl său a trecut la romano catolici; el e secui romano catolic;

26. Ferenc Lajos, din moş rom. ortodox; tatăl său a trecut la romano catolici; el e secui romano catolici;

27. Nedelea Ferenc, din moş şi mamă români ortodocşi; acum e secui romano catolic;

28-42. Se mai enumeră încă 14 familii mixte secuizate.

Iată deci o întreagă listă de secuizări făcute în timpul unei singure generaţii şi numai într-o singură comună. Lista ar fi fost, fără îndoială, şi mai completă, dacă s-ar fi putut face după matricolele bisericeşti.

De altfel, numiri ca Nyegrea şi Şorban, date unor secui pretinşi secui de baştină – secuii n-au fost niciodată şerbi sau iobagi – ne vorbesc chiar mai lămurit decât declaraţiile notabilităţilor din Micfalău. *(n.e. 17)*

c) Deznaţionalizarea românilor prin armată

Pe când românii din celelalte judeţe româneşti erau trecuţi în regimentele lor, în care limba de instrucţie era limba germană, tinerii recruţi din ţinutul secuiesc erau vărsaţi în regimentele ungureşti de honvezi.

Dar, chiar şi după serviciul militar, foştii soldaţi care doreau să se reangajeze – în timpul dominaţiei ungare (n.ed.) – fie în armată, fie în jandarmerie, erau obligaţi să-şi schimbe religia; altfel nu erau primiţi.

Iată câteva cazuri destul de recente:

În Aita Seacă, jud. Trei Scaune, Bârsan Petru şi Bârsan Niculae n-au fost primiţi ca plutonieri de jandarmi până ce n-au trecut la religia reformată, primind numele de Berszány Péter şi Berszány Miklos.

În Valea Zălanului, Mihail Suciu, numai trecând la religia romano catolică a fost admis ca plutonier-jandarm, sub numele de Szöcs Mihály.

În Bodos, Ion Galiţa n-a ajuns plutonier la trupă decât trecând la reformaţi.

În Băţanii Mari, Ioan Simion a ajuns plutonier jandarm după trecerea la romano catolici, iar Achim Suciu, Ioan Olah şi Ioan Verzea n-au fost primiţi plutonieri, decât după ce au trecut la reformaţi.

Nu mai amintim că în timpul războiului, în locurile cele mai expuse erau trimişi tinerii români, tocmai fiindcă erau români.

Secuizarea românilor prin armată s-a făcut în timpurile vechi, pentru ca românii să beneficieze de privilegiile secuilor, iar mai târziu ea s-a făcut în timpul funcţionării regimentelor grănicereşti – românii din judeţul Făgăraş erau recrutaţi în

regimentul de cavalerie din secuime – şi s-a făcut, mai ales, prin înfiinţarea honvezimii. *(n.e. 18)*

Unii dintre românii secuizaţi au ajuns la grade înalte şi au ajuns chiar să fie reprezentanţii cei mai de seamă ai ungurilor.

Este tipic în această privinţă cazul generalului Czecz Iános, şeful armatelor lui Kossuth, la anul 1848. Fiu al maiorului Czecz din Ghidfalău, jud. Trei Scaune, a avut o activitate deosebită în timpul revoluţiei, iar, după înfrângerea de la Şiria-Villágos s-a refugiat în republica Argentina, unde de asemenea îl găsim ca şef al marelui stat major al armatei din Buenos Aires.

Acest Czecz nu era secui; el era fiul unui grănicer din satul Săsciori, jud. Făgăraş, care, deşi nu ştia româneşte, a avut grijă ca, trecând în timpul revoluţiei din 1848 prin Ţara Oltului, să nu se atingă de satul părinţilor săi, din Săsciori. Din graiul părintesc nu ştia decât să spună „Nu ştiu româneşte”.

Printr-o scrisoare semnată ce o posedăm îşi recunoaşte originea.

d) Desnaţionalizarea prin administraţie

Secuizarea românilor s-a făcut, mai ales, prin administraţie. Căci, de când ideea de stat unitar maghiar a devenit o dogmă pentru guvernele de la Budapesta, maghiarizarea românilor, în genere, şi secuizarea lor, în special, n-a mai întâlnit nici o jenă, iar puterea administrativă şi-a manifestat în acest sens toată energia.

Unirea principatului ardelean cu Ungaria, înfăptuită la anul 1848, pentru mulţi cârmuitori ai ţării, nu părea prea sigură şi, de aceea, în epoca aceasta de maghiarizare forţată, s-a căutat să se întărească elementul secuiesc din Ardeal; iar, pentru favorizarea acestuia, împotriva celorlalte naţionalităţi, ungurii nu s-au dat înapoi de la nici o samavolnicie. Trebuia creată, pentru secui, o situaţie privilegiată, după cum au avut şi în trecut, spre a rezista concurenţei, mai ales a românilor.

De aceea, s-a făcut în secuime proprietatea composesorală. Composesorate erau şi mai înainte, însă numai de păduri, înfiinţate în urma introducerii regimentelor grănicereşti ale împărătesei Maria Tereza. Alături de composesoratele de pădure, s-au creat acum, după încheierea dualismului din 1867, şi composesoratele de câmp.n Prin introducerea cadastrului, adică a cărţilor funduare, dintre anii 1870-1880, composesoratele de pădure au fost decretate ca proprietate particulară, deşi foştii grăniceri au avut numai dreptul de a se folosi, *ius fruendi*, nu şi dreptul de a dispune, *ius abutendi*.

Printr-o măsluire a dreptului, cum se exprimă un judecător, magistraţii unguri, care ar fi avut obligaţia să apere averea statului, nu să o înstrăineze, au introdus, desigur în urma unui ordin tainic al cârmuirii, în cărţile funduare, ca proprietari ai pădurilor, aceste composesorate secuieşti, în loc de a fi introdus statul, care singur era proprietar de drept. Prin aceasta a fost păgubit, pe de o parte statul, iar, pe de altă parte, s-a creat o situaţie privilegiată secuilor.S-au

format, în urmă, şi composesoratele de câmp, în care nu puteau să intre românii, decât dacă îşi lepădau legea şi naţionalitatea.

Iată cum s-au petrecut lucrurile:

În anul 1901, Ministerul de Agricultură din Budapesta a fost înştiinţat că o mulţime de secui au început să-şi părăsească căminurile şi să emigreze în alte ţări; că, drept urmare a acestui fapt, populaţia secuiască slăbeşte, iar proprietăţile lor ajung în mâini străine. În urma acestei reclamaţii, Ministerul înfiinţează în Tg. Mureş o comisie care să studieze problema şi să propună mijloace de ajutorare.

În baza raportului acestei Comisii, Ministerul aprobă creditul de 300.000 coroane pentru înfiinţare de izlazuri comunale, iar pentru reproducerea vitelor, 30.000 de coroane. Aceste sume erau numai pentru judeţele secuieşti. Dar, fiind informat că românii din secuime, în majoritatea lor, se ocupă cu oieritul şi creşterea de vite, pe care le pasc în izlazurile comunale, deci că avantajele acordate sunt folosite de români, şi nu de unguri, Ministerul, în anul 1902, aprobă noi fonduri pentru înfiinţare de composesorate comunale, din care puteau face parte numai secui.

În anul 1903, Ministerul aprobă 940 de oi pentru locuitorii din judeţul Odorheiu, 998 de oi pentru cei din judeţul Trei Scaune şi 508 oi pentru cei din judeţul Ciuc. Evident, beneficiari au fost numai secuii. *(n.e. 19)*

Se iau apoi măsuri ca lucrătorii manuali secui să fie primiţi în întreprinderile industriale. Românii nu erau primiţi decât dacă erau înscrişi

ca membri într-o confesiune ungurească. S-au format, apoi, cooperative de tot felul, pentru valorificarea produselor; acestora li se dădeau bani cu împrumut, cu o dobândă minimă. Institutul „Székely Kirendelcség” a avut apoi menirea să acapareze averile românilor pe seama secuilor. Dăm un singur caz:

Pe hotarul comunei curat româneşti Laureni, proprietarul Gegö Carol şi-a scos la vânzare, în anul 1911, moşia sa de aproximativ 280-300 iugere. Comuna Laureni a vrut să o cumpere. Aflând despre acest lucru conducerea „Székely Kirendelcségui”, în timp ce delegaţia comunală pertracta cauza, a cumpărat telegrafic întreaga avere pe seama ungurilor din satul vecin Maiad, constituiţi în composesorat (obştie).

Urmarea a fost că un sfert din locuitorii români din satul Laureni au fost nevoiţi să-şi ia lumea în cap, pentru a-şi câştiga în altă parte pâinea de toate zilele.Ca şi composesoratele, a avut o influenţă dezastruoasă asupra românilor comasarea pământurilor. Locurile cele mai bune au fost atribuite secuilor, cele mai îndepărtate, pe râpe sau pe coaste, au fost date românilor, chiar şi dacă, înainte de această comasare, pământurile româneşti ar fi fost în apropierea satelor. În unele părţi li s-a interzis chiar românilor de a-şi cumpăra pământuri, înainte de a produce un certificat de la oficiul parohial maghiar că şi-au părăsit confesiunea românească. Locuitorul Ion Negrea din Aita Mare, ca să dau un singur exemplu, cumpărându-şi o casă n-a putut, la intervenţia avocatului dr. Ferenczi Géza să facă transcrierea pe numele său, până nu şi-a lepădat

religia şi nu şi-a schimbat numele în Fekete János.

Secuizarea se făcea, după cum am mai spus, prin diferite metode şi între acestea cea care a dat mai prompte şi mai evidente rezultate a fost constrângerea pe cale economică. În comuna Biborţeni, din jud. Trei Scaune, era pe la anul 1600 un mare proprietar, nemeşul Tibor, a cărui curte se numea Tibor-udvar, după care se crede că s-a numit şi comuna Tiborcz, apoi Biborcz, azi Biborţeni. Acest Tibor a adus la curtea sa o sumedenie de robi şi lucrători singuri. Împrăştiaţi prin satele vecine, aceştia au format un puternic nucleu de desnaţionalizare românească.

Familia contelui Mikes din jud. Trei Scaune favoriza trecerile românilor în sânul secuimii prin tot felul de înlesniri şi danii, ca lemne de construcţie, unelte etc. Astfel, s-a secuizat între multe altele, familia Dogariu-Kádár.Conţii Zethál şi Bernath, din comuna Miklosoara, au interzis românilor să lucreze pe moşia lor, dacă nu-şi vor schimba religia. Urmarea a fost că 48 de familii s-au secuizat. În anul 1855, românul G. Sibianu a cumpărat, cu toate formele legale, o moşie de 10 iugere de la Ştefan Maurer şi a intrat în folosinţă. Care însă nu i-a fost mirarea, când, la anul 1891, în urma unui ordin de la Budapesta şi în temeiul unei reclamaţii a moştenitorilor lui Maurer, a fost deposedat. În chipul acesta, puterea de stat a lucrat pe toate căile, legale şi ilegale, în detrimentul românilor care şi-au părăsit încetul cu încetul şi limba şi legea strămoşească, îngroşând numărul secuilor.Şi astfel, la fiecare pas, întâlnim azi, în toate oraşele şi în toate

sateke, români secuizaţi, conducători ai vieţii publice maghiare: aici, ca fruntaşi ai baroului, dincoace ca distinşi membri ai învăţământului, în altă parte ca şefi ai organizaţiilor politice ungureşti etc, nevoind să mai ştie de obârşia din care se trag. *(n.e. 20)*

DOVEZI DESPRE DEZNAŢIONALIZAREA ROMÂNILOR DE SECUI

a) Datini, obiceiuri şi cântece secuieşti

Pentru dovedirea românităţii secuilor, ieşiţi din neamul nostru, un criteriu sigur este, între altele, constatarea obiceiurilor, a datinelor şi a cântecelor româneşti păstrate cu sfinţenie de secui.

Iată câteva datini şi obiceiuri româneşti culese de la secui:

Secuii ţin posturile, în special Postul Paresimilor şi cel de ziua Sfintei Cruci; cunosc zilele de harţi şi zilele în care se mănâncă peşte în post; se spovedesc şi se cuminecă regulat. Păzesc sărbătorile bisericii ortodoxe, Sf. Petru, Sf. Ilie, Sf. Foca, Bobotează, Înălţarea şi altele, în special cred în trăsnetul Sfântului Ilie; vin în aceste zile de sărbătoare, în multe părţi, la bisericile româneşti; cred în Maica Domnului chiar şi reformaţii care, ca biserică, au exclus-o dintre Sfinţi, rugându-i-se cu vorbele traduse din româneşte: „Drága Szüz Maria, segits meg”; vin la bobotează la râu şi iau aghiasmă; vin la preotul român să le ţie zi de liturghie şi-l cheamă să citească la capul bolnavului sau să le facă

sfeştanie în caz de nenorocire sau boală în vite, socotind că har dumnezeiesc are numai preotul român; îl cheamă pe acesta să le binecuvânteze o casă nouă; cer să se tragă clopotele bisericii româneşti, când se adună norii vara, spre a nu bate grindina. La înmormântare acoperă oglinda în casa mortului; duc la mormânt mărul împodobit şi dau preotului o lumânare şi un ştergar; merg la priveghi „menyek a privégybe" şi se bocesc după mort, făcând în urmă ospăţul funerar. La nuntă, ţin oraţii; duc rodină, ung. radina, lehuzei; femeile se mulg când pleacă din casa unui sugaci; când dă laptele în foc, pun sare spre a nu veni strigoii să ia laptele vacilor; la arminden pun mesteacăn la poarta fetelor şi flăcăilor; fetele pun pe pragul peste care trece preotul ace pe care în urmă, aşezându-le sub pernă, fac ca să-şi viseze ursitul; au şezători de fete şi feciori şi fac clacă „kalaka"; cunosc zilele babelor „babazile"; au tradiţia ierbii fiarelor; cred în crai nou, când iese luna nouă „uj mond, uj király"; au colinde şi irozi, întocmai ca românii, iar melodia cântecelor, ca în genere a cântecelor populare, este aceeaşi ca şi a noastră. *(n.e. 21)* La irozi numele pastorilor este întotdeauna românesc: Tudore, Bucure, Barbule, Moşule, Nyekulay.

„Sculaţi, sculaţi, boieri mari
Că vă vin colindători,
Nu vă vin cu nici un rău,
Ci vă vin cu Dumnezeu."

În varianta secuiască se aude:

„Keljetek fel, fórtatok,
Furcsa szot halottam
Iezuska született,
En azt álmodtam.”*

Baladele secuieşti au subiectele lor cunsocute din literatura română, şi sunt redate într-o traducere aproape fidelă. Balada şarpelui, bunăoară, este aceeaşi cu balada românească Pintea Viteazul**.

„Amărâtă turturică”, pe care o cunoaştem dintr-o variantă a poetului Văcărescu, o întâlnim şi în poezia secuiască, iar meşterul Manole din legenda mânăstirii de la Argeş este redat prin Kalemen din legenda ungurească:

„Dă Doamne, pe lume
O ploaie cu spume
Apele să crească
Mândra să-mi oprească.”

este tradusă în ungureşte:
„Istenem, Istenem
Támasz eleibe
Apró köves esöt
Talán visszatérik.

Nu mai vorbim de cântece populare ca:
„Stăi ploaie călătoare etc.”

redate prin

* Vezi studiul nostru: "limba românească în Vicleimul secuiesc", în "Graiul românesc" VII, 2 a 1933

**Vezi amănunte la I. Soricu: "Influenţe româneşti în poezia şi folclorul unguresc".

„Esik az esö – Arik a mezö”, ori

„Zice floare către floare”

redate prin
„Mondja virág a virágnak etc.”

Versurile din cântecul nostru popular:
„Jale mi-e măicuţă, jale
De vorbele dumitale
Pe cari mi le-ai cuvântat
Dar nu ţi le-am ascultat.”

sunt redate prin
„Édes, anyám, sok szép szava
Ki nem fogadék meg soha
Mos ha élne, megfogadnám
Kezét, lábát megcsokolnám.”

Dar mai ales strigăturilor care sunt un gen literar specific românilor, le înâlnim şi la românii secuizaţi:

De asemenea, basmele şi snoavele din regiunea secuiască, nu sunt decât basmele noastre româneşti. N-am avea decât să citǎm: „Ţiganul la stână” ca să ne dăm seama de împrumuturile făcute. *(n.e. 22)*

Dar se va zice: toate aceste elemente culturale secuii le-au împrumutat de la români, fiindcă au trăit împreună şi ar fi fost o imposibilitate să nu se influenţeze unii pe alţii, dar că aceasta n-ar constitui o dovadă despre secuizarea românilor. Aşa ar fi, dacă şi românii ar fi primit aceleaşi influenţe culturale, de la secui,

fapt care nu se poate proba şi, în al doilea rând, alături de români au trăit, tot atât de mult timp şi în acelaşi contact imediat, o altă naţiune, deosebită, de asemenea, ca limbă, de români, naţiunea săsească care, deşi se resimte de influenţa românească, n-a primit aceleaşi elemente culturale, ca secuii. *(n.e. 23)*

b) Graiul românesc la secui

Secuizarea românilor se poate constata şi din multele împrumuturi ce le găsim în graiul secuiesc.

O sumedenie de numiri de localităţi, de văi, dealuri, lunci, coaste, câmpii şi arături păstrează, până astăzi, pecetea românismului, deşi ele sunt întrebuinţate de secui. Uneori, în urma procesului de desnaţionalizare, aceste numiri au fost traduse, sau schimbate ori chiar schimonosite. Ele însă se găsesc în gura populaţiei secuieşti, aşa precum erau din vechime şi se constată uşor din cadastrele vechi, ori din cărţile funduare.

Câteodată aceste numiri topografice se întâlnesc chiar şi în cărţile vechi de pe timpul când nu erau traduse. Hărţile întocmite pe vremuri de statul major austriac ne indică uneori numirile originale româneşti. Din când în când traducerile schimonosite dovedesc obârşia românească a numelui. Un exemplu dintre alte multe: În judeţul Odorheiu există un deal numit astăzi „Ször havas”, adică Dealul perilor. Înţelegem că pe acest deal se găseau odinioară nişte peri care vor fi făcut pere şi după care şi-a luat şi dealul numele de „al perilor”. Ször

însemnează în ungureşte păr din cap, iar traducerea „Dealul perilor din cap” n-are nici un sens. Evident, avem de-a face cu o traducere greşită; ea ar fi trebuit să fie Körte havas, căci pară se zice ungureşte körte şi păr körtefa.

Limba, despre care istoricul ungur Ludovic Erdélyi spune că nu ştie să mintă, ne dă şi următoarea dovadă despre secuizarea românilor:

În ungureşte superlativul absolut al adjectivelor şi adverbelor se formează prin adverbul *nagyon*, de la nagy, mare. De exemplu, foarte sau tare departe se spune în ungureşte nagyon messze. Secuii însă, mulţi dintre ei, formează acest superlativ, ca în româneşte, nu prin nagyon, mare, ci prin erös, tare, foarte (lat. fortis), zicând erös messze, iar nu nagyon messze. Este, desigur, şi aceasta o dovadă că secuii au păstat expresia gramaticală, pe care au avut-o în limba românească.

Ar fi o imposibilitate să citǎm sumedenia de numiri topice ce întâlnim în ţinutul secuiesc. De aceea, citǎm numai câteva: Desiş, Dosuri, Coastă, Frumoasa, Fântâna, Zăpada, Flămânda, Laz, Mal, Moşie, Pleş, Guluşa, Izvor, Setea, Mocirla, Lunca, Vadu, Secătura, Cocovia, Murgu, Tablă şi multe altele, care sunt tot atâtea dovezi că pe acele plaiuri a răsunat odinioară cântecul românesc. Dar, chiar cuvinte de primă necesitate, adoptate din graiul românesc le întâlnim în limba secuilor. Citǎm numai câteva din ele, cele mai multe fiind împrumutate şi de români din limba slavă, limbă care, la venirea secuilor în Ardeal, desigur va fi fost asimilată de elementul românesc: bărbat, fârtat, batjocură, colindă, afină, aer, ceraşe,

ardei, cer, linte, amestec, descântec, berbece, baraboi (Iovis-barba), crăciun, păgân.

Apoi, prin români au împrumutat din graiul traco-dac sau de la slavi: baci, stână, jintiţă, brânză, urdă, crintă, grindă, grindei, iesle, brazdă, hotar, vrabie, cuşmă, colibă, borat-brat-frate, busuioc, gheorghină, lobodă, muşcată, morcov, borş, bujor, bubou, bai, bălan, balmoş, borangic, bârlog, greblă, ciupercă, ciocan, clacă etc.

A îndrăgi, a necăji, a afurisi etc. *(n.e. 24)*

DOVEZI SCOASE DIN ANALIZA SÂNGELUI

Cercetările făcute în timpul din urmă asupra originii etnice a populaţiilor din Sud-Estul Transilvaniei, pe baza compoziţiei serologice a sângelui, cercetări iniţiate mai înainte de doctorul G. Popovici şi continuate apoi, mai ales, de doctorul Râmneanţu, au dus la rezultate de o însemnătate extraordinară şi au ajuns la aceleaşi concluzii la care ajunseseră şi studiile noastre asupra secuilor.

Cercetările făcute în vremea din urmă au pornit mai ales din îndemnul profesorului Iuliu Moldovan, de la Cluj, preşedintele Astrei, care, în adunarea generală ţinută în 1934 la Tg. Mureş a spus: „Suntem la marginea secuimei, mormântul atâtor conştiinţe româneşti unde, într-o conştientă acţiune de desnaţionalizare, duşmanii noştri şi-au creat o fortăreaţă pentru atacarea drepturilor noastre asupra acestui pământ.”

Bun cunoscător în ale biologiei, profesorul Iuliu Moldovan şi-a dat seama că, faţă de complicata problemă a originei secuilor, analiza de sânge poate să fie de o reală importanţă în determinarea originii etnice a secuilor şi una din cele mai sigure dovezi în această însemnată chestiune, iar studiile minuţioase ce s-au făcut în urmă, la impulsul său, de către doctorii P. Râmneanţu şi P. David, au dus la constatarea obârşiei româneşti a secuilor*. *(n.e. 25)*

Aşa numita reacţie de isohemaglutinare s-a făcut la un număr neobişnuit de mare de persoane. A fost analizat sângele la 20.092 de inşi (5.086 români, 13.748 secui, 708 germani, 443 ţigani, 107 evrei şi la alţi câţiva inşi de alte naţionalităţi). Şi anume au fost cercetaţi:

1. Din judeţul Ciuc 3.705 inşi, din comunele Voşlabeni, Lăzarea, Siculeni, Gherciu, şi Sânsimon (574 români, 3.026 secui, restul de alte naţionalităţi).

2. Din judeţul Mureş 3.090 de inşi, din comunele Săbed, Panet, Subcetate, Magherani, Idecuil de Jos şi cel de Sus, Deleni, Mercurea Niraj şi Cozma (1.240 de români, 1.444 de secui, 292 de germani din comuna săsească Ideciu).

3. Din judeţul Odorheiu 5.774 de inşi, din comunele Feleag, Filiaşi, Lupeni, Corund, Jimbor – altădată comună săsească, azi secuizată – Mereşti, Ocland, Lueta, Zetea, Cuşmed şi Siclod

---

* P. Râmneanţu şi P. David, *Cercetări asupra originii etnice a populaţiei din sud-estul Transilvaniei pe baza compoziţiei serologice a sângelui,* în Buletinul Eugenic şi Biopolitic, V, 7 a, 1934, p. 36.

(516 români, 5.074 secui, restul de alte naţionalităţi).

4. Din judeţul Trei Scaune, 5.866 de inşi din comunele Arcuş, Haghig, Aita Mare şi Dalnic – aceste trei din urmă altă dată comune săseşti – Reci, Breţcu, Estelnic, Turia, Brateş, Micfalău şi Zagon (1.527 români, 4.187 secui, restul de alte naţionalităţi).

Cercetările celor doi doctori învăţaţi au dus la unele încheieri pe care le rezumăm în cele următoare:

În Transilvania, în afară de români, avem ca populaţii mai mult sau mai puţin compacte, pe unguri, pe secui şi pe saşi, iar în Banat pe şvabi.

Saşii din Ardeal şi şvabii din Banat au aceeaşi structură sangvină ca şi fraţii lor din Germania, de unde au venit, deşi s-au despărţit unii de alţii de mai multe veacuri. Saşii au un indice sangvin mai ridicat 4,098, ca şi al nemţilor din Germania.

Ungurii reprezintă aceeaşi proporţie din fiecare grupă sangvină, ca şi trunchiul neamului lor, din care s-au desfăcut. În general indicele lor biologic este mai scăzut decât al românilor.

La români media indicelui sangvin este între 2,20 şi 2,00. În temeiul acestui indice sangvin s-a ajuns la constatarea că originea etnică a românilor din sud-estul Transilvaniei este identică cu a românilor-moţi, cu a românilor din Transilvania în general şi cu a românilor din vechiul regat. Micile variaţii sunt datorate uşoarelor influenţe ce s-au exercitat asupra trunchiului daco-roman.

S-a constatat mai departe că indicele biologic, în 22 comune, astăzi secuieşti, împrăştiate în întreaga regiune, variază între 3,07 şi 1,56. Această variaţie mai mare decât la români se datoreşte în parte analizelor puţine în unele comune, influenţelor străine mai accentuate în unele regiuni şi faptului că nu toţi cei analizaţi au aceeaşi origine etnică.

Secuii din judeţul Ciuc, Odorheiu şi Trei Scaune au între ei acelaşi indice biologic, şi, neexistând diferenţe însemnate între indicii lor, s-a conchis că ei au aceeaşi origine etnică. Indicele lor de 2,11 este identic cu al românilor din sud-estul Transilvaniei şi ceva mai scăzut faţă de al românilor în general.

Măsurând matematic identitatea celor doi indici, al secuilor, bazat pe 10.600 analize şi al românilor din sud-estul Ardealului obţinut pe 3.856 de cercetări, observăm o suprapunere desăvârşită.

Această măsurare biologică şi matematică, rezultanta unui număr de analize fără precedent de mare în întreaga literatură, ne dovedeşte fără putinţă de contestare că originea etnică a locuitorilor numiţi astăzi secui este identică cu a românilor.

Ungurii din judeţul Mureş colonizaţi mai târziu au un indice biologic mai aproape de al ungurilor în general, fără însă să fie identic cu al lor. De altfel, ungurii din acest judeţ nici nu se declară ca secui. Ei nu au o origine identică cu cea a ungurilor, căci ei au absorbit multe elemente româneşti. Maghiarizarea românilor din acest judeţ nu s-a putut face complet.

Între indicele biologic al secuilor şi cel al bulgarilor sau finnilor nu este nici o asemănare.

Analiza sângelui locuitorilor din comunele Jimbor (Saşii secuizaţi din Jimbor îşi mai păstrează religia lor luterană-n.a.), Aita Mare, Dalnic şi Haghig ne face dovada că Saşii din acele localităţi au fost secuizaţi în întregime.

Uşoara influenţă uralo-altaică în compoziţia sangvină a românilor secuizaţi ne face dovada, din punct de vedere demografic, că secuii au venit în Transilvania într-un foarte mic număr şi că, în cele mai multe localităţi, au venit probabil numai bărbaţi, care, de la primele generaţii, au fost absorbiţi în masa românilor care le-au dat sângele, în schimbul limbii maghiare.

Doctorii Râmneanţu şi David, ale căror concluzii le-am rezumat mai sus socotesc că secuizarea românilor – secuizare pentru care noi am adus dovezi pentru ultimele două secole – s-ar fi făcut chiar de la început, deodată cu colonizarea ungurească din veacul al XII-lea şi al XIII-lea. *(n.e. 26)*

DOVEZI SCOASE DIN DOMENIUL ARTELOR

Secuii, a căror colonizare în sud-estul Transilvaniei nu mai poate fi pusă la îndoială, oricare ar fi originea lor, fiind ei, la obârşie, un popor de stepă, felul orimitiv de viaţă de odinioară se resimte şi în manifestările lor artistice, căci oricât de multe elemente alogene vor fi absorbit şi mistuit, chiar de la venirea lor în Ardeal, au trebuit să-şi mai păstreze întrucâtva

vechile lor concepţii asupra artei şi în primul rând asupra *artei şi tehnicii arhitecturale*.

Secuiul, ca şi ungurul, are o preferinţă pentru construcţia în piatră şi cărămidă, pe câtă vreme românul ţine la casa şi, în general, la construcţia de lemn.

Ungurii din Ardeal, în marea lor majoritate, nu cunosc o arhitectură a lemnului. Ceea ce ei au în această privinţă o datoresc numai vecinilor români şi, în al doilea rând, saşilor. Şi, pe câtă vreme arhirectura în lemn a românilor are ceva original, ceva crescut de la natură, la secui şi la unguri ea este ceva învăţat, ceva împrumutat (A se vedea lucrarea „Noi cercetări şi aprecieri asupra arhitecturii în lemn din Ardeal, de Coriolan Petraru-n.a.).

Constatarea aceasta făcută acum în urmă, după studii aprofundate, de profesorul Cor. Petranu, este, de altfel, numai o confirmare a celor ce constataseră mai înainte scriitorii unguri.

„Secuii – spunea acum patruzeci şi cinci de ani Jos. Huszka, în cartea sa Casa Secuiască – sunt un popor de şes ajuns la munţi. El nu este un popor de munte care să caute colinele ori măcar coastele munţilor ca locuinţă. Secuiul se aşează pe locurile cele mai joase, pe câmpie şi, dacă se poate, pe malul vreunui râu. A doua trăsătură caracteristică a casei de lemn secuieşti este că ea nu vrea să fie de lemn. La obârşie poporul secuiesc nu din lemn şi-a zidit casele, pentru că el aşa tratează lemnul ca şi când ar fi pământ ori cărămidă. La secui anume nu există o lature de casă pe care nu şi-ar lipi-o cu lut pe dinafară şi pe dinăuntru.” Numai la grajd sau la şură se

păstrează uneori lemnul nelipit, în faţa lui naturală. În general, secuiul nu are simţ pentru frumuseţea lemnului pur, cum o are românul."

Faptul că arhirectura în lemn din Ungaria este inferioară faţă de cea din Transilvania şi faptul că este cu totul neînsemnată contribuţia ungurească în lucrarea lemnului, ne face să credem, zice Cor. Petranu, că influenţa artei arhitecturale româneşti asupra secuilor a fost hotărâtoare.

De altfel, era firesc ca primii colonişti secui veniţi în Transilvania să-şi fi clădit casele după modelul celor găsite la localnici. Şi într-adevăr, după cercetările făcute de profesorul Sabin Opreanu, asupra felului cum secuiul îşi construieşte casa, s-a ajuns la convingerea că atât casa secuiască cât şi materialul şi uneltele de gospodărie sunt identice cu cele ale românilor. Până şi numirile sunt româneşti: coteţ, hambar, colibă, draniţă, cuptor, casă (în loc de cameră), hid (pod, ca şi cum ar fi vorba de podul de peste o apă)[*].

De aşişderea, decorarea interioară a pereţilor casei cu ţesături şi covoare are aceeaşi origine românească. *(n.e. 27)*

Chiar şi aşa numita „poartă secuiască", de care se vorbeşte aşa de mult, se găseşte foarte răspândită printre români. O întâlnim aşa de des în judeţele Vâlcea şi Gorj şi în alte părţi şi ea este cu totul absentă la unguri, care nu o cunosc decât din auzite.

Capela lui Iisus de la Odorheiu, în stil bizantin, operă din secolul al XIII-lea, unică în

[*] Sabin Opreanu, *Ţinutul secuilor*, 1927, p. 171

felul ei în Transilvania, ar fi, după scriitorul ungur Orbán B., de origine română şi tot românească este şi soliva din Muzeul Naţional secuiesc de la Sf. Gheorghe, cu o inscripţie, din 1735 în litere chirilice; alfabetul chirilic n-a fost întrebuinţat de unguri.

În ce priveşte *sculptura*, în special sculptura în lemn, pentru români, este caracteristic desemnul geometric, pentru unguri desemnul de plante[**], iar pentru saşi desemnul de animale şi oameni.

Şi în vreme ce ungurul ia ca motiv de ornamentaţie plantele şi în general grădina de flori şi în vreme ce sasul din Transilvania are preferinţă pentru ornamentul animal şi grădina zoologică, românului îi place podoaba geometrică, fie că această preferinţă o are ca o moştenire traco-dacă, după cum cred unii, fie că ea s-a născut deodată cu neamul românesc.

La secui însă, pe lângă ornamentul floare şi în special lalaeaua, întâlnim şi ornamentul geometric românesc şi oricât de mult ar vrea scriitorii unguri să explice provenienţa acestuia, ba de la ruteni, ba de la slavii meridionali, ba chiar de la oseţii din Rusia, el este după constatările profesorului Petranu, de origine românească. Căci românii, sub orice regim vor fi vieţuit în trecut, fie sub stăpânirea ungurească, fie sub cea austriacă, fie sub cea rusească, ei şi-au păstart în decursul vremurilor stilistica lor ornamentală.

[**] Cf. Huszka Josz. *Magyarische Ornamentik*, trad. Willibald Semayer, 1900

Influenţa românească se manifestă mai ales în arta decorativă a secuilor. Astfel, covoarele, cu care ei îşi îmbracă pereţii interiori ai casei, apoi broderiile şi obiectele de gospodărie poartă mai întotdeauna motive geometrice româneşti. Chiar ouăle de Paşti încondeiate cuprind motive româneşti, iar crucea creştină de pe aceste ouă se numeşte şi astăzi cruce românească (Oláh keresztes). *(n.e. 28)*

Dar, la secui, ca de altfel şi la ceangăi, nu este vorba numai de o influenţă românească întâmplătoare, ci se poate spune că este vorba de un fond românesc, căruia i s-au adus numai modificări de detaliu. *(n.e. 29)*

Îmbrăcămintea secuiului nu se deosebeşte de cea a românului. De la acesta a împrumutat nu numai obiectul, dar şi numirea. Şi unul şi altul are glugă, cuşmă, traistă, ştergar, cojoc, opincă, catrinţă etc. *(n.e. 30)*

Jocul secuiului este ca şi al românului. Şi secuiul are bătuta şi căluşerul, iar în textul Irozilor de la Crăciun cuvintele ungureşti sunt amestecate cu cele româneşti. *(n.e. 31)*

În arta muzicală, influenţa românească este şi mai pronunţată. Iată cum se exprimă, în această privinţă, cunoscutul compozitor şi folclorist, Sabin Drăgoi, directorul Conservatorului din Timişoara: „ Nu există nici o relaţie, nici o notă comună între cântecele secuieşti (aşa numeşte cântecele vechi ungureşti scriitorul Béla Bartók care neagă orice influenţă românească) şi muzica populară din Pusta ungară (sau muzica modernă maghiară), pe câtă vreme melodiile româneşti cele mai vechi, din orice

provincie a ţării ar fi, au acelaşi caracter ca şi melodiile noastre cele mai recente." Cu alte cuvinte, trăsăturile comune din cântecele românilor şi ale secuilor sunt mai degrabă de origine română decât maghiară.

ROMÂNII SECUIZAŢI DUPĂ RECENSĂMÂNTUL DIN 1930

Recensământul general efectuat în 1930 a ajuns de abia acum, în timpul din urmă, să fie dat publicităţii. El este o lucrare grea şi extrem de migăloasă, dar de o însemnătate deosebită pentru cunoaşterea realităţilor etnografice şi demografice ale ţării.

Mărginind cercetarea noastră numai asupra regiunii secuizate din Transilvania, vom observa înainte de toate că , spre deosebire de procedeul urmat în alcătuirea statisticilor lor, maghiarii – ultima statistică oficială ungurească este cea din 1910 – luau limba ca singurul criteriu pentru determinarea naţionalităţii. Recensământul efectuat de români în 1930 s-a făcut după neam, limbă şi religie.

Dacă comparăm datele ce ni le procură rubrica „neam" cu cele ce ni le procură rubrica „limbă", constatăm că în regiunea secuizată din cele 68.423 de suflete ce se declară pe sine de români, faţă de cei 409.447 suflete ce se declară pe sine maghiari, din cifra totală de 496.184 suflete ale întregii populaţii – 11.402 declaranţi români nu cunosc limba românească.

Acest număr de suflete de români ce şi-au pierdut graiul strămoşesc este desigur

considerabil, deşi el nu este un număr impresionant.

Dacă însă examinăm cu de-amănuntul cifrele din fiecare comună în parte, constatăm că pierderea populaţiei româneşti în folosul celei secuieşti, este nu numai impresionantă, ci de-a dreptul dezastruoasă.

Dăm numai câteva cifre din fiecare judeţ:

În judeţul Odorheiu: Bezidul Nou 114 români, ştiu româneşte 21; Crăciunel 79 români, ştiu româneşte 4; Filia 116 români, ştiu româneşte 16; Mereşti 444 români, ştiu româneşte 42; Racoş 19 români, ştiu româneşte 1; Talişoara 89 români, ştiu româneşte 9; Varghis 263 români, ştiu româneşte 19; Porumbeni 139 români, ştiu româneşte 43; Roua 104 români, nu ştie româneşte nici unul.

În judeţul Trei Scaune: Aita Medie 116 români, ştiu româneşte 7; Aita Seacă 267 români, ştiu româneşte 16; Belani 244 români, ştiu româneşte 71; Bicfalău 103 români, ştiu româneşte 17; Bicsad 735 români, ştiu româneşte 82; Doboş 72 români, ştiu româneşte 8; Chichiş 306 români, ştiu româneşte 112; Lisnău 435 români, ştiu româneşte 64; Micfalău 1.013 români, ştiu româneşte 63; Zalan 16 români, ştiu româneşte 1; Sântion Lunca 91 români, ştiu româneşte 7; Saciova 10 români, nu ştie româneşte nici unul.

În judeţul Ciuc: Armăşeni 95 români, ştiu româneşte 6; Imper 222 români, ştiu româneşte 22; Plăieşii de Jos 73 români, ştiu româneşte 8; Plăieşii de Sus 175 români, ştiu româneşte 37; Sângeorgiu 251 români, ştiu româneşte 73;

Bancu 34 români, nu ştie româneşte nici unul; Dăneşti 14 români, nu ştie româneşte nici unul.

În judeţul Mureş: Acăţari 176 români, ştiu româneşte 28; Budiul 63 români, ştiu româneşte 8; Crăciuneşti 220 români, ştiu româneşte 10; Ilieşi 164 români, ştiu româneşte 7; Păsăreni 205 români, ştiu româneşte 23; Troiţa 163 români, ştiu româneşte 25; Sântandrei 245 români, ştiu româneşte 35; Oaia 170 români, ştiu româneşte 40; Foi 31 români, ştie româneşte 1; Corneşti 20 români, ştie româneşte 1; Mitreşti 14 români, ştie româneşte 1; Corbeşti 16 români, nu ştie româneşte nici unul; Surda 4 români, nu ştie româneşte nici unul. *(n.e. 32)*

*
* *

Dacă comparăm acum datele ce ni le procură statisticile bisericeşti din secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea, cu datele recensământului unguresc din 1910 şi cu cele din recensământul românesc din 1930, efectuat sub conducerea lui Sabin Mănuilă, constatăm că altă dată se găseau români în toate comunele din regiunea secuizată – în afară de două mici cătune – pe când în statistica ungurească din 1910 ei dispar în 175 comune, iar în statistica românească din 1930 ei nu se mai găsesc deloc în 72 comune.

Iată câteva date sugestive:

În judeţul Odorhei: Comuna Icfalău, în 1760 avea 90 de români, azi nici unul; Aluniş în 1760 avea 35 de români, azi nici unul; Bordoş în 1760 avea 60 de români, azi nici unul; Beteşti în 1803

avea 50 de români, azi nici unul; Mujna, în 1750 avea 300 români, azi nici unul; Poloniţa, în 1760 avea 30 români, azi nici unul; Tăetura In 1868 avea 68 români, azi nici unul; Vasileni, în 1733, avea 85 români, azi nici unul.

În judeţul *Trei Scaune*: Alungeni, în 1835 avea 40 români, azi nici unul;; Eresteghiu în 1868 avea 46 români, azi nici unul; Sâncrai în 1760 avea 55 români, azi nici unul.

În judeţul Ciuc: Bancu în 1760 avea 51 români, azi nici unul; Delniţa în 1833 avea 45 români, azi nici unul; Pauleni în 1750 avea 24 români, azi nici unul; Şoimeni în 1750 avea 51 români, azi nici unul.

În judeţul Mureş: Bâra în 1760 avea 25 români, azi nici unul; Buza în 1850 avea 47 români, azi nici unul; Drojdiu în 1760 avea 35 români, azi nici unul; Ghineşti în 1835 avea 39 români, azi nici unul; Mărculeni în 1835 avea 39 români, azi nici unul; Sântana Niraj în 1750 avea 170 români, azi nici unul; Surda în 1835 avea 96 români, azi nici unul; Vădaş în 1760 avea 60 români, azi nici unul.

Unde au dispărut atâţia români? Răspunsul nu poate fi decât unul: în masa secuiască. *(n.e. 33)*

INTERPRETAREA DATELOR STATISTICE ŞI EXPLICAREA HĂRŢILOR

Din cele expuse până aici rezultă lămurit că deznaţionalizarea românilor de către secui s-a produs sub influenţa evenimentelor ce

caracterizează cele trei epoci principale ale istoriei ungare şi anume *regalitatea* (1000-1526), *principatul ardelean* (1526-1691) şi *dominaţia habsburgică* în cele două faze ale sale: dominaţia Vienei (1691-1867) şi dualismul austro-maghiar (1867-1914). În prima perioadă, deznaţionalizarea s-a făcut prin înnobilarea românilor, sub influenţa bisericii catolice; în a doua, epoca principatului ardelean, pe lângă influenţa bisericii şi în special a calvnisimului, a intervenit şi năzuinţa românilor de a scăpa de sclavia la care îi redusese „unio trium nationum" şi legiuirile neomenoase ale lui Verböczy; în perioada a treia, deznaţionalizarea s-a făcut, în prima fază, cea a dominaţiunii Vienei, sub presiunea conversiunii obligatoare şi în a doua, în epoca dualismului, prin deznaţionalizarea conştientă şi maghiarizarea forţată.

Nu putem avea pentru toate timpurile date statistice – statistica fiind o ştiinţă recentă, numai de vreo sută de ani. Totuşi şematismele şi recensămintele bisericeşti ne dau informaţii preţioase asupra trecutului neamului românesc din fosta Ungarie. Începând cu secolul al XVIII-lea şi anume cu anul 1733, ni s-au păstrat mai multe recensăminte. Cel dintâi este cel al episcopului Ioan Inocenţiu Micu Klein, din 1733, recensământ care cuprinde, la cererea Cancelariei din Viena, numărul preoţilor şi al credincioşilor greco-catolici[*]. Urmează apoi cel al vicariului episcopesc, Petru Aron, cuprinzând de

[*]Dr. Aug. Bunea, *Episcopul Ioan Inocenţiu Klein*, Blaj, 1909; G. Bogdan -Duică, *Convorbiri Literare*, no. 12 a. 1896: *Statistica românilor Transilvaniei*, în 1733

asemenea numărul greco-catolicilor uniţi cu biserica din Roma[**]. Apoi recensământul din 1760 îmbrăţişând pe toţi românii, atât pe cei ortodocşi cât şi pe cei greco-catolici, recensământ oficial stabilit din ordinul Curţii din Viena şi pus sub direcţia şi supravegherea generalului von Bukkov, comandantul trupelor imperiale din Transilvania[***]; şi, în sfârşit, recensământul românilor neuniţi, făcut în 1805 şi publicat sub titlul de *Regulatio Diocesis Transilvanicae Disunitae* de Eugeniu Gagyi de Etéd[*].

Din secolul din urmă posedăm mai multe registre ale parohiilor, dintre care am citat patru, între cele mai vechi, două ale bisericii greco-catolice din anii 1835 şi 1871 şi două ale bisericii ortodoxe, mai recente, din anii 1903 şi 1912[**].

Neavând la îndemână toate statisticile oficiale ale statului maghiar, am luat spre a compara cifrele, datele ce ni le procură, în 1868, pentru judeţele secuieşti, scriitorul ungur, bine cunoscut, Orbán Balász, deşi ideile sale şoviniste sunt de notorietate publică[***].

Am comparat cifrele cu cele ale statisticei oficiale maghiare din 1910 şi cu datele din dicţionarul statistic al lui C. Martinovici şi N. Istrati, din 1921. Ambele acestea din urmă

[**]Dr. Aug. Bunea, *Transilvania* No. 9, a.1901: *Statistica românilor din Transilvania* în 1750

[***]Dr. Virgil Ciobanu, *Anuarul Institutului de Istorie Naţională* din Cluj, III, a. 1924-1925: *Statistica românilor ardeleni* în anii 1760-1762

[*] Eugeniu Gagy de Etéd, *Transilvania*, no. 1 a. *Documente istorice*

[**]Acestea din urmă ne dau cifre globale pentru parohii şi filiale

[***] Orbán Balász, *A Székelyföld leirása*, Pesta 1868 *(n.e. 34)*

păcătuiesc prin aceea că, statistica maghiară din 1910 este făcută pe baza limbii vorbite de locuitori, iar nu după naţionalitate, iar dicţionarul statistic din 1921 a fost făcut prea în pripă.

Dintre cele patru conscrieri bisericeşti, mai multă încredere trebuie să dăm conscrierii din 1760, mai întâi fiindcă ea are un caracter oficial mai pronunţat şi, în al doilea rând, fiindcă ea cuprinde pe credincioşii ambelor confesiuni româneşti. Dar, din faptul că celelalte trei recensăminte bisericeşti mai vechi ne indică numărul de familii ale unei singure confesiuni, nu urmează că n-au putut să existe chiar în aceleaşi comune şi credincioşi de cealaltă confesiune românească. Prin Urmare şi numărul ce-l găsim indicat în recensământul din 1750, bunăoară, nu este numărul tuturor românilor, ci numai numărul românilor de o singură confesiune.

Deoarece recensămintele bisericeşti – în afară de cel din 1750 al lui Petru Aron – ne dau numărul familiilor din fiecare sat, spre a stabili termenii de comparare, am înmulţit numai cu cinci numărul familiilor spre a obţine numărul de locuitori.

În regiunea numită ţinutul secuilor avem aproximativ 426 comune; printre acestea recensămintele nu constată existenţa românilor numai în 31. Dar şi în acestea erau locuitori români. Dovada o avem în faptul că în toate celelalte sate întâlnim mai târziu români, cu excepţia a două cătune, trecute cu vederea din cauza numărului neînsemnat de locuitori: Nicoleni-Székelyszentmiklos, jud. Odorhei, cu 159

locuitori şi Sânsimon-Nyáradszentsimon, jud. Mureş cu 234 locuitori.

Statistica maghiară, din 1910, nu semnalează români, după cum am spus, în 175 de comune. În realitate în aceste 175 comune, românii au fost deznaţionalizaţi. Ei şi-au uitat limba, nu însă şi naţionalitatea şi au fost înscrişi în numărul secuilor spre a face să se creadă în existenţa unui bloc secuiesc în mijlocul românilor. Statistica românească din 1930 nu semnalează români în 72 comune.

> Se mai constată apoi că în numeroase comune în care statisticile nu găsesc români deloc sau într-un număr cu totul neînsemnat, aceştia se află într-un număr considerabil, fie ca greco-catolici, fie ca ortodocşi.

În cele două hărţi anexate am marcat cu un cerc roşu, în prima, toate satele în care au fost altădată români, singuri sau împreună cu secui şi în a doua, toate satele din care românii au dispărut cu totul după statistica maghiară din 1910.

Scriitorul ungur Paul Balogh constată, în 1902, în cartea sa[*] publicată sub auspiciile Ministerului Instrucţiunii Publice şi al Cultelor din Budapesta, dispariţia, prin maghiarizare, şi în mai puţin de cincizeci de ani a circa două sute de comune maghiaro-române şi anume din judeţul Ciuc au fost desnaţionalizate 18 sate, din judeţul Trei Scaune 60 sate, din judeţul Odorheiu 55 sate şi din judeţul Mureş 59 sate.

[*] Paul Balogh, *A népfajok Magyarorsyágon*, Budapesta, 1902

Aşa de mari şi repezi progrese făcea deznaţionalizarea românilor în mijlocul secuilor şi în epoca maghiarizării forţate. *(n.e. 35)*

CONCLUZII

Din cele expuse până aici – precum şi din arătările izvoarelor istorice, ni se pare că se desprinde neîndoios concluzia că în dezvoltarea sa evolutivă statul maghiar a urmat două direcţii, determinate de cele două influenţe mai pronunţate, pe de o parte, de influenţa Occidentului catolic şi în special a germanilor – catolici şi ei până la reforma religioasă – şi, pe de altă parte, de influenţa Orientului ortodox, în special a elementului latin de sub înrâurirea Bizanţului.

Căci, de fapt, în fosta Ungarie întâlnim, în trecutul ei, două state, unul de apus, adică regatul ungar propriu zis, cu o organizaţie imitată din Germania, pe bază de comitate, şi al doilea stat, cel de răsărit, voievodatul ardelean, prefăcut cu timpul în Marele Principat al Ardealului, dependent de regatul din Apus. Voievodatul ardelean, constatat în documente înaintea voievodatelor din Ţara românească şi din Moldova şi având o organizaţie indentică cu cea a acestora, era o continuare a fostelor ducate găsite aici, după spusa lui Anonymus, la venirea ungurilor. Statul de răsărit care niciodată în decursul vremurilor nu s-a contopit pe deplin cu cel din apus[*], deşi atârnând de el, a ştiut în anumite împrejurări grele să se afirme cu mai multă tărie chiar decât regatul din apus. Este cazul gloriosului voievod al Ardealului, Ioan Huniade.

[*] Cf. I. Lupaş, Voevodatul Transilvaniei în sec. XII-lea şi al XII-lea,

De altfel, ţara ungurească, cu cele două părţi ale sale, n-a alcătuit niciodată un stat naţional care să se fi dezvoltat în mod organic prin forţele sale interne, ca o expresie a rasei maghiare, ci a fost un stat compozit, polinaţional, ca reprezentant al puterii bisericeşti de la Roma şi susţinut de elemente străine: germani, slavi, români, evrei etc. Străinii aceştia au format în toate timpurile pătura intelectuală şi de conducere a ungurilor, iar nu elementele finoungrice, a căror descriere, ca fire, ne-a lăsat-o cronicarul Regino din veacul al X-lea[**] şi, ca exterior, episcopul Otto din Freising, din secolul al XII-lea[***].

Însuşi regele Ştefan cel Sfânt, organizatorul ţării, pare că era convins de caracterul statului său polietnic atunci când ne spune în „Instrucţiunile" ce i se atribuie a fi lăsat fiului său Emeric: *Uniusque linguae, uniusque moris regnum imbecille et fragile est* – Ţara de o singură limbă şi de un singur caracter este slabă şi şubredă.

Dovezi neîndoielnice despre constituirea statului unguresc din apus din elemente de conducere străine ne dau, în mare număr, cronicele şi în special cronica lui Simon de Keza, în capitolele *De nobilibus advenis* şi în *De*

[*]* Re ginonis, Chronicon, a. 889, în Mon. Ger. Hist. SS. I, 599-600: Gens Hungarorum ferocissima et omni belua crudelior… Vivunt non hominum sed beluarum more. Carnibus si quidem, ut fama est, crudis vescuntur, sanguienem bibunt, corda hominum, quos capiunt particulatim dividentes pro remedio devorant, nulla miseratione flectuntur, nullis pietatis visceribus commoventur.

[***] Otto de Freising, Gesta Friderici, I, 32: Ungari sunt faci tetri, profundis oculis, statura humiles; iar Geograful anonim în Descriptio Europae Orientalis, din 1308, p.49: sunt etiam communiter parvi homines et nigri ac etiam sicci.

udvornicis, iar despre alcătuirea din elemente de conducere străine a voievodatului şi mai târziu a principatului ardelean, precum şi despre formarea chiar a unui popor întreg, poporul secuiesc, socotit astăzi ca unguri, ne procură dovezi din belşug capitolele precedente. *(n.e. 36)*

DATE STATISTICE PRIVIND POPULAŢIA ROMÂNĂ
DIN REGIUNEA SECUIZATĂ
– Judeţul Odorhei -

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţionar .statistic
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat. şi ort	gr.ort	Gr.cat. şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	românii după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
1	Aldea-Abasfalva	30	-	35	-	38	39	4	-	-	-	46	69
2	Alexandriţa-Sándortelke	10	-	-	-	-	13	-	-	-	-	-	-
3	Aluniş-Székelymagyaros	25	-	35	40	-	1	-	-	-	-	-	-
4	Andreeni-Magyarandrásfalva	25	-	-	15	3	2	-	-	-	-	-	-
5	Arvaţeni-Arvátfalva	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
6	Atid-Etéd	45	-	65	-	9	19	5	-	-	-	-	3
7	Atia-Atyha	5	-	15	-	6	-	-	-	-	2	5	-
8	Avrămeşti-Szentábrahám	60	-	60	40	-	43	17	-	-	-	-	9
9	Bădeni-Bágy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-

10	BăţaniiMici-Kis Baczon	90	-	40	30	84	-	-	-	-	-	71	37
11	Beclean-Székelybethlenfalva	20	-	35	-	43	21	30	16	16	6	9	-
12	Benţid-Benczéd	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	Beta-Béta	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	1	-
14	Beteşti-Betfalva	35	-	60	50	65	27	4	-	27	6	14	-
15	Bezid-Bözöd	40	-	20	-	7	33	2	-	-	-	3	7

- Judeţul Odorhei -

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ.stat
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat. şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	românii după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
16	Bezidul Nou-Bözödújfalu	-	-	120	-	198	202	160	-	-	1	128	90
17	Biborţeni-Bibarczfalva	30	-	30	40	50	-	-	-	-	-	3	-
18	Biserica ni-Szentlélek	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	1	-

19	Bodogaia-Alsó Boldogfalva	135	300	140	80	159	48	-	31	25	1	14	11	
20	Bordoş-Bordos	-	-	60	-	-	-	15	-	-	-	4	-	
21	Brădeşti-Fenyéd	25	112	20	-	2	6	-	-	-	-	1	4	
22	Brăduţ-Bardocz	35	-	40	20	22	-	-	-	-	2	9	10	
23	Bulgăreni-Bogárfalva	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
24	Cădaciu-Kadács	-	-	25	-	-	4	-	-	-	-	-	-	
25	Cădişeni-Kadicsfalva	-	-	25	-	-	9	6	-	-	-	-	-	
26	Călugăreni-Homorodremente	-	-	-	-	7	41	-	-	-	-	8	26	
27	Căpâlniţa-Kápolnásfalu	-	-	-	-	15	17	4	-	-	-	-	-	
28	Cecheşi-Csekefalva	15	-	10	-	-	8	-	-	-	3	4	-	
29	Ceheţel-Csehétfalva	-	-	5	-	-	6	-	-	-	-	-	-	
30	Chedia Mare-Nagykede[1]	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	1	-	

[1] *În 1760 în comună erau patru preoţi greco catolici*

– Judeţul Odorhei -

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ.statistica
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat	gr.ort.	gr.ort	românii după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
31	Chedia Mică-Kiskede	-	-	-	-	-	15	32	-	-	-	-	-
32	Chinuşu-Kénos	30	-	20	-	-	1	3	-	-	-	-	-
33	Cibu-Csöb	-	-	10	-	-	2	-	-	-	1	-	-
34	Cireşeni-Körispatak	55	-	60	-	3	21	-	-	-	2	18	-
35	Cobăteşti-Kobátfalva	15	-	10	-	-	9	-	-	-	-	-	4
36	Comăneşti-(hom.)-Keményfalva	15	-	25	-	72	72	48	-	-	3	38	45
37	Corund-Korond	25	-	30	-	17	3	-	-	-	1	24	3
38	Crăciunel-Karácsonfalva	40	-	50	20	140	167	84	-	-	6	87	151
39	Crişeni-Sükö	-	-	5	-	-	2	-	-	-	-	-	-
4	Cristur-	1	-	11	6	43	1	8	-	-	2	5	4

0	Székely Kerestúr	05		0	0		15				5	3	5
41	Cuşmed-Küsmöd	5	-	15	-	102	27	111	-	-	16	67	3
42	Dalia-Skékelydalya	-	-	40	20	13	3	1	-	-	5	12	-
43	Dârju-Székelyderzes	35	-	55	45	-	9	-	-	-	1	3	3
44	Dealul-Orszhegy	-	-	25	-	97	66	95	-	-	-	2	7
45	Dejuţiu-Décsfalva	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
46	Dobeni-Székelydóbó	-	-	20	-	4	-	-	-	-	-	-	-

- Judeţul Odorhei -

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ.stat
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	românii după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
47	Doboşeni-Székelyszáldobos	15	-	35	80	118	181	-	-	-	56	181	224
48	Dumitreni-Szentdemeter	-	-	35	-	7	3	-	-	-	8	8	-
4	Eliseni-	7	-	40	1	17	1	1	-	-	2	3	5

9	Székelyerzsébet	5			90	0	78	59			2	8	
50	Fancel-Székelyfancsal	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
51	Feliceni-Felsöboldogfalva	45	-	30	-	-	67	10	-	-	-	2	-
52	Feleag-Magyarfelek	95	300	-	-	-	-	-	-	-	543	546	531
53	Filia-Erdöfüle	20	-	45	70	42	-	-	-	-	2	27	34
54	Filiaş-Fiatfalva	100	-	85	90	129	97	46	8	6	1	9	-
55	Firtănuş-Firtosmártonos	5	-	10	-	7	-	-	-	-	-	-	-
56	Firtuşeni-Firtosváralija	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
57	Forţeni-Farczád	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
58	Ghipeş-Gyepes	15	-	5	-	33	59	14	-	-	-	15	1
59	Goagiu-Gagy	95	-	110	15	15	101	18	-	-	1	3	4
60	Herculian-Magyarhermány	-	-	55	60	28	-	-	-	-	2	54	39

61	Hoghia-Hodgya	-	-	20	-	-	17	-	-	-	-	-	-	
62	Ighiu-Ége	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-			

– Judeţul Odorhei -

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		D
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după		icţ. stat
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
63	Inlăceni-Énlaka	10	-	10	-	10	7	-	-	-	-		
64	Ioneşti-Magyarzsákod	-	-	10	-	8	-	-	-	-	-	1	-
65	Jacodul-Magyarzsákod	-	70	100	110	11	-	6	-	-	6	17	5
66	Jimbor-Székelyzsombor	20	70	350	265	-	-	-	-	-	269	280	283
67	Locodeni-Lókod[1]	-	-	-	-	-	6	-	-	-	1	1	-
68	Lueta-Lövéte	30	-	40	-	122	77	85	-	-	13	97	81
69	Lupeni-Farkaslaka	10	-	20	-	-	-	-	-	-	-	-	11
70	Lutiţa-Agyagfalva	15	-	30	25	1	4	-	-	-	-	-	3
7	Mărtinuş-	5	-	10	1	59	1	6	-	-	-	4	4

1	Homoródszentmárt			5	5		33	4				6	
72	Mătişeni-Mátisfalva	10	-	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-
73	Medişor-Medéser	-	-	5	-	12	15	12	-	-	-	4	-
74	Mereşti-Homoródalmás	60	-	145	-	414	368	422	-	-	-	433	274
75	Mihăileni-Székelyszentmihály	-	-	15	-	12	14	-	-	-	-	1	-
76	Morăreni-Nyikómalomfalva	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-
77	Mugeni-Bögöz	45	-	115	60	-	24	5	-	-	1	7	3
78	Mujna-Székelymuzsna	30	300	25	45	12	4	-	-	-	1	2	-
79	Mureni-Kisszederjes	20	-	-	-	-	-	-	-	-	14	26	9
80	Nicoleni-Székelyszentmiklós	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
81	Nicoleşti-Miklósfalva	35	-	25	-	18	38	8	-	-	-	2	-

[1] Filială greco catolică la Aldea

– Judeţul Odorhei -

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după limbă	conf.	
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912			1920
82	Obrăneşti-Abránfalva	20	-	10	-	1	20	-	-	-	1	2	-
83	Ocland-Okländ	15	-	55	25	40	35	38	-	-	3	28	8
84	Ocna de Jos-Alsósófalva[1]	-	-	-	-	-	20	6	-	-	-	2	-
85	Ocna de Sus-Felsösófalva	-	-	85	-	1	28	5	-	-	-	-	2
86	Orăşeni-Városfalva	-	-	20	20	7	13	-	-	-	-	-	-
87	Oţeni-Oczfalva	10	-	5	-	-	6	3	-	-	-	-	-
88	Pauleni-Székelypálfalva	10	-	-	-	--	-	-	-	-	6	5	-
89	Petecu-Petek	80	-	-	80	-	-	-	-	-	-	28	22
90	Petreni-Homoródszentpéter	90	-	5	-	-	10	1	-	-	-	-	-
91	Poloniţa-Székelylengyelfal	-	-	30	-	-	7	-	-	-	-	-	-

	va												
92	Porumbenii Mari-Nagygalamf	145	200	220	330	322	12	10	231	226	2	191	96
93	Porumbenii Mici-Kisgalambf	35	-	40	20	54	14	-	20	18	-	5	7
94	Praid-Parajd	25	-	75	-	34	41	34	-	-	8	40	22
95	Racoşul de Sus-Felsörákos	45	-	-	30	72	-	-	-	-	-	72	29

[1] Filială greco catolică la parohia Odorhei în 183

– Judeţul Odorhei -

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dict. stat
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat. şi ort	gr.ort	gr.cat şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	românii după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	Limbă	Conf	1920
96	Rareş-Recsenyéd	-	-	5	-	-	3	4	-	-	3	4	-
97	Roua-Rava	-	-	25	15	55	-	-	12	17	25	25	-
98	Rugăneşti-Rugonfalva	20	-	40	-	-	17	7	-	-	-	-	-
99	Sălaşuri	-	-	65	-	-	-	-	-	-	-	-	-

9	-Székelyszállás*												
100	Sâmbăta-Szombatfalva**	5	-	15	-	6	11	7	-	-	-	-	-
101	Satu Mare-Máréfalva	30	-	40	-	70	61	102	-	-	-	6	-
102	Satu Mic-Kecetkisfalud	15	-	5	-	-	3	-	-	-	-	-	-
103	Satu Nou-Homoródujfalu	60	300	35	-	21	18	24	-	-	-	10	-
104	Săcel-Szèkelyandráfalu	100	400	-	170	-	-	-	444	421	317	359	-
105	Secueni-Ujszékely	50	-	85	56	13	16	6	18	5	-	4	12

*Filiala greco catolică la Jacodul rom. în 1839

**Locuită în 1839 de secui şi români, filiala din Odorhei, cătun omis în statisticile în schimb Iaşul(Justfalva) înscris în statistică, nu are decât 108 locuitori

– Judeţul Odorhei-

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat.	gr.cat	gr.cat şi ort	gr.or t	gr.cat şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.or t	gr.or t	români după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	Limbă	Conf	1920
106	Sâncraiu-Székelyszenitkrály	-	-	10	-	12	3	-	-	-	-	7	12
107	Sâmpaul-Homoródujfalu	-	-	30	20	13	8	4	-	-	-	8	-
108	Şiclod-Siklód	5	-	25	-	-	-	-	-	-	-	4	5
109	Şimoneşti-Siménfalva	-	-	50	-	14	28	8	-	-	-	1	3
110	Şoimuşul Mare-Nagysolymos	40	-	105	110	6	6	15	-	192	-	3	1
111	Şoimuşul Mic-Kissolymos	20	-	50	25	51	3	-	-	-	1	4	1
112	Solocma-Szolokma	5	-	35	-	-	6	-	-	-	1	2	-
1	Tăetura	-	-	5	-	68	1	2	-	-	-	-	-

13	-Vágás						1	4					
114	Talişoara-Olasztelek	-	-	50	15	27	-	-	-	-	1	39	21
115	Tămaşul-Székelyszentmás	-	-	5	-	-	-	-	-		-	1	-

– *Judeţul Odorhei-*

Nr.	Numele comunelor	Statistică confesională				Statistica	Statistică confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat	gr.cat	gr.cat şi ort	gr.ort	gr.cat şi ort	gr. cat	gr.cat	gr.ort	gr.ort	Român i după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	Limbă	Conf	1920
116	Tărceşti-Tarcsafalva*	-	-	-	-	1	3	13	-	-	-	7	1
117	Tăureni-Bikafalva	45	-	10	-	1	18	6	-	-	1	7	1
118	Târnăviţa Kükülökeményf	15	-	10	-	-	-	-	-	-	1	-	-
119	Teleac-Telekfalva	-	-	10	-	-	9	-	-	-	-	-	-
120	Tibodu-Tibód	-	-	15	-	2	3	-	-	-	-	-	-
121	Turdeni-	-	-	5	-	-	3	20	-	-	-	1	-

	Tordátfalva**												
122	Ulcani-Ulke	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	6
123	Ulieşu-Kányád	40	-	35	60	10	-	-	-	-	-	1	-

*Filială greco catolică la parohia Cristur în 1839
**Filială greco catolică la parohia Cristur în 1839

– *Judeţul Odorhei-*

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat	gr.cat	gr.cat şi ort	gr.ort	gr.cat şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	limbă română după	Conf	
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	Limbă	Conf	1920
124	Vasileni-Homoróddszentlászló	85	-	5	-	1	2	-	-	-	-	-	-
125	Văleni-Patakfalva	-	-	25	-	5	-	-	-	-	-	-	-
126	Vărghiş-Várgyás	75	295	105	185	245	-	-	-	-	7	199	268

127	Vârşag-Székelyvárság	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	1
128	Vlăhiţa-Szentegyházasfalu	55	-	-	-	52	30	34	-	-	-	21	1
129	Veţca-Székelyvéczke	-	-	90	60	38	-	52	-	-	-	14	-
130	Vidacul român-Székelyhidegk	105	400	-	270	375	-	-	209	247	375	386	409
131	Vidacul secuiesc-Magyarhidegkut	85	-	75	45	191	8	-	-	192	170	170	150
132	Zetea-Zetelaka	60	-	30	-	1	32	32	-	-	1	28	1
133	*Odorhei-Székelyudvarhely*	45	700	45	-	-	26	32	6	10	115	257	211

– Judeţul Trei Scaune-

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat	gr.cat	gr.cat şi ort	gr.ort	gr.cat şi ort	gr.cat	gr.cat	gr.ort	gr.ort	români după Limbă	români după Conf	
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912			1920
1	Aita Mare-Nagyajta	100	-	170	110	-	-	-	581	167	9	153	41
2	Aita Mijlocie-Középajta	-	-	150	210	222	15	-	15	207	1	180	112
3	Aita Seacă-Szárazaja	110	-	60	100	-	42	150	-	112	-	263	227
4	Albis-Kezdialbis	30	-	15	40	10	-	-	-	-	-	3	-
5	Alungeni -Futásfalva*	-	-	-	-	13	40	1	-	5	-	2	-
6	Angheluş-Anghyalos	30	-	20	15	14	12	-	-	-	2	7	1
7	Aninoasa-Egrepatak	20	-	40	25	18	18	-	-	-	-	13	1
8	Araci-Arpatak	150	140	355	250	-	-	-	-	-	824	830	717
9	Arcus-Arkos	70	204	225	-	163	163	107	-	13	5	108	70
10	Ariuşd-	7	4	95	1	-	5	-	-	2	2	2	2

0	Erösd	5	6		05					09	39	39	44
11	Baraolt-Barót	75	-	160	145	200	58	99	-	-	2	97	9
12	Băţanii Mari-Nagy Baczon	-	-	35	30	113	-	-	-	-	24	263	196
13	Belani-Bélafalva	35	-	65	-	6	-	-	738	8 70**	-	-	-
14	Belini-Bölön	170	320	395	435	700	-	-	-	-	12	759	667
15	Beşineu-Sepsibesenyö	35	-	50	-	21	28	20	-	-	-	14	1
16	Bicfalău-Bikfalva	130	-	160	225	156	32	12	-	134	1026	1151	1196
17	Bicsad-Sepsibükszád	-	-	-	410	437	-	-	-	710	9	684	370
18	Bita-Bita	15	-	10	-	11	-	-	-	-	-	1	-

19	Bodoc-Sepsibodok	115	130	75	-	19	45	2	-	-	-	4	3
20	Bodoş-Bodos	25	-	35	35	31	-	-	-	-	-	30	29
21	Boroşineul Mare-Nagy Borosnyó	40	110	90	10	-	114	44	-	-	5	38	14
	2 Boroşineu	7	-	18	1	57	4	-	9	7	9	1	1

2	l Mic-Kisborosnyó	0		0	90	0			45	12	93	020	059
23	Brateş-Braátos	35	-	115	30	32	-	1	-	-	119	132	10
24	Breţcu-Bereczk	-	-	280	1130	1319	-	2	1380	1513	1186	1234	999
25	Câlnic-Kálnok	-	-	95	-	9	50	-	-	-	1	2	-
26	Caratnavolal-Karatnavola(căt.)	-	-	-	-	74	-	-	-	-	2	90	-
27	Catalina-Szetkatolna	45	-	65	25	2	17	8	-	-	2	4	1
28	Cernatul de Jos-Alsócsernáton	160	230	205	170	250	38	40	265	139	9	174	92
29	Cernatul de Sus-Felsöcsernáton	70	-	85	30	207	-	-	-	14	-	44	-
30	Chepeţ-Köpecz	35	-	160	50	86	-	-	-	-	7	100	69
31	Chichiş-Kökös	-	-	60	190	425	5	-	703	281	169	419	375
32	Chilieni-Kilyén	55	-	125	65	70	14	3	-	14	9	30	27

– Judeţul Trei Scaune-

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
33	Chiuruş-Csomakörös	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	1	-
34	Comalău-Komalló	35	-	65	65	118	7	-	-	134	2	123	79
35	Coşeni-Szotyor	25	-	30	-	10	19	2	-	-	-	3	-
3	Covasna-	8	-	29	7	81	6	8	1	-	1	1	1

6	Kovászna	5		0	5	8			279		105	231	008
37	Dalnic-Dalnok	69	-	155	80	28	7	-	-	11	2	10	1
38	Dobârlău-Dobolló*	-	-	210	255	-	-	-	-	-	1524	1543	1588
39	Doboli de Jos-Aldobolz	75	116	205	300	15	14	-	590	623	585	931	1095
40	Doboli de Sus-Feldoboly	100	-	85	35	64	3	-	-	-	3	4	-
41	Eresteghiu-Eresztevény	-	-	20	-	46	27	25	-	-	-	12	-
42	Estelnic-Estelnek	50	-	65	-	-	215	29	-	-	4	25	-
43	Fotos-Fotosmártonos	10	-	16	-	-	-	-	-	-	1	3	-
44	Ghelniţa-Gelencze	140	600	275	-	123	50	40	-	-	93	389	148
45	Ghidfalău-Gidófalva	30	-	80	-	52	40	10	-	2	-	3	5
46	Harale-Haraly	10	-	20	-	-	7	6	-	-	-	-	-

1

– Judeţul Trei Scaune-

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
47	Hăghic-Hidvég	250	240	500	815*	-	-	-	416	425	1100	1166	1272
48	Hatiuica-Hatolyka	15	-	-	-	7	-	-	-	-	-	3	-
49	Hilib-Hilib	10	-	40	-	35	123	127	-	20	15	24	18
50	Icafalău-Ikafálva	30	-	90	25	89	55	20	-	-	-	11	-
51	Ilieni-Illyefálva	65	116	186	-	180	179	120	-	60	8	130	49
52	Imeni-Imecsfalva	25	-	15	-	2	6	6	-	-	2	2	-
53	Lemnia-Lemhény	120	300	265	15	27	142	180	-	-	50	325	43
54	Leţfalăi-Léczfalva	50	60	65	15	10	-	-	-	40	8	-	9
55	Lisnău-Lisznyó	75	-	200	210	495	201	200	423	271	19	473	399
56	Lunga-Nyuitód	30	-	5	-	15	25	-	-	-	10	13	5
57	Lutoasa-	5	-	5	-	-	-	-	-	-	-	1	7

7	Csmortán											27
58	Malnaş-Málnás	40	-	65	20	36	69	31	-	21	1	29	-
59	Măgheruş-Sepsimagyaros	60	1	60	55	133	29	-	-	70	29	72	62

1

*Cuprinşi aici şi cei din Vâlcele

– Judeţul Trei Scaune –

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
60	Marcuşa-Markos	50	60	125	85	57	6	7	720	784	699	699	729
61	Mărtănuş-Kézdimártonos	0	-	130	235	450	-	9	601	424	358	366	380
62	Mărtineni-Kezdimátonfalva	55	-	70	70	18	-	6	-	-	-	3	4
63	Mereni-Kézdimalmás	10	1	55	0	15	11	4	-	-	-	3	-
6	Micfalău-	-	2	12	-	80	-	-	1	8	6	9	1

4	Mikóújfalu		0	0		0			418	98		18	011
65	Micloşoara-Miklosvár	35	-	60	55	37	-	-	-	-	8	14	4
66	Moacşa-Maksa	50	-	90	55	48	55	25	-	28	1	52	3
67	Oldula-Ozsdola	55	-	200	95	195	74	75	-	219	191	218	198
68	Oituz-Poiana Sărată-Sósmezö*	-	-	-	-	1067	-	-	-	1458	1346	1359	1080
69	Olteni-Oltszem	50	1	60	15	33	7	3	-	-	1	4	-
70	Ozun-Uzon	40	50	200	245	305	12	-	588	147	77	240	204
71	Pachia-Páké	40	-	25	15	13	-	-	-	1	2	3	-
72	Pava-Páva	75	-	110	85	42	2	4	-	29	36	49	49

1

*Nu făcea parte din acest judeţ

– *Judeţul Trei Scaune* -

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910	Dicţ. stat
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	românii după	

		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
73	Păpăuţi-Papolcz	95	-	165	160	260	-	-	-	319	544	676	371
74	Peteni-Székelypetöfalva	-	-	20	-	-	-	-	-	-	-	1	1
75	Petriceni-Kézdikövár(Peseln ek)*	-	-	30	-	-	-	-	-	-	-	4	-
76	Poiana-Kézdiszentkereszt	95	-	160	-	150	110	160	-	-	4	128	-
77	Reci-Rety	50	-	50	25	17	13	-	-	-	-	11	2
78	Ruşeni-Kézdioroszfalu	10	-	20	-	-	-	-	-	-	2	11	2
79	Saciova-Szacsova	20	-	40	35	28	33	5	-	15	19	34	3
80	Sâncrai-Sepsiszentkirály	-	-	55	25	25	8	-	-	-	-	2	-
81	Sântionlunca-Szentiványlaborf.	35	-	95	45	27	9	6	-	65	2	131	32
82	Sânzieni-Kezdiszentlélek	50	200	165	2	1	-	-	-	-	1	10	12
83	Săsăuşi-Kézdiszászfalu	-	-	20	-	-	7	5	-	-	-	2	257
84	Surcea-Szörcse	25	-	20	-	-	-	-	-	-	1	1	-
85	Tamaşfalău-Székelytamásfal**	-	-	-	-	6	-	-	-	-	1	1	-

*Filială greco catolică la parohia Turla de Jos în anul 1839

**Filială greco catolică la parohia Ghelinţa în 1839

– *Judeţul Trei Scaune* -

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat.	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după limbă	conf.	
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912			1920
86	Telechia-Orbaitelek	10	-	10	-	26	16	10	-	-	-	2	-
87	Tinoasa-Kézdisárfalva	20	-	20	-	4	3	2	-	-	-	1	-
88	Tufalău-Czófalva	30	-	25	25	12	9	-	-	-	-	9	-
89	Turia-Torja	155	216	175	-	149	250	200	-	-	3	167	19
90	Valea Crişului-Sepsiköröspatak	75	-	180	-	31	112	15	-	-	9	27	34
91	Valea Seacă-Kézdiszárazpatak*	-	-	-	-	25	19	20	-	-	3	8	-
92	Valea Scurtă-Kurtapatak	20	-	30	-	-	6	10	-	-	-	2	-
93	Vălcele-Ellöpatak**	-	-	-	-	-	4	-	633	732	533	600	593
9	Valea	-	-	-	-	24	1	1	-	-	-	1	-

4	Zalanului- Zalánpatak					0	38	70				34	

*Filială greco catolică la parohia Poiana în 1839
**Predium filiale greco catolice la parohia Ilieni în 1839
***Comună relativ nouă

– *Judeţul Trei Scaune* -

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.or t	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.or t	gr.or t	români după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
95	Zagon- Zágon	200	500	525	420	647	-	-	1112	951	2108	2117	2493
96	Zabala- Zabola	65	-	125	115	186	7	-	-	364	425	454	452
97	Zoltan- Etfalvazoltan	10	-	55	-	15	7	5	-	-	-	1	-
98	Zalan- Zolán	35	-	105	-	44	60	-	-	6	-	11	-
99	Sf. Gheorghe-Sepsi	120	100	245	160	536	12	5	534	347	108	568	1337

	Szent-györgy												
100	Tg. Secuiesc-Kézdivásárhely	35	-	-	-	54	-	-	-	13	50	136	74

- Judeţul Ciuc -

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ.statat
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după limbă	conf.	
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912			1920
1	Armăşeni-Csikménaság	-	17	25	-	29	25	127	-	-	2	102	297
2	Bancu-Csikbánkfalva	-	51	40	-	-	-	35	-	-	-	50	239
3	Bârzava-Csikbova	-	8	10	-	-	-	-	-	-	-	-	64
4	Caşinul Nou-Kászonújfalu	-	110	40	-	140	700	1111	-	-	3	207	209
5	Cârţa-Karczfalva	-	26	25	-	-	-	-	-	-	-	1	247
6	Cetăţuia-Csatószeg	-	21	45	-	9	-	24	-	-	-	2	34
7	Chileni-Kiljénfalva	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	4	5
8	Ciceu-Csikcsicsó	-	78	120	-	63	30	100	-	-	-	50	34
9	Cioboteni-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

	Csobotfalva											0
10	Ciucani-Csikcsekefalva	-	10	35	-	6	-	-	-	-	2	18 2
11	Ciucsângeorgiu-Csikszentgyörgy	-	178	110	-	139	134	197	-	-	5	183 498
12	Ciumani-Gyergyócsomafalva	-	72	75	-	127	130	159	-	-	1	71 123
13	Cozmeni-Kozmás	-	23	35	-	54	28	50	-	-	-	15 137
14	Dăneşti-Csikdánfalva	-	38	55	-	-	-	56	-	-	2	111 226
15	Delniţa-Csikdelne	-	5	35	-	-	45	20	-	-	-	1 75

-Judeţul Ciuc-

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	românii după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
16	Ditrău-Ditró	-	300	190	-	277	68	306	-	-	362	556	500
17	Frumoasa-Szépviz	-	143	95	-	-	17	40	-	-	93	644	569
18	Gârciu-Göricsfalva	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	459*

19	Ghimeş-Făget-Gyimesbükk	-	71	95	-	32	82	261	-	-	725	299	542
20	Iacobeni-Kászonjakabfalva	-	-	70	-	239	-	-	-	-	7	376	317
21	Imper-Kászonimper	-	-	155	-	-	-	-	-	-	10	251	289
22	Ineu-Csikjenöfalva	-	47	45	-	131	147	76	-	-	-	29	694
23	Jigodin-Zsögöd	-	25	70	-	25	23	10	-	-	2	10	308
24	Joseni-Gyergyóálfalu	-	286	250	-	418	330	437	-	-	15	474	308
25	Lăzarea-Szárhegy	-	104	95	-	60	60	96	-	-	155	286	99
26	Lăzăreşti-Lázárfalva	-	63	95	-	259	115	-	-	-	-	264	324
27	Leliceni-Csikszentlélek	-	200	20	-	-	-	-	-	-	-	-	219
28	Lunca de Jos-Gyimeszközéplók	-	-	-	-	Împreună cu Lunca de Sus	-	28	-	-	22	159	108**
29	Lunca de Sus-Gyimesfelsölók	-	-	-	-	707	-	43	-	-	4	67	40**
30	Mădăraş-Csikmadaras	-	47	95	-	60	48	70	-	-	1	18	222

*Pare a fi o greşeală de tipar
**În 1839, Luncile erau colonizate de moldoveni. Erau, de asemenea o filială greco catolică.

– Judeţul Ciuc-

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.or t	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.or t	gr.or t	română după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
13 1	Mihăileni-Csikszentmihály	-	213	225	-	188	-	-	-	-	334	355	418

32	Misenteas-Csikmindszent	-	11	5	-	7	-	-	-	-	1	325	418
33	Nicoleşti-Csikszentmiklós	-	40	45	-	-	116	124	-	-	-	-	154
34	Pauleni-Csikpálfalva	-	24	30	-	58	28	60	-	-	-	79	136
35	Plăieşii de Jos-Kászonáltiz	-	Împreună cu Plăieşii de Sus	15	-	Împreună cu Plăieşii de Sus	-	-	-	-	3	88	125
36	Plăieşii de Sus-Kászonfeltiz	-	323	155	-	588	-	+	-	-	-	244	228
37	Racul-Csikrákos	-	57	70	-	29	15	40	-	-	-	24	15
38	Remetea-Gzergyóremete	-	62	50	-	6	25	-	-	-	2	84	63
39	Sâncrăeni-Csikszentkirály	-	50	75	-	69	32	63	-	-	-	39	119
40	Sândominic-Csikszentdomokos	-	258	185	-	98	121	220	-	-	8	318	487
41	Sânmartin-Csikszentmárton	-	48	40	-	11	15	7	-	-	3	23	288

42	Simoneşti-Csikszentsimon	-	55	45	-	9	7	6	-	-	1	6	19

– *Judeţul Ciuc-*

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		D
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.or t	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.or t	gr.or t	românii după		icţ. stat
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
43	Sântimbru-Csikszentimre	-	54	110	-	11	18	33	-	-	1	16	1
44	Siculeni-Mádéfalva	-	21	30	-	-	-	-	-	-	3	13	43
45	Suseni-Gyergyóújfalu	-	54	75	-	-	90	75	-	-	21	162	88
46	Şoimeni-Csiksomortán	-	51	30	-	52	23	75	-	-	-	69	52
47	Şumuleu-Várdotfalva	-	21	5	-	-	-	-	-	-	-	9	23
48	Tomeşti-Csiksenttamás	-	73	100	-	240	207	360	-	-	-	260	814
49	Topliţa Ciuc-Csiktápolcza	-	43	45	-	5	-	-	-	-	-	1	3
50	Tuşnad-Tusnád	-	32	30	-	17	24	60	-	17	-	80	324
5	Valea	-	2	10	-	14	6	9	-	-	5	6	2

1	Strâmbă-Tekeröpatak		3			7	0	6			02	02	15
52	Văcăreşti-Vacsárcsi	-	21	55	-	30	-	-	-	-	-	1	-
53	Voslăbeni-Vasláb	-	184	160	-	746	605	803	-	-	803	827	798
54	Vrabia-Csikverebes	-	20	5	-	13	-	10	-	-	-	14	2
55	Gheorgheni-Gyergyószentmiklós	-	-	290	-	-	-	-	-	-	155	447	466

– *Judeţul Ciuc-*

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		D icţ. stat
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după	conf.	
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă		1920

56	Miercurea Ciuc-Csiksyereda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	44	116	268
57	Bicaz-Gyergyóbékás*	-	-	-	-	1017	655	-	-	-	6559	6577	6735
58	Bilbor-Bélbor*	-	-	-	-	538	425	-	-	-	1161	1149	1067
59	Borsec-Borszék*	-	-	-	-	67	-	-	-	-	126	140	176
60	Corbu-Gyergyóholló*	-	-	-	-	110	-	-	-	-	889	866	783
61	Sărmaş-Szalamás*	-	-	-	-	807	-	-	-	-	1430	1456	1379
62	Subcetate-Gyergyóvárhegy*	-	-	85	-	1327	755	1713	-	-	2547	2562	2559
63	Topliţa rom.-Maroshéviz*	-	-	-	1640	-	234	-	-	-	4194	4356	4133
64	Tulgheş-Gyergyótölgyes*	-	-	-	-	626	-	-	-	-	1032	1071	1022

*Aceste comune formau o filială în jurisdicţia Ciucului

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după limbă	conf.	
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912			1920
1	Abud-Székelybod	-	-	10	-	-	11	6	-	-	-	6	-
2	Acăţari-Akosfalva	-	-	110	65	91	-	23	-	-	1	44	171
3	Adrianul Mare-Nagyadorján	-	-	10	-	-	7	-	-	-	-	12	138
4	Adrianul Mic-Kisadorján	-	-	5	-	-	5	-	-	-	-	4	-
5	Bandul-Mezöbánd	500	601	425	980	939	220	357	555	560	1230	1279	1499
6	Bărdeşti-Marosbárdos	180	236	235	-	340	338	368	-	-	409	409	382
7	Bâra-Berekeresztú	-	-	25	10	-	-	-	-	-	-	2	1
8	Bedeni-Bede	-	-	25	-	4	-	2	-	-	-	2	-
9	Bereni-Székelybere*	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	1	23
10	Berghia-Mezöbergenye	120	161	180	445	381	17	-	268	286	297	300	350

11	Beu-Székelybö	-	-	-	20	-	-	5	-	-	-	7	14
12	Bolintineni-Nyárádbálintfalva	-	204	120	100	139	95	182	-	-	191	209	214
13	Bozed-Bázed	135	166	155	-	350	290	350	-	-	452	452	452

*În 1839 era un orăşel locuit de secui şi valahi (Lenk)

– *Judeţul Mureş-*

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		D icţ. stat
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după	conf.	
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă		1920
14	Bozeni-Székelybós	-	-	45	65	49	27	-	-	-	28	47	46
15	Budiul Mic-Hagymásbodon	125	533	135	-	89	105	-	-	-	-	28	75
1	Buza-	-	-	25	-	-	4	4	-	-	3	1	2

6	Buzaháza						7					5	6
17	Călimăneşti-Kelementelke	-	-	-	-	7	516	-	-	-	5	8	14
18	Călugăreni-Mikháza	-	-	15	-	7	-	-	-	-	1	2	3
19	Călușeri-Székelykál	-	-	60	55	25	55	-	-	-	6	10	33
20	Câmpeniţa-Mezőfeje	-	-	20	-	16	20	9	-	-	9	9	19
21	Cându-Kendö	-	-	15	-	-	10	-	-	-	4	5	-
22	Cevaşul de Câmp-Mezöcsávás	135	190	250	-	383	333	415	-	-	490	496	560
23	Chibed-Kibéd	-	-	60	-	55	50	22	-	-	-	4	-
24	Chinari-Várhegy	-	94	225	-	-	-	-	-	-	329	351	282
25	Ciba-Csiba	-	-	15	-	11	-	4	-	-	-	4	33
26	Cinta-Fintaháza	375	300	160	135	152	105	-	-	-	5	110	167

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după limbă		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912		conf.	1920
27	Cioc-Csokfalva	-	-	60	20	55	-	-	-	-	-	17	18
28	Cocoşi-Szkélykakasd	-	-	5	15	3	-	4	-	-	1	1	116
29	Corbeşti-Székelycsoka	-	-	15	25	10	-	-	-	-	-	-	-
30	Cornăţel-Egerszeg	250	317	90	105	109	-	639	-	95	100	103	84
31	Corneşti-Somosd	-	-	50	-	14	4	-	-	-	23	43	28
32	Corunca-Koronka	250	501	165	255	267	-	2	331	189	75	162	228
33	Cotuş-Cseid	-	-	50	-	14	4	-	-	-	23	43	28
34	Crăciuneşti-Nyárádkarácson	-	-	130	-	209	213	-	-	-	5	217	228
35	Cristeşti-Maroskeresztúr	115	192	180	180	350	-	-	346	394	362	386	686
36	Cuieşd-	5	6	50	4	16	1	1	-	-	1	1	1

6	Székelykövesd	0	6		95	8	20	30			21	79	09	
37	Culpiu-Mezökölpény	95	166	130	-	296	248	30	-	-	210	226	202	
38	Curteni-Udvarfalva	195	81	80	-	75	80	15	-	-	33	45	50	
39	Dămieni-Deményháza	-	-	30	15	3	16	-	-	-	10	15	-	

– *Judeţul Mureş-*

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după		
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
40	Drojdii-Sepröd	-	-	35	-	-	12	-	-	-	-	-	-
41	Dumitreşti-Demeterfalva	-	-	35	25	2	23	4	-	-	-	-	-
42	Eremieni-Nyárádszentimre	-	-	25	-	-	118	-	-	-	2	3	14
43	Eremitul-Nyárádremete	-	-	30	80	-	-	15	-	-	14	139	246
44	Erneul Mare-	190	388	160	-	269	276	260	-	-	31	336	440

	Nagyernye												
45	Fântânele-Gyalakuta	-	-	30	-	16	-	-	-	-	-	2	6
46	Foi-Folyafalva	-	-	75	-	31	58	35	-	-	-	5	32
47	Găieşti-Göcs	-	-	10	-	19	22	20	-	-	-	9	-
48	Gălăţeni-Szentgericze	-	-	60	90	13	42	5	-	-	14	26	249
49	Galeşti-Nyárádgálfalva	-	-	65	-	36	-	-	-	-	3	17	394
50	Ghindari-Makfalva	-	-	20	5	11	9	7	-	-	3	9	15
51	Ghineşti-Geges	-	-	35	25	-	39	-	-	-	-	3	-
52	Gruişor-Kisgörgény	-	-	30	-	6	20	3	-	-	4	10	-

– Judeţul Mureş-

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		D
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	românii după		icţ. stat
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920

53	Herghelia-Mezöménes	130	116	110	-	193	182	-	-	-	225	230	326
54	Harţău-Horczó	75	-	95	-	230	169	240	-	-	175	207	151
55	Hodosa-Székelyhodos	-	-	15	-	7	13	-	-	-	1	17	4
56	Hoteşti-Atosfalva	-	-	60	20	-	3	-	-	-	4	6	-
57	Icland-Ikland	-	281	25	-	22	31	12	-	-	7	9	56
58	Iedu-Jedd	-	-	65	15	79	61	20	-	-	29	54	66
59	Ihod-Ehod	-	-	5	15	-	-	-	-	-	5	6	13
60	Ilieni-Lukailenczfalva	-	-	20	15	5	15	-	-	-	15	15	34
61	Ilieşi-Illyésmezö	-	-	20	-	137	58	121	-	-	1	142	151
62	Iobăgeni-Jobbábyfalva	365	229	95	-	150	133	160	-	-	1	57	277
63	Isla-Iszló	-	-	50	-	106	-	-	-	-	3	89	82
64	Ivăneşti-Kebeleszentivány	130	-	85	70	134	87	120	-	-	176	191	185
65	Laureni-Kissentlörincz	200	-	115	-	183	200	232	-	-	237	265	265

– *Judeţul Mureş-*

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		Dicţ. stat
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	române după limbă	conf.	
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912			1920
66	Lechincioara-Kislekencze	25	-	55	-	145	60	125	-	-	160	158	179
67	Leordeni-Lörinczfalva	-	532	45	-	6	-	-	-	-	1	21	7
68	Luca-Lukafalva	-	-	30	25	5	16	-	-	-	15	17	89
69	Maia-Maja	-	-	20	-	-	16	-	-	-	5	7	5
70	Mădăraş-Mezömadaras	290	356	325	-	922	816	979	-	-	1133	1191	1214
71	Măgherani-Nyárádmagyaros	-	-	60	40	4	-	-	-	-	1	10	22
72	Maiad-Nyomát	-	-	80	-	119	133	70	-	32	1	73	465
7	Mărculeni	-	-	-	1	3	3	-	-	-	1	7	5

3	-Márkod				5		9						
74	Miercurea-Niraj-Nyárádszereda	-	-	25	10	7	-	-	-	-	8	58	53
75	Matrici-Nyárádközvényes*	-	-	-	-	-	26	-	-	-	11	15	15
76	Miceşti-Maraskisfauld	-	-	105	-	-	-	-	-	-	515	517	543
77	Mitreşti-Nyárádszentmárton	-	-	35	-	50	80	23	-	-	8	33	41
78	Morăreni-Malomfalva	200	253	130	290	328	-	-	320	400	406	409	395

*În 1839 era o filială în parohia Chiherul de Jos

– *Judeţul Mureş-*

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		D
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	românii după		icţ. stat
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
79	Moşuni-Székelymoson	220	254	50	150	200	-	-	547	343	244	278	262
8	Mureşeni-	1	3	28	3	50	-	-	5	5	6	7	8

0	Meggyesfalva	15	85	0	25	4			24	73	99	55	27
81	Murgeşti-Nyárádszentbenedek	-	-	85	-	264	-	-	-	-	23	104	201
82	Nazna-Náznánfalva	240	327	145	255	536	-	-	876	382	394	394	345
83	Neaua-Havad	-	-	15	20	3	3	-	-	5	-	1	1
84	Nicoleşti-Káposztásszentmiklos	-	-	-	70	70	162	43	-	-	-	35	130
85	Oaea-Székelyuraly	-	196	70	70	117	118	150	-	-	13	6	866
86	Ogari-Marosogárd	120	361	90	-	164	158	130	-	18	241	251	274
87	Oroiu-Székelyuraly	115	281	195	230	-	336	-	-	-	449	474	497
88	Panet-Mezöpanit	135	289	145	48	195	190	202	-	-	117	140	102
89	Păsăreni-Baczkamadaras	230	-	170	-	257	130	230	-	-	24	182	351
90	Porumbeni-Galambod	100	-	195	-	170	194	130	-	-	163	165	164
91	Răgmani-Rigmány	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	5	-

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		D
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după		icţ. stat
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
92	Roteni-Harasztkerék	-	-	60	65	136	130	144	-	-	-	114	285
93	Sardut Niraj-Székelysárd	-	-	50	-	205	151	223	-	-	118	273	240
94	Săbed-Szabéd	35	-	80	-	27	75	25	-	-	8	12	4
95	Săcăreni-Székes*	-	-	-	-	-	14	-	-	-	1	22	8
96	Sărăţeni (Sărata) - Sóvárad	125	-	125	80	67	115	65	-	-	-	45	19
97	Sâncraiul deM-M-sz. Király	-	-	120	190	302	-	-	-	353	357	371	408
98	Sântioana -Csitszentiván	215	240	100	-	183	200	156	-	-	185	189	188
99	Sângiorgiul de P.-Erdöszgyörgy	665	1296	275	590	-	8	4	824	954	351	879	890
1	Sângiorgi	3	5	30	3	85	3	3	2	2	8	9	9

00	ul de M.-Marosszgyörgy	40	58	5	70	0	00	68	92	88	12	74	36
101	Sânişori-Kebele	-	-	70	115	-	35	30	-	122	96	109	155
102	Sânsimon-Nyárádszentsimon	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
103	Sântana de Mureş-Marosszentan	80	125	160	-	469	320	678	-	-	747	751	787
104	Sântana Niraj-Nyárádszentanna	-	170	30	15	7	15	-	-	-	2	7	-

*Filială greco catolică laŢufalău în 1839

– *Judeţul Mureş-*

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		D icţ. stat
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.ort	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.ort	gr.ort	români după	conf.	
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă		1920
105	Sântandrei-Nyárádandrásfalva	-	228	85	-	-	195	220	-	-	4	265	298
1	Sânvăsii-	-	-	45	9	92	5	5	-	-	-	4	1

06	Nyárádszentlászlö				0		4	0				0	34
107	Sauşa-Székelysóspatak	125	-	60	15	-	206	-	-	-	-	171	-
108	Şilea Niraj-Nyárádselye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	17
109	Simbiraşi-Jobbágytelke	-	-	5	-	-	15	-	-	-	-	-	1
110	Sovata-Szováta	-	-	20	35	137	121	81	-	-	11	328	424
111	Ştefăneşti-Székelyszentistán	-	-	45	-	22	17	12	-	-	-	1	8
112	Stejeris-Cserefalva	-	-	25	15	24	11	12	-	-	7	10	50
113	Surda-Süketfalva	-	-	-	50	18	96	40	-	-	-	6	-
114	Suveica-Szövérd	-	-	-	40	15	16	9	-	-	-	3	-
115	Tâmpa-Székelytompa*	-	-	-	-	18	-	10	-	-	1	33	23
116	Tirimia-Nagyteremi	110	120	290	445	-	671	-	-	-	807	849	618
117	Tirimioara-Kistereni**	-	-	-	-	-	71	-	-	-	10	104	84

*Sate locuite de secui şi valahi în 1839 (Lenk) .

**Sat românesc cu două parohii ortodoxe şi greco catolice în 1859.

– *Judeţul Mureş-*

Nr	Numele comunelor	Statistica confesională				*Statistica*	Statistica confesională				Statistica 1910		D
		gr.cat	gr.cat.	gr.cat.şi ort	gr.or t	gr.cat.şi ort	gr.cat	gr.cat.	gr.or t	gr.or t	română după		icţ. stat
		1733	1750	1760	1805	1868	1835	1871	1903	1912	limbă	conf.	1920
118	Tufalău-Tófalva*	-	-	-	-	185	103	200	-	-	-	-	-
119	Torba-Torbaszló	-	-	10	-	-	9	-	-	-	2	4	-
120	Troiţa-Szentháromság	-	-	65	-	172	168	160	-	-	5	134	185
121	Ţiptelnic-Száltelek	90	124	65	-	175	133	180	-	-	249	268	238
122	Ungheni-Nyárádtö	300	520	335	-	674	689	632	-	-	757	874	919
123	Vadu-Vadad	-	-	30	-	20	8	7	-	-	1	24	12
124	Vădaş-Vadasd	-	-	60	35	42	11	-	-	-	-	1	1
1	Vărgata-	2	-	75	2	29	2	8	-	-	-	1	4

25	Csikfalva	5			5		5					4	6
126	Veţa-Vecze	-	-	50	110	27	-	10	-	228	230	236	228
127	Viforoasa-Havadtö	-	-	40	-	12	9	-	-	-	-	9	26
128	Voiniceni-Mézöszabad	-	434	270	-	672	569	735	-	-	812	874	775
129	Tg. Mureş-Maros Vásárhely	300	-	475	120	478	247	635	59	90	1717	2983	3947

*În 1839 era o biserică greco catolică.

COMUNE CU MAJORITATE ROMÂNEASCĂ

JUDEŢUL ODORHEI

Nr.	Numele comunelor	Locuitori	Unguri	Români	Observaţii
1	Feleag-Magyarfelek	557	14	543	
2	Săcel-Székelyandrásfalva	418	60	317	
3	Vidacutul român-Székelyhidegkut	424	49	375	

B. JUDEŢUL TREI SCAUNE

Nr.	Numele comunelor	Locuitori	Unguri	Români	Observaţii
4	Bicfalău-Bikfalva	1854	828	1026	
5	Boroşneul Mic-Kisborosnyó	1602	603	993	
6	Dobârlău-Dobolló	1582	58	1524	N-au făcut totdeauna parte din judeţul Trei Scaune
7	Buzăul Ardelean-Magyarbodza	5366	350	4944	
8	Mărcuşa-Markos	703	4	699	
9	Micfalău-Mikóújfalu*	1280	476	800	
10	Poiana Sărată-Sósmezö	1709	356	1346	
11	Groapa Lupului-Farkasvágó (cătun)*, azi Lunca Calnicului, com. Prejmer, jud. Braşov	704	109	595	
12	Vâlcele-Ellöpatak	765	209	553	

*După statistica confesiunilor greco catolice şi greco ortodoxe, de Orbán Balázs. A. Székelyfalu leirasa, Pest, 1868-1871

JUDEŢUL CIUC

Nr.	Numele comunelor	Locuitori	Unguri	Români	Observaţii
13	Bicaz-Gyergyóbékás	7133	495	6559	N-au făcut totdeauna parte din judeţul Ciuc
14	Bilbor-Bélbor	1351	188	1161	
15	Corbu-Gyergyóholló	1396	500	889	
16	Sármas-Salamás	1597	134	1430	
17	Subcetate-Gyergyóvárhegy	2729	179	2547	
18	Topliţa Română-Maroshéviz	7388	2417	4194	N-a făcut totdeauna parte din judeţul Ciuc
19	Voslăbeni-Vaslá	940	110	803	

C. JUDEŢUL MUREŞ

Nr.	Numele comunelor	Locuitori	Unguri	Români	Observaţii
20	Bărdeşti-Marosbádos	415	6	409	
21	Bolintineni-Nyárádbálintfalva	225	29	191	
22	Bozed-Bazéd	468	16	452	

23	Cornăţel-Várghey	576	209	329	
24	Cornăţel-Egerszeg	175	75	100	
25	Crăciuneşti-Karácsonfalva	409	195	209	După statistica confesiunilor greco catolice de Orbán Balász, A. Székelyfalu leirasa, Pest, 1868-1871
26	Cristeşti-Maroskerestúr	616	262	350	
27	Hărţău-Harczó	403	172	230	
28	Herghelia-Mezöménes	392	167	255	
29	Ilieşi-Illysmezö	171	38	137	După statistica confesiunilor greco catolice de Orbán Balász, A. Székelyfalu leirasa, Pest, 1868-1871
30	Ivăneşti-Kebelszentiván	227	17	176	
31	Laureni-Kisszentlörincz	283	37	236	

JUDEŢUL MUREŞ

Nr.	Numele comunelor	Locuitori	Unguri	Români	Observaţii
32	Lechincioara-Kislekencze	172	12	160	
33	Miceşti-Maroskisfalud	559	44	515	
34	Moşuni-Székelymoson	468	224	244	

35	Mureşeni-Meggyesfalva	1262	463	699		
36	Nazna-Náznánfalva	575	181	394		
37	Ogari-Marosagárd	329	88	241		
38	Oroiu-Székelyuraly	480	1	449		
39	Remetea-Remeteszeg	175	15	160	După statistica confesiunilor greco catolice de Orbán Balász, A. Székelyfalu leirasa, Pest, 1868-1871	
40	Sântana-Marosszentanna	1250	503	747		
41	Sântandrei-Nyárádandrásfalva	506	211	295	După statistica confesiunilor greco catolice de Orbán Balász, A. Székelyfalu leirasa, Pest, 1868-1871	
42	Sângeorgiu-Marosszentgyörgy	1201	324	860		
43	Şardul-Székelysárd	361	142	205		
44	Şăuşa-Székelysóspatak	171	-	163		
45	Ţiptelnic-Száltelek	335	63	249		
46	Ţufalău-Tófalva	197	11	185	După statistica confesiunilor greco catolice de Orbán Balász, A. Székelyfalu leirasa, Pest, 1868-1871	
47	Ungheni-Nyárádtó	1171	321	757		

48	Veţa-Vecze	236	6	230		
49	Voiniceni-Mezöszabad	905	28	812		

NOTE SI COMENTARII ALE INGRIJITORILOR DE EDITIE

1). Concluzia din nota de la Prefaţă, care astăzi nu se mai verifică, a stârnit cum era şi de aşteptat reacţii nedorite, cartea însăşi suferind apoi, în ansamblu, pe nedrept o blamare şi o intoleranţă din mai multe direcţii în loc să fie, totuşi, în mod democratic, un prilej de reluare pe baze documentar-ştiinţifice, cu calm şi înţelegere, a cercetărilor acestei probleme de mare importanţă pentru buna convieţuire româno-maghiară, pentru că, în definitiv, Gheorghe Popa-Lisseanu a avut în vedere tocmai acest obiectiv. Ilustru cărturar a ajuns la această concluzie şi influienţat puternic de conştiinţa marii drame a maghiarizării unor importante comunităţi româneşti din această zonă, de-a lungul secolelor.

2). La fel de „straniu" a fost şi criteriul „originii etnice" sau a „descendenţei naţionale"folosit la înregistrarea statistică realizată în Transilvania în 1920, de către români.

3). Cunoaşterea schimbările demografice, intervenite în structura etnică şi confesională a tuturor localităţilor din Transilvania, în a doua jumătate a sec al XIX-lea şi începutul sec. XX, în prezent este înlesnită de punerea în circulaţie în limba română a datelor recensămintelor efectuate pe teritoriul Transilvaniei, începând cu anul 1850 şi terminând cu anul 1941, prin grija cercetătorilor Catedrei şi Laboratorului de

Sociologie al Universităţii „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca, sub coordonarea prof. univ. dr. Traian Rotariu)

4). Aici Popa-Lisseanu se referă, desigur, la cele câteva cunoştinţe elementare de maghiară ale românilor obţinute prin şcoală, nicicum la un fenomen de masă de a vorbi românii maghiara (excepţie cei maghiarizaţi din secuime)

5). Informaţii actualizate despre amploarea şi dimensiunile procesului de asimilare a românilor din fostele scaune secuieşti sunt redate în lucrările : « Românii şi secuii », de Ion I.Russu, Editura Ştiinţifică, 1990, « Românii din fostele scaune secuieşti în antroponimele din conscripţii », vol. I, Scaunul Mureş şi vol.II, Scaunul Ciuc, Giurgeu, Caşin, de Ioan Ranca, Cluj-Napoca, 1995 şiTg. Mureş, 1997 „Structuri etnice şi confesionale în judeţele Covasna şi Harghita”, de Ioan Lăcătuşu, Teză de doctorat, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, 2002 şi „Românii din Covasna şi Harghita”, de Ioan Lăcătuşu, Vasile Lechinţan şi Violeta Pătrunjel, Editura Grai Românesc a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei şi Harghitei, Miercurea-Ciuc, 2003, în continuare *Românii din Covasna şi Harghita*.

6). Mărturiile arheologice despre viaţa pe teritoriul judeţelor Covasna şi Harghita din preistorie până la începutul Evului Mediu sunt pe larg abordate în volumele: „Repertoarul arheologic al judeţului Covasna”, Sf. Gheorghe, 1998, „Repertoarul arheologic al judeţului Harghita”, Sf. Gheorghe, 2000 şi *Românii din Covasna şi Harghita*

7). Referitor la punctele de vedere actuale ale istoriografiei maghiare despre raporturile dintre maghiari şi secui vezi şi „Istoria Transilvaniei” apărută sub egida Academiei Ungariei, Budapesta, 198… articolele pe această temă din „Sfera Politicii”, anul IX, nr. 97-98, punctul de vedere al istoriografiei româneşti fiind redat în Voievodatul Transilvaniei, Ştefan Pascu (coordonator), Editura Dacia, Cluj Napoca, vol. I-IV, 1972-1989 şi în „ Istoria României”, vol II, Academia României, Bucureşti, 200.

8). Deşi azi şi acest document este considerat fals, acesta indică totuşi conştiinţa unei anterioritǎţi a prezenţei româneşti în localitate şi în zonă.

9). Cazurile concrete de nobili români secuizaţi din sud-estul Transilvaniei, sunt prezentate în volumul „Românii din Covasna şi Harghita”, şi în lucrarea „Szekely Nemesi Csaladok”, de Palmay Jozsef, vol. I-II, Sf. Gheorghe, 2000 (reeditată după ediţia din anul 1901).

10). Informaţii suplimentare despre discriminările românilor ardeleni de confesiune ortodoxă, inclusiv a celor din fostele scaune secuieşti, vezi „Istoria Bisericii Ortodoxe Române”, vol. I-III, de Mircea Păcurariu, Bucureşti, 1992-1997, şi volumul „Românii din Covasna şi Harghita”. După ce au rămas fără credincioşi, un număr de 37 de biserici ortodoxe şi greco-catolice din actualele judeţe Covasna şi Harghita, s-au ruinat şi au dispărut cu timpul. La acestea se adaugă cele 25 biserici şi capele ortodoxe şi greco-catolice construite după

înfăptuirea României mari, de regulă în centrul localităţilor, care au căzut pradă intoleranţe în perioada 1940-1944, respectiv în anii ce au urmat Dictatului de la Viena (Vezi Anexa nr. 3)

11). După recensământul din 1850, pierderile înregistrate sunt redate în lucrările citate, semnate de Traian Rotariu, Varga E. Arpad şi Ioan Lăcătuşu

12). Ca urmare a unor procese demografice complexe şi interdependente legate de mişcarea naturală şi geografică a populaţiei din zona analizată, asistăm, pe de o parte, la creşterea populaţiei româneşti, îndeosebi în localităţile monoetnice româneşti – ca urmare a unei natalităţi viguroase – şi în mediul urban – datorită sporului migratoriu din perioada 1968-1989, iar pe de altă parte, la scăderea substanţială a comunităţilor româneşti situate în centrul „secuimii", din cauza pierderilor înregistrarte în urma proceselor de maghiarizare.

13). Vezi pe această temă: Vasile Lechinţan, *Instituţii şi edificii istorice din Transilvania,* Editura Carpatica, Cluj Napoca, 2000(passim)

14). Exista şi o comunitate de secui în Bodogaia în veacurile trecute, Popa-Lisseanu având dreptate însă că românii aveau două parohii, realitate atestată şi în documentele din secolul al XVIII-lea. Vezi lucrările semnate de I.I. Russu, Ioan Ranca, precum şi *Românii din Covasna şi Harghita*

15). Pe larg despre trecerile interconfesionale, vezi şi lucrările „Structuri etnice şi confesionale în judeţele Covasna şi Harghita", de Ioan Lăcătuşu, Teză

de doctorat, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, 2002 şi „Românii din Covasna şi Harghita”

În text este vorba de noile reforme, barbare, de represiune la care au fost supuşi de administraţia ungară în perioada 1916-1918 românii din secuime şi din tot sudul Transilvaniei, care au întâmpinat cu entuziasm trupele româneşti care au eliberat temporar acest teritoriu, în toamna lui 1916.

16). Informaţii suplimentare despre învăţământul confesional şi de stat, în limba română, sunt cuprinse în lucrările menţionate mai sus şi în „Spiritualitate românească şi conveieţuire interetnică în Covasna şi Harghita”, de Ioan Lăcătuşu, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2002

17). Alte aspecte ale deznaţionalizării românilor din Micfalău, pot fi cunoscute din micromonografia localităţii din lucrarea *Românii din Covasna şi Harghita*

18). Numele unor ofiţeri români din regimentele secuieşti de graniţă din Sf. Gheorghe, Tg. Secuiesc, Miercurea-Ciuc ş.a., sunt redate în lucrarea *Românii din Covasna şi Harghita*

19). Cu toate semnalele trase de către reprezentanţii societăţii civile româneşti din judeţele Covasna şi Harghita, din păcate, prin Legea nr. 1/2000 (Legea Lupu), proprietăţile composesorale au fost refăcute. Din păcate, aceste singure semnale, asupra gravelor consecinţe pe termen lung, ale aplicării acestei legi, nu au fost luate în seamă de clasa politică românească. S-a ajuns astfel, ca „acest pas înainte uriaş, din perspectiva autodeterminării maghiarimii din Transilvania”, dar care din perspectivă românească reprezintă întoarcerea roatei istoriei cu peste 80 de ani în urmă, să devină o nouă şi

durabilă adâncire a inechităţilor şi discriminărilor pentru românii din estul Transilvaniei. Deputatul Kelemen Hunor are dreptate atunci când afirmă: „Am spus cu mai multe ocazii – şi nu vom obosi să o repetăm – că în legătură cu proprietatea publică se poate vorbi de o a doua ocupare de ţară (a doua descălecare) în Ardeal, dat fiind că o suprafaţă de aproape un milion de hectare a fost retrocedată în proprietate maghiară. Aceasta este o avere uriaşă, o avere de mai multe miliarde de dolari – şi cu aceasta se pot obţine bune rezultate economice în următorii ani şi decenii”

Dar şi aprecierile publicistului harghitean Mihai Groza, referitoare la această problemă, îndeamnă la reflecţie şi la necesare corecţii. „Sentimentul de insatisfacţie e generat însă de faptul că politicienii români nu realizează nici azi că au comis un gest istoric. Pozitiv sau negativ – asta tot istoria va hotărî. Păcatul e însă că „retrocedarea” nu s-a ridicat la înălţimea **ideii politice**, rămânând la nivelul derizoriu al **tranzacţiei politice**. Dovadă stă tocmai realitatea că acest gest nici măcar n-a fost observat de Europa. Dacă ar fi fost prezentat în adevăratele sale dimensiuni – ca gest suprem de reconciliere româno-maghiară – optica Europei asupra ţării noastre ar fi trebuit să fie alta. E greu de priceput de ce un gest de căpătâi care trebuia făcut vizibil în toată lumea a fost lăsat la discreţia unui politician mediocru precum Vasile Lupu, care n-a ştiut să extragă din el decât o efemeră notorietate personală de „luptător împotriva structurilor postcomuniste” (Adevărul Harghitei, anul XIV, nr. 3041/3042, din 11/12 octombrie 2002).

20). Problematica gravă şi sensibilă a păstrării şi afirmării identităţii naţionale a românilor din sud-estul

Transilvaniei după decembrie 1989, a fost abordată în mai multe studii, dintre care menţionăm volumele semnate de dr. Maria Cobianu-Băcanu „S.O.S.-românii din Covasna şi Harghita”, Editura Petru Maior, Tg. Mureş, 1998 şi „Drama maghiarizării românilor din Covasna şi Harghita”, Editura Eurocarpatica, Sf.Gheorghe, 2000

21). Un bun cunoscător al realităţilor din *„secuime”*, protopopul Aurel Nistor din Araci, sublinia în 1929 diferenţa dintre *„atitudinea neînţelegătoare şi duşmănoasă a cărturarilor secui faţă de Biserica Ortodoxă”* şi cea *„adânc înţelegătoare şi plină de încredere a sătenilor simpli din satele secuieşti fără de credinţa şi cultul ortodox şi harul ce se revarsă asupra sufletelor şi trupurilor prin rugăciunile preotului român”*, realitate existentă şi astăzi în satele din arcul intracarpatic.

“Populaţia secuiască – apreciază protopopul Aurel Nistor, aşa cum o făcuse şi marele său prieten Nicolae Iorga – *este harnică şi organizată sub raport economic, respectuoasă faţă de lege şi autoritate şi desprinde repede miezul din învelişul lucrurilor. Cine se apropie cinstit, cu simţul dreptăţii şi al corectitudinii, dându-i respectul cuvenit, îşi câştigă repede simpatia, chiar dacă se dovedeşte mare român în activitatea şi simţirea sa”*.

“*Populaţia secuiască a fost în trecut* – ne spune părintele Nistor – *şi este în mare parte şi astăzi indusă în eroare cu privire la poporul român”*. I s-a format în mod meşteşugit o părere falsă asupra trecutului şi calităţile lui. Prezentând o multitudine de *„împrumuturi de obiceiuri şi cuvinte româneşti”* preluate de secui de la români, practică existentă până în 1896, până la serbarea mileniului unguresc, în

unele sate cu populaţie mixtă, în care feciorii şi fetele *„legau un fel de frăţie între ei, până la moarte, numindu-se fârtaţi şi surate”*.

Aurel Nistor ajunge la concluzia, împărtăşită şi de alţi intelectuali locali, români şi secui, că *„bariera de duşmănie între secui şi români este artificială, creată tendenţios pentru a împiedica apropierea unii de alţii”*. (vezi „ Cultură şi identitate la românii din secuime”, de Ioan Lăcătuşu, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1995)

22). Convieţuirea de secole a românilor şi a secuilor a facilitat circulaţia motivelor şi temelor folclorice a miturilor, ajungându-se la numeroase similitudini. Unele dintre ele sunt atât de izbitoare încât, la apariţia în 1863 a uneia din primele culegeri maaghiare importante de poezii populare secuieşti, publicate în volumul *„Vadrozsák” (Trandafirii sălbatici*), autorul Kriza Janos (1811-1875) a fost chiar acuzat că a plagiat din poezia populară românească, publicând, se spunea, *„o culegere de traduceri”*. Învinuirile au fost făcute de către folcloristul român *Iulian Georgescu* în ziarul budapestan *Fővárosi Lapok (Foi din capitală)*, dând naştere unei polemici care a fost numită *„procesul Trandafirilor sălbatici”*. În final, s-a ajuns la concluzia că nu era vorba de un plagiat literar comis de *Kriza Janos*, adevăratul *„vinovat”* fiind *similitudinile, interferenţele dintre folclorul românesc şi cel secuiesc, care sunt aşa de mari, încât uneori pot crea confuzii ca şi cea menţionată. (*vezi, Francisc Păcuraru, « Românii şi maghiarii de-a lungul veacurilor », Editura Minerva, 1998)

Alte aspecte referitoare la prezenţa în folclorul secuiesc local a unor influenţe ale culturii populare româneşti sunt prezentate, printre altele, în „Românii

şi secuii”, de I. I. Russu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1990 şi „Contribuţii la istoria judeţului Harghita”, de Aurel Marc, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2000.

23). Adevărul este că, printre problemele care sunt ignorate şi nu au făcut încă obiectul unor cercetări sistematice şi riguroase sunt şi cele referitoare la interferenţele etno-culturale româno-maghiare (secuieşti). Aceasta cu atât mai mult cu cât relaţiile interetnice, adesea tensionate, au permis totuşi o serie de influenţe reciproce, observabile în lexic, în port, în creaţia populară. . Acestea sunt fenomene normale, inevitabile, în cadrul convieţuirii şi al contactelor dintre diferite etnii relativ apropiate ca nivel de dezvoltare. Pledează în acest sens realitatea etno-culturală din zonă, pusă în evidenţă de puţinele lucrări apărute pe această temă în perioada interbelică.

Într-unul din primele sale studii, referitoare la legăturile secuilor cu românii, Nicolae Iorga menţiona: *”Locuind împreună cu românii şi înconjuraţi din toate părţile de către aceştia, secuii au avut relaţii multiple economice, sociale, politico-militare, atât cu românii din sudul Transilvaniei, cât şi cu cei din Moldova şi Ţara Românească (Muntenia), înregistrându-se în permanenţă o circulaţie asiduă cu deplasări de populaţie dintr-o parte şi alta a munţilor, prin pasurile Tulgheş, Bicaz, Ghimeş, Oituz, Buzău, realitate pusă în evidenţă în documente, ca şi în antroponime şi toponimice”*.

Timp de şapte veacuri, după stabilirea secuilor în estul Transilvaniei, secuii au avut cele mai intense legături şi amestecuri etno-ligvistice, de influenţe reciproce cu românii conlocuitori. Rezultatul acestei

convieţuiri a condus la numeroase interferenţe şi similitudini privind *„locuinţa, felul de lucru, îmbrăcămintea”* secuilor şi românilor.

Să amintim, în acest context, că versiunea maghiară a Mioriţei a fost culeasă de Domokos Pal Peter în anul 1937 din localităţile Lemnia şi Poian, judeţul Covasna, aşezări aflate în vecinătatea cunoscutelor centre ale păstoritului transhumant – Breţcu, Zăbala, Covasna, ceea ce dovedeşte un contact intens şi nemijlocit între cele două culturi populare, aşa cum rezultă din variantele Vicleimului secuiesc.

24). În patronimul ligvistic al dialectului maghiar din secuime există numeroase împrumuturi din limba română, fenomenul fiind unul din cele mai concrete mărturii ale conveţuirii româno secuieşti/maghiare de-a lungul istoriei în sud-estul Transilvaniei. În acest sens, vezi Vasile Lechinţan, *Limba română în viaţa secuilor de-a lungul secolelor (până în 1918).*

25). Probabil şi aceste cercetări abandonate astăzi la noi, l-au făcut pe Gheorghe Popa-Lisseanu să ajungă la concluzia enunţată în nota prefeţei sale.

26). Un punct de vedere actualizat şi documentat, faţă de această afirmaţie, este prezentat în *Românii din sud-estul Transilvaniei în sec. XII-XV,* de Anton Coşa, în *Românii din Covasna şi Harghita*.

27). Una din aceste lucrări, *Arhitectura de lemn din Transilvania*, de Ioana Cristache Panait, Bucureşti, 1993 (lucrare premiată de Academia Română), prezintă argumente convingătoare despre *„domnia casei de lemn în patru ape”* în perimetrul de azi al judeţelor Harghita şi Covasna, model regăsit în toată ţara. Casele şi anexele gospodăreşti din arealul la care ne referim *„constituie documente istorice ale*

originii etnice ale autohtonilor relevate de Nicolae Iorga şi apoi de studiile riguroase ale lui Sabin Opreanu”.

28). Toate aceste elemente referitoare la *„arta meşteşugită de a lucra lemnul”*, împrumutată de secui de la români împreună cu temele tradiţionale (ornatul geometric românesc întâlnit la secui împreună cu floarea şi în special laleaua), similitudini privind poarta secuiască şi cea românească, împodobirea pereţilor cu ţesături şi alesături şi multe de asemenea, au fost sesizate şi de Grigore Antipa, cu ocazia unei vizita făcute la Muzeul din Sfântu Gheorghe. *„Aici găsim un foarte bogat material asupra etnografiei secuilor – care tocmai dovedeşte o mare asemănare şi deci o veche comunitate de viaţă cu românii”*. (vezi, „Spiritualitate românească şi conveieţuire interetnică în Covasna şi Harghita”, de Ioan Lăcătuşu, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2002.

29. Comentând această similitudine arbitrară a istoricului ardelean, prezentă şi într-o lucrare anterioară a acestuia – „Secuii şi securizarea românilor”, Bucureşti, 1932, p. 115 –, Dumitru Mărtinaş (în lucrarea „Originea ceangăilor din Moldova”, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, p.57) consideră că G. Popa–Lisseanu, de altfel „bun cunoscător al procesului de securizare a românilor”, nu observă că „secuii şi ceangăii sunt două populaţii cu totul distincte, având comun doar o trecătoare simbioză istorică”; apoi Dumitru Mărtinaş subliniază: „Fondul românesc al multor secui nu poate fi, deci, identic în structura şi dimensiunea sa, cu fondul românesc al ceangăilor, care se deosebeşte prin profunzime, prin modul cum se exteriorizează sub

toate aspectele spirituale şi materiale şi prin potenţa sa dezvoltare”.

30). Şi aici, Gheorghe Popa-Lisseanu forţază nota absolutizând asemănarea , folosindu-se doar de câteva cuvinte referitoare la îmbrăcăminte, împrumutate de secui de la români.

31). Din nou este absolutizată asemănarea până la confundare a jocului românesc cu cel secuiesc, probabil tocmai pentru a atrage atenţia şi mai mult asupra împrumuturilor româneşti ale secuilor. În acelaşi timp, convieţuind cu maghiarii din secuime şi aflându-se în apropierea satelor săseşti din Ţara Bârsei, românii din fostele scaune secuieşti au preluat, la rândul lor, de la aceştia unele nume de persoane şi familie, îmbrăcămintea, unele practici familiale, de comportament şi maniere, organizarea habitatului, gospodăria ţărănească şi tehnici agricole etc. Interferenţele sunt prezente şi în formele simbolice de control social, rituri de informare, cutume populare legate de momente importante ale vieţii omului.

Unele cercetări recente efectuate, au stabilit că „românii şi maghiarii au avut în Transilvania acelaşi model familial, al succesiunii fragmentate şi al moştenirii egalitare. Aceasta înseamnă că niciunul dintre urmaşii unei cuplu familial nu beneficia de un statut de autoritate privilegiat în raport cu ceilalţi fraţi, iar moştenirea părintească se împărţea egal între succesori”.(vezi „Forme tradiţionale de viaţă ţărănească, de Gheorghe Şişeştean, Zalău, 1999)

32). Existenţa unui segment de populaţie vorbitoare de limbă maghiară, dar cu credinţe specific româneşti, respectiv ortodoxă şi greco-catolică, care

în valori absolute a reprezentat, în cele două judeţe, la sfârşitul sec XIX şi începutul sec. XX, peste 20. 000 de persoane, nu poate fi explicată, consideră Ioan Bolovan, decât prin faptul că respectivii locuitori sunt români secuizaţi, fie la prima fie la a doua generaţie (vezi, „Transilvania la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX. Realităţi etno-confesionale şi politici demografice, Cluj-Napoca, 2000)

33). Pentru cunoaşterea tuturor proceselor demografice şi mutaţiilor care au avut loc în structura etnică şi confesională a judeţelor Covasna şi Harghita, a se vedea şi lucrările cu recensămintele din 1850, 1857, 1880, 1900,1910, 1941, din Transilvania", coordonator Traian Rotariu, Cluj-Napoca, 1996-2002, Varga E. Arpad , „Erdely etnikai es feltkezeti statisztikaja", Pro-Print, Budapesta, Miercurea –Ciuc, 1998 şi „Structuri etnice şi confesionale în judeţele Covasna şi Harghita", de Ioan Lăcătuşu, Teză de doctorat, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, 2002.

34). Despre „obiectivitatea „ lui Orban Balazs, care referindu-se la ţinutul Odorheiului aprecia că acesta „este atât de maghiar, încât şi păsările ciripesc ungureşte", vezi şi „Orban Balazs despre români în lucrarea A szekelyfold leirasa..(Descrierea ţinutului secuiesc), de Vasile Lechinţan, în Angustia, II/1997

35). Continuarea procesului de maghiarizare, după apariţia lucrării lui Gheorghe Popa –Lisseanu, cu marcarea momentelor de intoleranţă maximă, faţă de români, din perioadele septembrie 1940 – septembrie 1944, noiembrie 1944 – martie 1945, 1952 – 1968 (în timpul Regiunii Autonome Maghiare) şi cele de după decembrie 1989, este prezentat în Anexa de la sfârşitul prezentei lucrări.

36). Aceiaşi concluzie absolutizatoare şi globală asupra originii secuilor din elemente „străine” o forţează Gheorghe Popa-Lisseanu şi la sfârşitul lucrării nu dintr-o rea-credinţă sau din intenţia de a jigni ci parcă în semn de a arunca mănuşa, de a-i incita pe cercetători să se preocupe în continuare cu şi mai multă râvnă pentru aflarea şi relevarea adevărului istoric.

ANEXA NR.1

Câteva dimensiuni ale procesului de deznaţionalizare şi asimilare a românilor din sud-estul Transilvaniei.

Studiile de demografie istorică referitoare la Transilvania, în general, şi la estul Transilvaniei, în special, s-au înmulţit în ultimii ani. Reconstituirea şirurilor de date statistice pe localităţi, aşa cum s-a mai arătat, a fost facilitată şi de publicarea de către Catedra şi Laboratorul de Sociologie a Universităţii "Babeş-Bollyai" din Cluj-Napoca (coordonator prof. univ. dr. Traian Rotariu) a datelor recensămintelor din Transilvania din perioada 1850-1910. Date privind limba maternă, naţionalitatea şi apartenenţa confesională a populaţiei din judeţele Covasna, Harghita şi Mureş, în perioada 1850-1992, au fost publicate de Varga E. Arpad în lucrarea "Erdely etnikai es felekezeti statisztikaja", cât şi în câteva articole şi studii apărute în revista "Angustia", anuarul Muzeului Carpaţilor Răsăriteni şi al Centrului Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”.

Pentru surprinderea câtorva dimensiuni ale procesului de deznaţionalizare şi asimilare a românilor din sud-estul Transilvaniei , am selectat din şirurile de date referitoare la comunităţile româneşti din judeţul Covasna, aşa cum au fost ele întocmite pentru lucrarea "Comunităţi româneşti din Covasna şi Harghita", doar localităţile cu cele mai mari pierderi etnice româneşti.

Pentru o corectă interpretare a informaţiilor prezentate se impun următoarele precizări:

- cifrele se referă la "credincioşi români", şi au fost obţinute prin însumarea

credincioşilor de confesiune ortodoxă şi a celor greco-catolici;

- pentru perioada 1850-2002, datele sunt cele înregistrate la recensămintele oficiale (la recensămintele din 1956, 1966, şi 1977 ele se referă la naţionalitatea " român" şi nu la cele două confesiuni menţionate);
- pentru perioada 1699-1835, datele sunt preluate din conscripţiile confesionale şi fiscale cunoscute: cea din 1733, iniţiată de episcopul Inocenţiu Micu, conscrierea lui Petru Pavel Aron din 1750, cea din 1760 efectuată de generalul Nicolaus Adolf von Buccow etc;
- deşi conscripţiile confesionale şi fiscale nu sunt scutite de fenomenul de subînregistrare, ele neavând acelaşi grad de rigurozitate ca şi recensămintele oficiale, totuşi, în lipsa altor izvoare demografice, acestea pot oferi o imagine cât mai apropiată de realitate despre evoluţia structurii etnice şi confesionale a comunităţilor din estul Transilvaniei, cu un secol şi junmătate înainte de anul 1850.

Câteva dimensiuni concrete şi relevante ale procesului de asimilare a românilor din „secuime” sunt redate de scăderea drastică numărului acestora în majoritatea localităţilor din cele două judeţe. După perioada când a avut loc această descreştere sau chiar după dispariţia populaţiei de naţionalitate română, ca urmare a deznaţionalizării, datele pentru judeţul Covasna sunt următoarele:

- în sec. al XVIII-lea – 20 comunităţi (21% din totalul celor dispărute);

- în sec. al XIX-lea – 34 comunităţi (37%), din care 11 după 1848 şi 20 după 1867);
- în sec. al XX-lea – 39 comunităţi (42%), din care 32 după 1940 (în urma intoleranţei faţă de români practicată de către autorităţile maghiare instalate după Dictatul de la Viena) şi 7 după 1944 până în zilele noastre.

Pentru judeţul Harghita, situaţia comunităţilor româneşti, reduse drastic din punct de vedere numeric sau dispărute se grupează astfel:

- în secolul al XVIII-lea – 37 de comunităţi (26 % din total);
- în secolul al XIX-lea – 63 de comunităţi (44% din total), din care 48 după 1940 şi 15 după 1944;

Se observă în mod clar că marile lovituri aduse dăinuirii româneşti în aceste vetre au avut loc în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918), când acţiunea şovină de deznaţionalizare era ridicată la rangul de politică de stat, şi în perioada de teroare a ocupaţiei ungare din anii 1940-1944.

Printre comunităţile judeţului **Covasna** care în secolul al XVIII-lea aveau o populaţie românească numeroasă iar astăzi este drastic diminuată sau chiar dispărută, sunt: Ghelinţa (600 români în 1760, iar în 1992 doar 60), Sânzieni (de la 200 în 1760, la 4 în 1992), Valea Crişului (de la 180 la 7), Boroşneul Mic (de la 180 la 5), Moacşa (de la 171 la 11), Dalnic (de la 155 la 17); Bodoc (de la 130 la 54), Măgheruş (de la 124 la 0); Brateş (de la 115 la 6); Chilieni (de la 113 la 26); Zălan (de la 105 la 2), Doboli de Sus (de la 100 la 3) ş.a.

În continuare, aceleaşi triste exemple pentru comunităţile româneşti din judeţul Covasna, dispărute în sec. al XX-lea: Micfalău (de la 851 în 1900, la 23 în 1992), Bixad (de la 674 la 37, în aceeeaşi perioadă), Dobolii de Jos (de la 926, maximul demografic, la 192), Belin (de la 685 la 170), Comandău (de la 418 la 79), Chichiş (de la 433 la 154), Lisnău (de la 484 la 23), Aita Seacă (de la 316 la 44), Cernat (235 la 44), Băţani Mari (de la 207 la 77), Lemnia (de la 185 la 11), Valea Zălanului (de la 172 la 7); Bicfalău (de la 164 la 19), Sântionlunca (de la 159 la 20), Turia (de la 145 la 19), Ilieni (de la 131 la 11), Reci (de la 128 la 26), Poian (de la 111 la 1) ş.a.

In judeţul **Harghita,** pentru secolul al XVII-lea situaţia este următoarea: Bodogaia (300 în 1750, 5 în 1992), Porumbenii Mari (200 în 1750, 10 în 1992), Brădeşti (121 în 1750, 9 în 1992), Caşinu Nou (110 în 1750, 4 în 1992), Ciucsângiorgiu (178 în 1750, 3 în 1992), Ditrău (300 în 1750, 6 în 1992), Filiaş (100 în 1733, 5 în 1992), Joseni (286 în 1750, 71 în 1992), Mărtiniş (105 în 1760, 5 în 1992), Plăieşii de Sus (325 în 1733, 64 în 1992), Satu Nou (300 în 1750, 1 în 1992), Sândominic (258 în 1750, 19 în 1992), Vidacut (400 în 1750 la, 216 în 1992).

Pentru secolul al XIX-lea: Tomeşti (240 în 1850, 5 în 1992), Mereşti (431 în 1850, 1 în 1992), Lăzăreşti (259 în 1850, 4 în 1992), Valea Strâmbă (147 în 1850, 15 în 1992), Eliseni (182 în 1850, 6 în 1992), Suseni (110 în 1850, 14 în 1992), Cuşmed (115 în 1850, 0 în 1992), Ciumani (127 în 1850, 17 în 1992), Crăciunel (106 în 1850, 2 în 1992), Ocland (355 în 1869, 7 în 1992). In secolul al XX-lea: Frumoasa (588 în 1900, 13 în 1992), Mihăileni (493 în 1930, 4 în 1992), Armăşeni (101 în 1930, 0 în 1992), Cristuru Secuiesc (333 în

1930, 110 în 1992), Lăzarea (286 în 1910, 37 în 1992), Vlăhiţa (644 în 1930, 62 în 1992) etc.

Evoluţia, sau mai bine zis involuţia populaţiei româneşti din 48 localităţi etnic mixte româno-maghiare din judeţul Covasna şi 69 localităţi cu structură etnică asemănătoare din judeţul Harghita, este redată în următoarele tabele, preluate din lucrarea *Românii din Covasna şi Harghita*.

1. **Judeţul Covasna**

Aita Mare

1699	1733	1760	1862	1766	1805	1850	1857	1869
104	100	170	153	110	110	133	114	134

1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
140	162	157	153	208	42	73

Aita Medie

1699	1760	1762	1766	1805	1850	1857	1869
63	150	135	109	210	209	222	203

18	18	19	19	19	19	19
80	90	00	10	30	41	92

13	17	15	18	16	8	88
7	6	5	0	1		

Aita Seacă

1699	1733	1760	1762	1805	1850	1857	1869	1871
1 4	1 10	6 0	5 4	1 00	1 82	2 26	2 67	1 50

1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
291	291	316	301	284	8	44

Arcuş

1699	1733	1750	1762	1766	1850	1857	1869
54	68	204	207	135	123	151	120

1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
93	83	111	108	124	6	27

Băţanii Mari

1699	1760	1762	1805	1850	1857
36	35	32	30	225	192

1869	1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
112	202	209	207	261	225	67	77

Băţanii Mici

1733	1760	1805	1850	1857	1868	1869
90	40	30	71	84	84	81

1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
82	86	67	69	65	2	-

Belin

1699	1733	1750	1762	1766	1850	1857	1868	1869	1880
4	1	3	3	1	6	6	7	7	7

5	70	20	60	83	56	76	00	30	26

1 890	1 900	1 910	1 930	1 941	1 992
6 84	6 85	7 50	7 36	1 23	1 70

Bicfalău

1 699	1 733	1 750	1 760	1 762	1 766	1 805	1 850	1 857
1 17	1 30	1 44	1 60	1 65	1 56	2 25	1 56	1 45

1869	1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
116	109	139	164	151	113	8	19

Bixad

1805	1850	1857	1869	1890	1900	1910	1930
410	380	422	551	656	674	684	624

1941	1992
10	37

Bodoc

1699	1733	1750	1760	1762	1766

63	108	130	75	72	-

1835	1850	1857	1869	1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
45	11	14	8	1	4	8	4	7	8	54

Boroşneul Mare

1733	1750	1760	1835	1850	1857	1869	1880
40	110	90	114	75	56	65	39

1890	1900	1910	1930	1941	1992
31	44	38	52	12	36

Boroşneul Mic

1699	1733	1760	1762	1766	1805	1850	1930
9	63	180	167	103	190	8	9

1941	1992
4	5

Brateş

1699	1733	1760	1762	1805	1850	1857	1868
23	35	115	104	30	17	17	32

18	18	18	19	19	19	19	19

69	80	90	00	10	30	41	92
11	4	2	4	152	26	2	6

Breţcu

1760	1805	1850	1857	1869	1880	1890	1900
280	1130	1581	1742	2432	1239	1063	1100

1910	1930	1942	1966	1977	1992
1234	1123	656	709	709	747

Căpeni

1699	1733	1760	1805	1850	1857	1869
36	35	160	50	93	86	92

1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
112	94	99	100	94	18	23

Cernat

1699	1733	1750	1762	1805	1850	1857	1869
101	212	230	280	200	354	428	314

1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
636	253	235	218	140	31	44

Chichiş

1699	1733	1762	1766	1805	1835	1850	1857	1869

5 0	3 6	6 3	2 21	1 90	2 77	3 29	4 18	3 98

18 80	18 90	19 00	19 10	19 30	19 41	19 77	19 92
37 2	40 6	43 3	41 9	25 2	33	15 3	15 4

Chilieni

16 99	17 33	17 60	17 62	17 66	18 50	18 57	18 69
41	55	12 5	11 3	66	11 6	61	61

18 80	18 90	19 00	19 10	19 30	19 41	19 92
49	33	34	30	38	17	26

Comandău

19 10	19 30	19 37	19 41	19 56	19 66	19 77	19 92
41 8	60 0	42 1	72	88	53 3	25 2	79

Dalnic

1 699	1 733	1 760	1 762	1 766	1 805	1 850	1 857	1 869
2 3	6 0	1 55	1 40	9 3	8 0	4	2 4	3 2

18 80	18 90	19 00	19 10	19 30	19 41	19 92
18	50	23	10	15	9	17

Dobolii de Jos

1 733	1 750	1 760	1 805	1 850	1 857	1 869	1 880

75	116	205	300	544	593	425	690

1890	1900	1910	1930	1941	1966	1977	1992
781	926	931	407	463	244	260	192

Dobolii de Sus

1699	1733	1760	1762	1766	1835	1850	1857
41	100	85	77	41	35	11	58

1868	1869	1880	1890	1900	1930	1941	1992
64	40	38	43	2	6	2	3

Ghelinţa

1699	1733	1750	1760	1762	1850	1857	1869	1880
99	140	600	275	261	233	117	224	197

1890	1900	1910	1930	1941	1992
216	254	389	367	38	60

Ghidfalău

1699	1733	1760	1752	1835	1850	1857	1869
54	30	80	77	40	45	44	36

1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
36	40	7	4	35	5	6

Herculian

1760	1805	1850	1857	1868	1869	1880
55	60	18	28	28	56	29

1890	1900	1910	1930	1941	1992
59	56	54	244	7	69

Icafalău

1699	1733	1760	1762	1766	1835	1850	1857
50	30	90	81	65	55	67	80

1868	1880	1890	1910	1930	1941	1992
89	35	33	11	5	-	-

Ilieni

1699	1733	1750	1762	1835	1850	1857	1869
63	63	116	171	179	141	173	147

1880	1890	1900	1910	1930	1937	1941	1992
149	140	131	130	114	185	19	11

Lemnia

1699	1733	1750	1760	1762	1835	1850	1857
45	120	300	265	248	142	179	198

18	18	18	19	19	19	19	19

69	80	90	00	10	30	41	92
19 7	19 0	17 9	18 5	32 5	17 7	10	11

Leţ

1 699	1 733	1 750	1 760	1 762	1 766	1 805	1 815	1 850
9 0	5 0	9 0	6 5	5 9	1 3	1 5	1 5	9

18 57	18 90	19 00	19 10	19 30	19 41	19 92
8	1	24	-	12	1	40

Lisnău

1 699	1 733	1 760	1 762	1 766	1 805	1 835	1 850	1 857
3 6	7 5	2 00	1 80	1 91	2 10	2 01	4 94	4 75

1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
495	433	484	473	443	74	23

Măgheruş

1733	1762	1805	1835	1850	1857	1869	1880
60	54	55	29	19	124	73	48

1890	1900	1910	1930	1941	1966	1977	1992
47	72	72	55	37	-	2	-

Mărcuşa

1699	1733	1760	1762	1766	1805	1850	1857
63	80	12	11	10	85	79	54

		5	3	6			

1869	1880	1890	1900	1930	1992
38	22	18	12	6	1

Mărtănuş

1733	1760	1762	1766	1805	1850	1857	1868	1869
50	130	117	126	255	366	439	450	376

1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
315	304	382	366	456	324	202

Micfalău

1850	1857	1869	1880	1890	1900
684	779	680	788	844	851

1910	1930	1941	1956	1966	1977	1992
918	941	9	-	44	72	23

Moacşa

1699	1733	1760	1762	1766	1805	1835	1850
54	171	150	99	63	55	80	60

1857	1869	1880	1890	1900	1910	1930	1937
82	168	59	75	70	62	34	24

1941	1992
12	11

Ojdula

1699	1733	1760	1762	1766	1850	1857	1869
50	55	200	180	174	156	178	239

1890	1900	1910	1930	1941	1992
18	16	21	27	13	17

6	3	8	6	9	4

Pava

1699	1733	1760	1762	1766	1805	1850	1857
59	75	110	99	121	85	40	34

1869	1890	1900	1910	1930	1941	1966
45	30	27	49	60	37	79

Poian

1699	1733	1760	1762	1835	1850	1857	1869
59	95	160	144	110	104	144	113

18	18	19	19	19	19	19

80	90	00	10	30	41	92
124	139	111	128	115	10	1

Racoşul de Sus

1733	1805	1850	1857	1868	1869	1880
45	30	103	86	72	70	77

1890	1900	1910	1930	1937	1941	1992
79	98	72	26	116	10	5

Reci

1699	1733	1760	1762	1766	1805	1850	1857
55	85	115	92	171	90	142	129

1	1	1	1	1	1	1	1	1

869	880	890	900	910	930	941	977	992
1 42	1 41	1 52	1 28	1 34	1 10	9	1 2	2 6

Sântionlunca

16 99	17 33	17 60	17 62	17 66	18 50	19 00	19 10
95	41	95	17 6	10 8	16 1	15 9	13 1

1 930	1 941	1 992
9 6	5	2 0

Sânzieni

16	17	17	17	17	18	18	18

99	33	50	60	62	50	80	90
108	50	200	95	68	5	18	16

1900	1930	1941	1992
10	17	7	4

Turia

1699	1733	1750	1760	1762	1835	1850	1857
126	155	216	175	171	250	109	204

1869	1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
159	186	177	145	167	261	7	19

Valea Crişului

17 33	17 60	17 62	18 35	18 50	18 57
68	18 0	16 7	11 2	40	26

1 869	1 890	1 900	1 910	1 930	1 941	1 992
4 7	2 6	2 1	2 7	2 7	3	7

Valea Zălanului

1 750	1 766
1 08	1 35

183 5	185 0	185 7	186 8	186 9	187 1	188 0

138	135	242	240	163	170	163

1890	1900	1910	1930	1941	1992
172	172	134	186	5	7

Vârghiş

17 33	17 50	17 60	18 05	18 50	18 57	18 68	18 69
75	29 5	10 5	18 5	17 2	24 5	24 5	21 5

18 80	18 90	19 00	19 10	19 30	19 41	19 92
20 6	16 6	16 9	19 9	18 7	38	93

Zălan

16 99	17 33	17 60	17 62	18 35	18 50	18 57	18 68
36	35	10 5	95	60	19	39	44

1 869	18 80	18 90	19 00	19 10	19 30	1 941	19 92
2 9	16	21	27	11	12	1 7	2

2. Judeţul Harghita

Aldea

1 733	1 760	1 835	1 842	1 868	1 850	1 857	1 869	1 880

3	3	3	3	3	2	3	5	5
0	5	9	7	9	7	8	7	2

1	1	1	1	1992
890	900	910	930	
5	6	4	1	-
5	0	6	3	

Armăşeni

17	17	18	18	18	18	18	18
50	60	35	50	57	69	71	76
17	25	25	29	28	12	12	12
					2	7	0

1	1	1	1	1	1	1
880	886	890	900	930	941	992
1	1	1	8	1	1	-
29	21	91	4	01	5	

Atid

1733	1760	1835	1850	1857	1869	1880	1886	1890
45	65	19	9	9	12	15	14	14

1900	1930	1941	1992
3	9	3	2

Avrameşti

1733	1760	1805	1835	1869	1930	1941	1992
60	60	40	43	3	9	3	2

Bancu

1750	1760	1850	1857	1869	1871	1876	1880
51	40	31	61	45	35	30	50

1890	1910	1930	1941	1992

48	50	61	2	-

Beteşti

17 33	17 60	18 05	18 50	18 57	18 69	18 80	18 90
35	60	50	76	65	65	43	43

1900	1910	1930	1941	1992
26	14	3	1	-

Bodogaia

1733	1750	1760	1805	1835	1842
133	300	140	80	48	51

1 85	1 85	1 86	1 88	1 89	1 90	1 91	1 93	1 99

0	7	9	0	0	0	0	0	2
1 39	1 59	1 92	1 46	1 48	6 1	1 4	4	5

Brădeşti

173 3	175 0	176 0	183 5	188 0	189 0	190 0
25	121	20	6	8	11	11

1910	1937	1941	1992
1	7	1	9

Caşinu Nou

17 50	18 50	18 57	18 69	18 80	18 90	19 00	19 10
11	14	13	17	19	19	22	20

0	0	3	1	0	5	1	7

1930	1941	1966	1977	1992
155	7	11	91	4

Ciceu

1750	1760	1850	1869	1880
78	120	63	39	44

1890	1910	1930	1941	1992
24	50	76	23	34

Ciucsângiorgiu

1750	1760	1835	1850	1857	1869	1880

178	110	134	139	180	162	147

1890	1900	1910	1930	1941	1977	1992
188	283	183	368	27	26	3

Ciumani

1750	1760	1835	1842	1850	1857	1865	1871
72	75	130	141	127	119	150	159

1876	1880	1886	1890	1900	1930	1941	1992
161	150	100	156	109	57	4	18

Comăneşti

17	17	18	18	18	18	18	19

50	60	37	57	69	80	90	00
15	25	72	72	77	74	64	68

1910	1930	1941	1992
38	29	1	2

Corund

17 33	17 60	18 57	18 80	18 90	19 10	19 30	19 41
85	30	17	50	42	34	10	2

1992
8

Cozmeni

17 50	17 60	18 33	18 50	18 68	18 80	18 90	19 00
23	35	28	54	54	50	37	22

1910	1930	1941	1992
15	13	8	4

Crăciunel

1733	1760	1850	1857	1869	1880
40	50	108	140	135	142

1890	1900	1910	1941	1992	
108	92	80	18	1	

Crişeni

1733	1760	1783	1835	1850	1869	1880
55	60	52	21	12	12	31

1890	1900	1910	1930	1941	1992
38	17	18	2	7	5

Cuşmed

1733	1760	1783	1835	1850	1857	1868	1869
5	15	49	27	115	102	102	94

1871	1880	1886	1890	1900	1910	1930	1941
111	78	74	76	53	67	10	-

Dăneşti

1750	1760	1850	1869	1880	1890	1900	1910
38	55	76	88	108	116	127	111

1930	1937	1941	1992
78	82	7	

Dealu

1760	1835	1857	1865	1868	1871	1876	1886
25	66	97	80	97	95	101	110

1890	1900	1910	1930	1937	1941	1992
126	0	2	2	18	-	2

Ditrău

1750	1760	1850	1857	1869	1880	1890	1900	1910
300	190	277	293	359	347	437	443	556

1930	1937	1941	1992
159	303	40	6

Eliseni

1733	1760	1805	1835	1850	1857	1869
75	40	190	178	182	170	171

1880	1890	1900	1910	1930	1992
136	120	75	38	32	16

Feliceni

1733	1760	1835	1850	1857	1865	1869	1871
45	30	67	20	7	5	3	10

1876	1880	1886	1890	1910	1932	1937	1992
6	5	2	2	2	8	8	4

Filiaş

1733	1760	1805	1835	1850	1857	1869	1880
100	85	90	97	139	129	98	71

1890	1900	1910	1930	1941	1992
44	25	53	3	2	5

Frumoasa

1750	1760	1857	1869	1880	1890
143	95	181	262	288	434

1900	1910	1930	1941	1992
588	644	987	252	13

Goagiu

1733	1760	1835	1857	1867	1869	1910	1930
95	110	101	15	30	15	3	9

1941	1992
7	1

Iacobeni

1760	1850	1857	1869	1880	1890	1900	1910
70	239	240	266	289	287	286	317

1930	1941	1992
228	42	71

Imper

1760	1857	1869	1880	1890	1900	1910	1930
155	240	227	235	258	280	251	226

1941	1966	1977	1992
45	145	143	106

Ineu

1750	1760	1833	1850	1857	1869	1871	1880
47	45	147	47	27	90	76	69

1890	1900	1910	1930	1941	1992
55	58	29	27	12	2

Joseni

1750	1760	1833	1850	1857	1869	1880
286	250	330	418	394	427	348

1890	1900	1910	1930	1941	1992
292	388	474	439	18	71

Lăzarea

1750	1760	1833	1850	1857	1869	1880
104	95	60	60	84	87	70

1890	1900	1910	1930	1941	1992
104	70	286	50	27	37

Lăzăreşti

1750	1760	1833	1850	1857	1869	1880
63	95	115	259	275	261	261

1890	1900	1910	1930	1941	1992
296	261	264	17	1	3

Lueta

17	17	18	18	18	18	18	18
33	60	35	50	57	69	80	90
30	40	77	12	12	15	11	10
			4	2	1	1	1

1900	1910	1930	1941	1992
100	97	35	14	3

Lunca de Jos

1857	1869	1880	1890	1900	1910
8	25	17	25	25	159

1930	1941	1966	1977	1992

302	205	36	41	19

Lunca de Sus

1850	1857	1869	1880	1890	1900
32	18	45	65	43	69

1910	1930	1941	1966	1977	1992
97	83	86	13	14	8

Mădăraş

1750	1760	1833	1850	1869	1880
47	95	48	60	56	25

1890	1900	1910	1930	1941	1992
37	79	18	73	5	8

Mărtiniş

173	176	183	185	185	186	188

3	0	5	0	7	9	0
5	105	133	27	59	70	50

1890	1900	1910	1941	1992	
54	39	29	13	5	

Mereşti

1733	1760	1835	1842	1850	1869	1880
60	145	368	370	431	416	395

1890	1900	1910	1930	1941	1992
332	363	344	293	30	1

Mihăileni de Mihăileni

1750	1760	1850	1857	1869	1880	1890	1900	1910
2	2	1	9	1	2	2	3	3

13	25	85	0	77	54	58	21	55

1930	1941	1992
493	491	4

Mugeni

17 33	17 60	18 05	18 35	18 50	18 90	19 00	19 30
45	11 5	60	24	8	19	7	24

1941	1992
7	15

Nicoleşti de Frumoasa

17 50	17 60	18 33	18 69	18 80	18 90	19 41	19 92
40	45	11	24	20	30	2	-

		6					

Ocland

18 50	18 57	18 69	18 80	18 90	19 00	19 10	19 30
7	40	35 5	68	40	43	28	47

1941	1966	1977	1992
10	28	46	7

Ocna de Jus

17 60	18 35	18 42	18 80	19 10	19 30	19 41	19 92
85	28	21	7	-	7	6	1

Păuleni Ciuc

17	17	18	18	18	18	18	18

33	60	35	50	57	69	80	90
24	30	28	58	8	72	50	67

1900	1910	1930	1941	1992
78	79	52	-	9

Petecu

1733	1805	1850	1857	1869	1880	1890	1900	1910	1930	1992
80	80	68	74	78	31	27	21	28	6	-

Plăieşii de Jos

1850	1857	1869	1880	1890	1900	1910	1930
96	106	103	55	86	83	88	83

1941	1966	1977	1992

12	71	43	8

Plăieşii de Sus

1733	1760	1850	1857	1869	1880	1890	1900
325	170	274	293	301	285	241	285

1910	1930	1941	1966	1977	1992
244	162	47	95	90	64

Porumbenii Mari

1733	1750	1760	1805	1850	1857	1868	1869
145	200	220	330	371	322	322	294

1880	1890	1900	1910	1930	1941	1966	1977	1992
244	211	241	191	90	5	9	43	10

Praid

1733	1760	1835	1869	1880	1890	1900
25	75	41	31	55	26	23

1910	1930	1941	1966	1977	1992	
42	105	28	69	87	74	

Racu

1750	1760	1850	1869	1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992

5 7	7 0	2 9	2 6	4 6	3 0	4 7	2 4	1 8	4	6

Remetea

175 0	176 0	183 5	185 7	186 9	188 0	189 0
62	50	25	33	55	72	65

190 0	191 0	193 0	194 1	196 6	197 7	199 2
68	84	104	14	29	57	22

Săcel

173 3	175 0	185 0	185 7	186 9	188 0	189 0
100	400	350	339	392	385	416

190 0	191 0	193 0	194 1	196 6	197 7	199 2

409	359	406	433	260	222	139

Satu Mare

1733	1760	1835	1850	1857	1868	1869	1871
30	40	61	55	70	70	72	102

1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992
45	12	2	6	103	1	2

Satu Nou de Ocland

1733	1750	1760	1835	1850	1857	1868	1869
60	300	33	18	29	21	21	12

187	188	189	190	191	193	199

1	0	0	0	0	0	2
24	18	13	15	10	-	1

Secuieni

17 33	17 60	18 05	18 35	18 50	18 57	18 69	18 80
50	85	56	16	14	10 1	58	47

18 90	19 00	19 10	19 30	19 41	19 66	19 77	19 92
26	17	4	8	23	12	8	11

Siculeni

1750	1760	1850	1869	1880	1890
21	30	39	46	77	63

1900	1910	1930	1941	1992
39	13	159	31	155

Sâncrăieni

1750	1760	1835	1850	1857	1869	1880	1890
50	75	32	69	65	55	64	54

1900	1910	1930	1941	1966	1977	1992
61	39	101	11	64	46	33

Sândominic

1750	1760	1835	1850	1857	1869	1880	1890
258	185	121	98	74	209	223	242

1900	1910	1930	1941	1966	1977	1992

0	0	0	1	6	7	2
222	318	328	118	174	35	19

Sânmartin

1750	1760	1835	1850	1867	1869	1880
48	40	15	11	37	18	23

1900	1910	1930	1941	1977	1992
42	23	143	53	61	15

Şoimeni

1750	1760	1835	1850	1857	1869	1880
51	30	23	52	34	62	72

1890	1900	1910	1930	1941	1992
65	81	69	4	-	6

Şoimuşu Mare

1733	1760	1805	1850	1857	1869	1880
40	105	110	62	51	51	28

1890	1900	1910	1930	1941	1992
7	5	3	7	14	2

Suseni

1750	1760	1835	1850	1857	1869	1880
54	75	90	109	109	117	114

1890	1900	1910	19130	1941	1977	1992
112	85	162	70	8	31	12

Tomeşti

1750	1760	1835	1850	1857	1869	1880	1890
73	100	207	240	219	267	280	284

1900	1910	1930	1941	1961	1977	1992
268	260	287	85	29	31	4

Tuşnad

1750	1760	1835	1850	1869	1880	1890
32	30	24	17	56	112	89

1900	1910	1930	1941	1992
107	80	88	15	18

Uilac

1850	1941	1966	1977	1992
127	205	131	81	29

Vasileni

1733	1760	1857	1880	1890	1900	1941	1992
85	5	1	2	6	5	1	-

Vidacut

1733	1750	1805	1850	1857	1869	1880	1890
190	400	315	369	312	570	500	518

1900	1910	1930	1941	1966	1977	1992

494	556	644	321	251	181	216

Vlăhiţa

1733	1850	1910	1932	1941	1977	1992
62	54	21	18	8	123	62

Zetea

1733	1760	1835	1850	1880	1910	1930	1941	1992
60	30	26	15	95	28	17	4	4

ANEXA NR. 2
Evreii din judeţele Covasna şi Harghita, între anii 1850-2002

I.Judeţul Covasna

Localitatea	**1850**	**1880**	**1890**	**1900**	**1910**	**1930**	**1941**	**1992**	**2002**
Sf. Gheorghe	56	134	189	291	383	378	400	91	11
Baraolt	-	13	04	38	55	04	24	-	-
Covasna	-	-	13	27	48	66	83	11	3
Întorsura Buzăului	-	3	24	17	24	-	-	-	-
Târgu Secuiesc	-	60	40	90	97	101	86	-	1
Aita Mare	-	31	17	75	-	-	-	-	-
Barcani	-	-	-	-	-	-	-	1	-

| | | |

Ghelinţa	2	-	-	3	1	8	9	-	-
					3				
Ghidfalău	-	1	7	9	-	1	-	-	-
		0							
Hăghig	-	7	2	2	3	2	-	-	-
Ilieni	-	1	1	7	8	4	-	-	-
		3	3						
Lemnia	-	7	-	1	4	4	9	-	-
				4					
Malnaş	-	1	8	1	1	1	2	-	-
		3		9	6	9	7		
Moacşa	-	1	2	1	8	2	1	-	-
		0	4	7					
Ojdula	-	1	-	-	2	2	-	-	-
					1				
Ozun	2	1	1	3	3	4	3	2	2
		4	9	8	7	5	2		
Poian	-	-	-	1	2	2	2	-	-
				1	6	1	2		
Reci	-	1	1	2	1	9	1	-	-
		7	5	5	4		1		
Sânzieni	-	-	-	3	6	1	3	-	-
						7			

| | | |

II. Judeţul Harghita

Localitatea	1850	1880	1890	1900	1910	1930	1941	1992	2002
Mierc urea Ciuc	-	2 0	1 4	1 78	2 75	3 02	3 15	3	-
Odor heiu Secuiesc	1 4	4 0	8 1	1 70	2 56	3 14	3 35	5	-
Băile Tuşnad	-	-	-	-	-	-	5	-	-
Bălan	-	-	-	-	4	-	-	-	-
Borse c	-	2 0	4 7	6 3	1 25	1 51	8 8	-	-
Crist uru Secuiesc	-	2 7	5 1	9 8	1 05	1 63	1 34	-	-
Gheo rghieni	-	8	3 9	1 77	3 21	6 19	5 59	1 5	7
Topli ţa	-	3 5	1 18	8 2	7 01	7 46	7 88	2	2
Vlăhi	-	-	-	-	5	-	-	-	-

ţa																				
Atid	-	3	4	4	3	4	5	2	7	3	4	7	2		-		-			
Avră meşti	-	1	2	7	2	1	3	1	4	0	1	9	8		-		-			
Bilbo r	-	6	1	4	2	6	4	9	2	2	5	6	3		-		-			
Brăd eşti	-		5	4	1	0	2		7		9		9		1	3	-			
Căpâl niţa	-		-		-		-		-		-		-		-		-			
Ciucsâ ngeorgiu	-		4		-		3		-	2	1		4		-		-			
Cium ani	-		-		-		-	4	1		-		-		-		-			
Cârţa	-		-		-		6		-		8		1		-		-			
Corb u	-	0	3	0	4	3	5	4	5	0	4	0	9		-		-			
Coru nd	2	1	1	4	1	2	3	3	3	9	2	8	3		-		-			
Dăne şti	-		-		-		-	1	2	5	1		5		-		-			
Dealu	-		3		-		-		-		5		5		-		-			

| | | |

niş			2		2		1		1		7		2											
Mereşti	-		1		1		1		3		1		5		-		-							
		2		3		9		6		4														
Mugeni	-		1		4		5		6		4		4		-		-							
		9		5		9		1		6		8												
Oclandd	-		1		1		1		1		6		2		-		-							
		8		0		8		4																
Păuleni Ciuc	-		-		-		-		-		-		-		-		-							
Plăieşii de Jos	-		-		-		1		1		4		1		-		-							
								0				1												
Praid	-		5		1		2		8		1		9		-		-							
				3		1		0		35		6												
Remetea	-		-		1		1		7		3		-		-		-							
						2																		
Săcel	1		2		3		2		2		8		-		-		-							
	5		4		4		7		6															
Sărmaş	-		1		3		6		4		2		1		-		-							
		6		7		4		7		39		25												
Seuieni	-		8		1		3		3		2		-		-		-							
				5		1		6		0														
Siculeni	-		9		-		1		2		2		1		-		-							
								3		1														

Sâncrăieni	-		-		-		3		4		1		5		-		-			
Sândominic	-		-		-		-		9		4		8		-		-			
Sânmartin	-		-		5		3		3		7		2		-		-			
Sânsimion	-		-		-		1		1		5		3		-		-			
Subcetate	-		1		1		1		1		-		3		-		-			
Suseni	-		-		1		6		9		1		8		-		-			
Şimoteşti	-		1		2		8		9		3		4		-		-			
Tulgheş	2		2		2		2		3		2		1		-		-			
Tuşnad	1		-		-		4		4		1		4		-		-			
Ulieş	-		1		1		1		2		2		-		-		-			
Varşag	-		-		-		-		1		-		-		-		-			
Voşlo	-		-		4		7		1		2		1		-		-			

| | | |

ANEXA NR. 3

Statutul Societăţii Centrale De Maghiarizarea Numelui

I.

Denumirea Societăţii : Societatea Centrală de Maghiarizarea Numelui

Sediul Societăţii : Budapesta

Scopul : Declanşarea unei acţiuni sociale masive, în întreaga ţară, pentru maghiarizarea numelor cu accent străin şi răspândirea în provincie a acestui proces, prin crearea filialelor menite să ajute la maghiarizarea numelui.

Societatea exclude cu desăvârşire, din raza sa de acţiune, mânuirea fondurilor băneşti.

II .

Poate deveni membru al Societăţii orice cetăţean major cu o viaţă onestă. Noul membru va fi admis de biroul executiv, la recomandarea unui membru al Societăţii. Calitatea de membru se pierde prin demisie, prin excluderea hotărâtă de biroul executiv sau prin deces. Contestarea la primirea unui nou membru sau la excludere se înaintează adunării generale.

III .

Drepturile membrilor :

Dreptul de a participa la alegeri, dreptul de vot în adunarea generală, dreptul de a fi ales membru în comitet.

IV .

numelui, prin ziare , tipărituri, stăruind ca noul nume să corespundă normelor limbii maghiare,

5. în interesul maghiarizării masive a numelor să recurgă cu tenacitate

la toate posibilităţile şi modalităţile îngăduite de lege,

6. să dispună aplicare eficientă a concepţiei societăţii în comitetele

care funcţionează în anumite cercuri şi asociaţii,

7. să caute ca fiecare societate şi adunare generală să-şi întocmească planul de activitate şi, în sfârşit,

8. în unele aspecte ale maghiarizării numelui, să acorde, după posibilităţi tot sprijinul.

VIII.

Drepturile Adunării generale :

1. biroul executiv este obligat ca, în fiecare raport annual, să menţioneze activitate în toate ramurile şi rezultatele obţinute, spre a fi luate în discuţie şi a se decide asupra lor ;

2. în scopul răspândirii cât mai largi a obiectivelor societăţii, adunarea generală va da îndrumările şi instrucţiunile necesare şi va discuta toate sugestiile , chiar dacă ele au fost doar menţionate în şedinţă;

3. să schimbe sau , eventual, să modifice statutul ;

4. să aleagă anual preşedintele, vicepreşedintele, secretarul şi pe cei doisprezece membri ai Comitetului executiv.

IX .

În absenţa preşedintelui, vicepreşedintele îi ţine locul şi reprezintă societatea, iar în Comitetul executiv îl suplineşte împreună cu trei membri. În adunarea generală el poate să ia o decizie valabilă numai cu două treimi din numărul total al membrilor. El convoacă Adunarea generală o dată pe an şi Comitetul executiv cel puţin o dată pe lună.

Adunarea generală extraordinară se convoacă la hotărârea biroului executiv sau la cererea a cincisprezece membri ai Societăţii. Şedinţa extraordinară a biroului executiv se convoacă la cererea a trei membri din birou şi preşedintele este obligat să publice convocare în opt zile. Preşedintele poate convoca biroul executiv ori de câte ori crede de cuviinţă.

X .

Convocările se publică în cel puţin trei ziare din Capitală, cu menţionarea ordinei de zi, cu opt zile înainte. Cele ale biroului executiv, cu minimum douăzeci şi patru de ore înaintea şedinţei. Dacă la Adunarea generală nu sunt prezenţi suficienţi membri pentru a lua hotărâri, se va publica din nou convocarea şedinţei peste opt zile, dată la care, fără a se ţine seama de numărul membrilor, se vor lua hotărâri asupra ordinii de zi anunţate , fapt ce se va menţiona în anunţul dat publicităţii.

Biroul executiv fixează datele şedinţelor pe întregul an şi, prin invitaţii speciale, poate să convoace şedinţe extraordinare.

XI .

Societatea se dizolvă dacă nu mai rămân în ea decât cinci membri sau dacă Adunarea generală hotărăşte dizolvarea ei, cu acordul a ¾ din numărul total de membri. Guvernul Regal Maghiar poate suspenda şi, după cercetări legale, poate chiar să interzică funcţionarea Societăţii, dacă constată că Societatea se abate de la scopurile ei, ameninţă averea membrilor sau periclitează interesele statului.

XII .

Înainte de dizolvarea Societăţii sau de modificarea statutelor, se va cere aprobarea Ministerului Regaal Maghiar de Interne.

Budapesta, 26 martie 1881
Arany Sandor Telkes Simon
Secretar preşedinte

Traducere în limba română din Telkes Simon, *Cum să maghiarizăm numele de familie*, Budapesta 1898, Pesti Konyvnyomda, Reszveny Tarsasag, p.24-27

ANEXA NR. 4

Biserici dispărute şi dărmate din Episcopia Ortodoxă a Covasnei şi Harghitei

I. Protopopiatul Sfântu Gheorghe

a. Biserici dispărute

11. **Băţanii Mici** – capela ortodoxă ridicată în **1926**, exista încă în 1970.

22. **Bodoc** – la biserica ortodoxă din localitate, în **1699**, slujea „ popa Kosztin”, iar în 1733, „popa George”.Nu se cunoaşte soarta ulterioară a acestei biserici

3. **Boroşneul Mic** – biserica de lemn „foarte mică şi sărăcăcioasă” (avea casă parohială şi preot), a fost mutată în cătunul Valea Mare, împreună cu majoritatea credincioşilor. În Boroşneu Mic nu s-a mai ridicat altă biserică ortodoxă.

4. **Chilieni –** vechea biserică ortodoxă este menţionată şi în documente din **sec. XIX**.

5. **Coşeni** – despre fosta biserică greco-catolică, aminteşte vechiul clopot cu inscripţie în limba maghiară, aflat până nu de mult în clopotniţa din cimitirul satului, împreună cu celălalt clopot donat în perioada interbelică, de Şcoala Normală din Brăila.

6. **Dalnic –** biserica ortodoxă cu hramul „Sf. Gheorghe” este menţionată în documente în anul **1792**

7. .**Ghidfalău –** biserica ortodoxă menţionată în documente în **1733** (preot Moise Boieru) şi în **1762**, la sfîrşitul sec. XVIII a devenit greco-catolică. În 1872, „ un vânt puternic a distrus complect biserica românilor”. De atunci nu s-a mai ridicat altă biserică românească.

8. **Icafalău –** la biserica „Sf. Ioan”, în **1794**, slujea „popa Gheorghe”.

9. **Ilieni –** la biserica ortodoxă din localitate, în anul **1733**, slujea „popa Ştefan”. După trecerea la uniaţie, în **1882**, credincioşii greco-catolici au ridicat biserica de lemn cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”, locaş care a existat până în perioada interbelică.

10. **Lemnia** – la biserica ortodoxă din localitate, în anul **1733**, slujea preotul Dragomir. După trecerea la uniaţie, în **1856**, credincioşii greco-catolici au construit o nouă biserică pe locul celei vechi. O furtună din anul 1956 a distrus sfîntul locaş, rămas din 1940 fără preot şi credincioşi.

11. **Leţ** – biserica ortodoxă la care în **1733** slujea „popa neunit Ionaşcu”, este amintită şi la începutul sec. al XIX-lea.

12. **Măgheruş –** biserica ortodoxă a fost ctitorită în **1786** de negustorul braşovean George Radu Leca.

13. **Moacşa** – biserica ortodoxă din sat, rămasă fără credincioşi datorită

vitregiilor vremii, s-a dărmat în jurul anului 1870.

14. **Micloşoara** – altarul semicircular cu cornişă poligonală, provenit de la o veche biserică românească – aşa cum afirmă unii cercetători – este înglobat în biserica romano-catolică

15. **Olteni** – despre fosta biserică românească vorbeşte o scisoare a preotului Boier din Olteni din 1813 adresată preotului ortodox Streja din Glăjăria Malnaşului (Micfalău)

16. **Sânzâieni –** fosta biserică ortodoxă este menţionată în anii **1733** (când slujea „popa Andrei”), **1750** şi **1762**. Din păcate, şi în acest caz, în anul 1772 „un vânt puternic a distrus complect biserica românilor”. Datorită scăderii numărului credincioşilor ortodocşi, nu s-a mai ridicat altă biserică.

17. **Turia –** biserica ortodoxă este atestată de documente la **1750** şi **1781** (când avea ca preot interimar pe Bucur Stoicovici). În anul 1811, credincioşii români , împreună cu biserica lor, au trecut la greco-catolici. Biserica „Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil” zidită în **1877**, în anul 1960, a fost doborâtă de o furtună mare.La fel ca şi credincioşii de odinioară, deznaţionalizaţi şi trecuţi la romano-catolici, clopotul fostului lăcaş

de cult românesc, aparţine azi bisericii catolice din sat.

18. **Valea Crişului** – în anul **1750**, este consemnat în documente preotul român din Valea Crişului, iar în **1762**, biserica ortodoxă. După trecerea la uniaţie, în 1795, „popa Bucur" este transferat la parohia din Lemnia. De atunci nu se mai ştie nimic de soarta bisericii.

19. **Zoltan** – despre fosta biserică ortodoxă, mărturiseşte un înscris de pe o *Cazanie*, din **1752**.

b. Bisericii distruse în anii 1940-1944, în timpul ocupaţiei fasciste ungare

1.Biserica ortodoxă din Biborţeni. Biserica a fost construită în perioada **1935-1937**. Sfinţirea s-a făcut de către Mitropolitul Nicolae Bălan, în prezenţa lui Nicolae Iorga, a altor autorităţi judeţene şi locale. În toamna anului 1940 a fost dărâmată, preotul Hariton Eşeanu silit să părăsească localitatea, iar credincioşii au fost obligaţi să treacă la confesiunea reformată. Pe locul bisericii a fost amplasată o cârciumă.

2. Biserica ortodoxă din Boroşneul Mare. A fost construită în **perioada interbelică**, însă tragicele evenimente din 1940 a făcut ca biserica să nu poată fi sfinţită. În septembrie 1940 a fost dărâmată până la nivelul ferestrelor. Ruinele acestei biserici, împreună

cu cele ale bisericii greco-catolice din localitate au rezistat până în 1961, în timpul Regiunii Autonome Maghiare, când au fost dărâmate pentru ,,sistematizarea" centrului comunei.

3. Capela greco-catolică din Comandău. A fost construită în **perioada interbelică** şi distrusă în toamna anului 1940.(În **1999-2000**, pentru credincioşii ortodocşi din localitate s-a construit o biserică de lemn sfinţită de P.S. Ioan Selejan).

4. Biserica ortodoxă din Căpeni. A fost construită în **1937**. În toamna anului 1940 a fost dărâmată, împreună cu o troiţă amplasată în centrul satului. Preotul Nicolae Colceriu a fost izgonit, iar credincioşii ortodocşi au fost siliţi să treacă la confesiuni de expresie maghiară. (Prin grija Ligii cultural-creştine ,,Andrei Şaguna", în **1996**, pe locul fostei biserici a fost ridicată o cruce, sfinţită de către P.S.Ioan Selejan). În localitate există biserica veche, monument istoric de la **1712**, care a scăpat furiei din 1940.

5. Capela ortodoxă din Catalina. A fost construită în **1939** şi dărâmată în toamna anului 1940, împreună cu clopotniţa şi cu troiţa de lângă capelă.

6. Biserica ortodoxă din Doboşeni. A fost construită între **1935-1937**. După instalarea administraţiei maghiare, noile autorităţi, cu sprijinul militarilor horthyşti, au obligat

credincioşii ortodocşi să-şi dărâme propria biserică. (După 1995 ruinele au fost curăţate de tonele de gunoaie depozitate în decursul anilor, şi aceste sfinte relicve au fost consolidate şi conservate de catre P.S. Ioan Selejan).

7. Biserica ortodoxă din Filia. Construcţia bisericii a început în **1939**, a ajuns în 1940 până la centura de beton deasupra ferestrelor, iar în septembrie 1940 noile autorităţi civile şi militare ungare au ras de pe faţa pământului clădirea neterminată a bisericii, iar credincioşii rămaşi fără preot au fost siliţi să treacă la confesiunile de expresie maghiară.

8. Biserica ortodoxă din Herculian. A fost construită şi pictată între **1935-1937**, iar sfinţirea ei a fost făcută de mitropolitul Nicolae Bălan. În decembrie 1940 a fost dărâmată, iar ruinele au fost transformate în groapa de gunoi a satului. (Prin grija P.S. Ioan Selejan, ruinele sfintei biserici de odinioară au fost curăţate, consolidate şi protejate prin construirea unui acoperiş).

9. Biserica ortodoxă din Comolău, comuna Reci. A fost construită între anii **1938-1940**. În toamna anului 1940 a fost dărâmată şi arsă până la temelie, preotul Ioan Rauca a fost izgonit din localitate, iar credincioşii au fost siliţi să treacă la confesiunile maghiare. (Din iniţiativa Ligii cultural-creştine ,,Andrei Şaguna” în toamna anului **1997**, a fost înălţată o troiţă pe

locul fostei biserici). Terenul pe care fusese construită biserica a fost atribuit pe baza Legii 18 unui localnic de etnie maghiară.

10. Biserica ortodoxă din Racoşu de Sus. A fost construită între anii **1934-1937** şi sfinţită de către Mitropolitul Nicolae Bălan în 1937. Biserica a fost distrusă în decembrie 1940. Pe locul bisericii a fost ridicată o grădiniţă, iar pe locul Sfântului Altar a fost amplasat atunci, ca semn suprem de profanare, un W.C. Preotul Ilarie Căpâlnean a fost izgonit, iar credincioşii trecuţi cu forţa la confesiunile maghiare.

11. Biserica ortodoxă din Vârghiş. A fost construită între anii **1935-1937** şi sfinţită de Mitropolitul Nicolae Bălan. În septembrie 1940 a fost dărâmată până la temelie, preotul Ioan Popa izgonit, iar credincioşii forţaţi să treacă la confesiunile maghiare. (După 1990, reprezentanţii români ai societăţii civile din jud. Covasna, au solicitat Primăriei locale autorizaţia pentru amplasarea unei troiţe pe locul bisericii dărâmate, obţinând-o doar în 1999, după intervenţia românilor din diasporă, fiind înălţată şi sfinţită în **8 iulie 2001**).

II. Protopopiatul Ortodox Miercurea-Ciuc

a. Biserici dispărute

1. Aldea – biserica de lemn construită în **1727** dispare „copleşită de vremi” în 1787. În acelaşi an s-a ridicat o altă biserică din lemn, cu hramul „Sf. Nicolae”, dispărută ulterior.

2. Atia – unii autori sunt de părere că a fost o biserică românească dispărută la finele sec al **XVII-lea**

3. Atid – în sec. al XVIII-lea, românilor din Atid „li s-a luat biserica şi li s-a interzis să clădească una nouă; ei au trecut în mare parte la romano-catolici, iar restul la unitarieni şi calvini.

4. Comăneşti, com**.** Mărtiniş – În Cartea Funciară a localităţii, la nr. 2o8 şi 343, înainte de 1918, era întabulat pământul, pădurea şi păşunea „Bisericii greco-catolice din Comăneşti

5. Corund – în **deceniul trei al sec. XX**, documentele consemnau faptul că biserica românească de la Corund era total ruinată.

6. Cozmeni – biserica "Sf. Simion Stâlpnicul" ridicată în **1875** (foarte probabil renovată la acea dată, nu mai exista în 1932)

7. Cuşmed, com. Atid – în sec. al XIX-lea, „din lipsă de preot şi în urma dărmării bisericii româneşti, credincioşii ortodocşi au fost atraşi la calvinism”.

8. Goagiu – documentele ecleziastice româneşti menţionează existenţa unei biserici ortodoxe în **secolul al XVIII-lea**.

9. Ghiduţ – printr-o circulară a episcopului Alba-Iuliei din august 1918, cei 79 de credincioşi greco-catolici, împreună cu biserica lor, au fost trecuţi la trecuţi la catolicism.

10. Lunca de Sus – biserica de lemn din 1800 a „cedat" locul celei din piatră, azi dispărută.

11. Mădăraş – în **1787** s-a construit o biserică nouă, însă pe cărţile bisericeşti proprii erau însemnări din **1692**.

12. Mătişeni – În anul 1752, "popa Mihai din Mătişeni a pus zălog pe un exemplar din Îndreptarea legii în Rusul Bârgăului cu o jură pentru 10 florini".

13. Nicoleşti – biserica de lemn refăcută în anul **1846**, a fost devastată în 1943-1944, apoi a fost părăsită şi a dispărut în timp.

14. Porumbenii Mici – conscripţia din **1733** menţionează aici existenţa unei biserici fără preot, cuprinsă în „districtul Cichindealului."

15. Plăieşi de Sus – conscripţia din 1760 confirmă existenţa bisericii. Biserica de demult a fost de lemn, urmată de cea de zid, ale cărei ruine se mai vedeau cu cîteva decenii în urmă.

16. Şoimuşu Mare – despre fosta biserică ortodoxă stă mărturie însemnarea de pe Apostolul tipărit la Blaj: *„Eu, popa Vasile de la Şoimuşu, au dresu această carte la* **1795***."*

17. Şoimuşu Mic În 1935, se mai vedeau ruinele unei vechi capele ortodoxe, numită de localnici „*Olahkapolna*”.

18**. Tomeşti** – ruinele bisericii de zid, distrusă de tătari în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, dăinuie şi astăzi pe dâmbul rămas în afara satului, în cimitir, unde majoritatrea numelor de pe cruci sunt ale unor români maghiarizaţi.

b. Bisericii distruse în anii 1940-1944, în timpul ocupaţiei fasciste ungare

1. **Biserica greco-catolică din Aldea.** A fost construită în **1937**, înlocuind pe cea veche, atestată încă din sec. al XVIII-lea. În toamna anului 1940, biserica a fost distrusă, preotul Gheorghe Todoran izgonit, iar credincioşii forţaţi să treacă la confesiunile maghiare.

2. Biserica ortodoxă din Borsec. Constrută din lemn şi ctitorită în **1925** de Patriarhul Miron Cristea, în septembrie 1940 a fost distrusă. Catapeteasma a fost salvată de un credincios din Capu Corbului. (cu sprijinul Episcopiei ortodoxe a Covasnei şi Harghitei şi a unor generoşi sponsori se află în construcţie o nouă biserică).

3. **Biserica greco-catolică din Crăciunel.** A fost construită în 1935 înlocuind-o pe cea de la 1877. După pronunţarea Dictatului de la Viena, biserica a fost distrusă într-o singură noapte şi toţi

credincioşii trecuţi cu forşa la cultele maghiare.

4. Biserica greco-catolică din Ditrău. A fost construită pe locul uneia mai vechi şi sfinţită în **1936**. În toamna anului 1940 a fost dărâmată, preotul Eugen Arieşan izgonit, iar credincioşii forţaţi să treacă la romano-catolicism. **(**în 1999, Liga Tineretului Ortodox din Sf. Gheorghe a solicitat Primăriei autorizaţie pentru ridicarea unei troiţe, dar solicitarea a fost refuzată).

5. **Capela ortodoxă** din **Lueta** a fost amenajată în anul 1933 într-o casă a unui credincios român. În toamna anului 1940, a fost desfiinţată, iar credincioşi trecuţi la cultele de expresie maghiară

6. **Biserica greco-catolică din Mărtiniş.** A fost construită în 1935, sub păstorirea preotului Ioan Suciu. În 1943, biserica afost dărmată şi credincioşi trecuţi cu forşa la Biserica catolică.

7. **Biserica greco-catolică din Mihăileni.** A fost construită în **1937**. După septembrie 1940, credincioşii romîni au fost forţaţi să treacă la romano-catolicism, fiind complet deznaţionalizaţi, proces care a continuat şi în anii Regiunii Autonome Maghiare. Din această cauză, în 1976, Episcopia ortodoxă de Alba Iulia, este nevoită să recurgă la un compromis, fiind de acord cu condiţia pusă de autorităţi de demolare a bisericii rămasă astfel fără credincioşi, pentru a aproba construirea bisericii ortodoxe din Bălan.

8. Biserica greco-catolică din Mereşti. A fost construită între **1938-1939**, înlocuind pe cea veche. În decembrie 1940 a fost distrusă, preotul izgonit, iar credincioşii trecuţi cu forţa la romano-catolici şi unitarieni. Astăzi se mai văd doar ruinele, martore a urgiei din anii Dictatului de la Viena.

9. Capela ortodoxă din Mugeni, construită în **perioada interbelică**,a fost distrusă după 1940.

10. **Biserica greco-catolică din Ocland**. A fost construită între anii **1937 – 1939**. În septembrie 1940 a fost distrusă, iar preotul greco-catolic Augustin Popa izgonit. Din materialele bisericii dărâmate, noile autorităţi au construit atunci un local şi o sală de gimnastică.

11. **Biserica ortodoxă „***Sf. Dimitrie*", de lemn din **Poiana Veche** (comuna Tulgheş), construită în 1936, a fost distrusă prin ardere în anul 1943 „ de mâni nelegiuite".

12. **Capela greco-catolică din Satu Mare.** A fost amenajată într-o casă privată în anul 1937. După 1940, preotul Petru Suciu a fost izgonit, iar credincioţii trecuţi la cultele maghiare.

13. **Capela ortodoxă din Vlăhiţa.** A fost zidită şi sfinţită în **1937**, cu hramul ,,Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel". În toamna anului 1940, împreună cu noua biserica aflată în construcţie din anul 1939, a fost distrusă, preotul Emil D. Colceriu izgonit, iar credincioşii forţaţi să treacă la confesiunile

maghiare.(în anul **1999**, P.S. Ioan, cu sprijinul unor generoşi sponsori, a cumpărat o casă în care s-a amenajat capela-paraclis, cu hramul *„Sfântul Mucenic Grigore, episcopul Armeniei.”* După refuzul consilierilor locali, de a acorda autorizaţie de construcţie pentru o nouă biserică ortodoxă, în final s-a reuşit începerea unui nou locaş de cult ortodox).

14. **Capela ortodoxă din Zetea.** În anul 1937, pentru credincioşii ortodocşi din parohie şi din filiile Dealul, Târnoviţa şi Brădeşti s-a construit o capelă ortodoxă, care a fost desfiinţată în toamna anului 1940.

POSTFAŢĂ

GHEORGHE POPA – LISSEANU
(n. 02. 10. 1866, Lisa – Făgăraş, m. 17.05. 1945, Bucureşti)

Există în Panteonul Ştiinţelor spirite superioare prea puţin fascinate de cultivarea propriei imagini, spirite pe care le-a interesat, într-o masură de neluat în seamă, gloria, fie ea şi postumă.Unul dintre acestea este eminentul filolog clasicist şi istoriograf de marcă, modestul dar doctul, în acelaşi timp, profesor de liceu care, pentru remarcabila contribuţie la înflorirea la noi a faptelor muzei Clio, a fost ales, în 1919, membru corespondent al Academiei Române.

Născut în anul 1866, s-a stins la capătul unei vieţi aproape octogenare de trudă, neostoită trudă, pusă în slujba iluminării secvenţei celei mai obscure atunci, a trecutului neamului românesc, fiind chemat de Cel Atotputernic între cei Drepţi în anul 1945, cu puţin înainte de a fi pus să pătimească, pentru vocaţia sa, aidoma elitelor noastre istorice, în universul concentraţionar comunist, unde şi-au găsit nemeritatul sfârşit cei mai buni dintre cei mai aleşi fii ai României.

Căci, duhul negru al răului care începuse să bântuie atunci peste tot, nu l-ar fi iertat pentru ceea ce a făcut pentru istoria neamului său, aşezând la loc potrivit, pe masa de lucru a istoricilor, 15 lucrări de referinţă incluse în colecţia *Izvoarele istoriei românilor*.

Fiindcă începând cu Anonimus, notarul ungur atât de controversat chiar de ai săi, şi continuând cu celălalt cronicar de dreaptă credinţă Simon de Keza, tot ungur şi el, cu Nestor rusul, apoi cu tracul Priscus Panites, ambasador bizantin la Curtea lui Attila, cu Vopiscus, Eutropius, Ammianus Marcelinus, Jordanes sau

cu Procopius, toţi slujitorii de credinţă ai muzei Clio, martori şi mărturisitori ai genezei, anteriorităţii şi continuităţii româneşti, eminentul învăţat din Lisa Făgăraşului, dădea atunci, prin opera sa, un nou şi necesar impuls cercetărilor istorice aşezate de mult pe coordonate europene. Ocupându-se, cum arătam, de izvoarele implicând mileniul întunecat, de analiştii şi scriitorii gestelor popoarelor dunărene şi din spaţiul balcanic, din epoca primelor alcătuiri prestatale ale românilor, profesorul Gh. Popa-Lisseanu editor el însuşi al surselor despre unguri şi secui, a analizat, printr-o muncă istovitoare, istoriografia acestor popoare care au devenit vecini sau conlocuitori românilor, trăind împreună, până azi, în cel de al III-lea mileniu.

Înţelegând să aplice întru totul cele două legi formulate de marele rector roman Marcus Iulius Cicero, de a nu spune niciodată ceea ce ştii că nu este adevărat, şi de a afirma cu tărie ceea ce eşti convins că este adevărat, învăţatul clasicist din Lisa, în temeiul cunoaşterii aprofundate a aproape a două milenii de fapte şi întâmplări, utilizând cu siguranţă şi autoritate datele din propriile lucrări: *Secuii şi secuizarea românilor în Sicules et Roumains,* în *Date privitoare la maghiarizarea românilor* şi trist, în *A Székelyek és a Románok székelyensitése,* a redat istoriei cea mai ardentă secvenţă a românilor din estul Transilvaniei scriind o operă de trist, dar de atât de necesar adevăr*: Originea secuilor şi secuizarea românilor.*

Văzând lumina tiparului într-o vreme cînd două istoriografii îşi încrucişau spadele pe o temă

de o maximă audienţă politică, lucrarea aceasta nu este de fapt o operă polemică, gândită fiind de a pune pe masa de lucru a istoricilor *indiferent de apartenenţă naţională,* o bază de date doar sumar interpretate, date care să faciliteze înţelegerea obiectivă a unui fenomen amplu şi de durată a unui întreg mileniu, deosebit de dureros pentru români.

Glisând spre sentiment, pacoste ce n-a ocolit nici pe cei mai străluciţi istorici ai omenirii, Gh.Popa-Lisseanu bazându-se pe teoria isoglutinării sângelui, teorie insuficient conturată în acel timp ca disciplină ştiinţifică, alăturându-se altor învăţaţi sentimentali ai timpului, afirmă originea românească a secuilor, aserţiune desigur fantezistă şi nefundamentată.

Anterior cu şapte decenii de eveniment, aceeaşi glisare spre exclusivismul atât de dăunător făcea Orbán Balász în ampla şi cunoscuta sa operă, când nega prin tăcere existenţa românilor în secuime, iar cînd se împiedica de ei adesea îi socotea "secui de religie răsăriteană". Licenţe sentimentale ale înaintaşilor care însă azi trebuie trecute cu vederea.

Lucrarea de căpătâi dintre toate lucrările despre secui ale lui Gh.Popa -Lisseanu *"Originea secuilor şi secuizarea românilor"* este, după cum de altfel şi titlul o prezintă, o operă de comunicare, în mediile româneşti, prima de o asemenea valoare ce-şi păstrează şi azi actualitatea, a originii şi istoriei îndelungate a secuilor, un pas hotărât spre cunoaştere şi prin aceasta de apropiere, de care – şi nici un om

onest nu o poate nega – este încă până azi, atâta nevoie.

Tot o operă de cunoaştere din sursă autorizată – şi nimeni altul decât Gh.Popa - Lisseanu n-ar fi putut s-o facă mai bine – este şi partea principală a cărţii, despre românii din secuime, despre existenţa cărora, de-a lungul milenarei convieţuiri româno-siculice nimeni, om de bună credinţă, nu se mai îndoieşte astăzi, dacă se situează pe oricare din cele două ipostaze enunţate mai sus de Marcus Iulius Cicero.

A sosit timpul şi acelaşi imperativ al apropierii prin cunoaştere o pretinde cu deplină răspundere, să nu mai ascundem, din motive partizane, generaţiilor gata să preia ştafeta noilor desfăşurări, adevărul, chiar dacă acesta nu totdeauna ne avantajează. Constatarea este valabilă atât pentru unii cât şi pentru ceilalţi.

Fiindcă, iată, a trecut de la apariţia acestei scrieri, trudită să redea pe cât posibil adevărul, tot adevărul cunoscut atunci, mai bine de o jumătate de veac. Timp suficient, nici prea scurt şi nici prea lung, în care să se poată acumula pe nesimţite chiar, în rafturile bibliotecilor, în reviste şi anuare, năzuinţe pe care, dacă le-ar fi apucat Gh. Popa-Lisseanu, ar fi putut muri în tihnă, după cunoscuta zisă: "*Sloboade Doamne...*"

Rezultat al cercetării arheologice a acestei ultime jumătăţi de veac, în care condeie remarcabile precum cele ale savantului clasicist clujean Ioan I. Russu sau ale arheologului emerit, azi şi el aproape octogenar Székely Zoltán, trecând peste comandamentele politice de cabinet ce încercau uneori să le forţeze mâna, au

ripostat preferând să redea adevărul şi numai adevărul, iar mesajul lor să se constituie în lumini aprinse prin tenebrele mileniului întunecat post-aurelian. Fiindcă lucrări amintite aici doar selectiv: "*Inscripţiile Daciei Romane*" vol.III, "*Dacia Superior*" (pars 4), "*Zona Răsăriteană*" (I.D.R.III/4) adunate, însoţite de comentarii şi indice, traduse de Ioan I. Russu, Editura Academiei R.S.R., 1988 – descoperă, aşează într-un sistem perfect articulat şi aduce romanitatea post-aureliană a cărei parastas erau gata să-l săvârşească adepţii mai vechi sau mai noi ai lui Röesler, aduce, zic, romanitatea aceasta până aproape de aşezarea secuilor în estul Transilvaniei.

De aceeaşi valoare sunt, pe un plan mai sobru, foarte bine bazat şi de un echilibru exemplar, comunicările şi întreaga operă arheologică consacrată aceluiaşi mileniu problematic într-o viaţă onestă de remarcabil cercetător atâţia ani în fruntea muzeului, cvasi academic din Sfântu Gheorghe, Székely Zoltán, care chiar dacă nu-i numeşte explicit români pe cei găsiţi în straturile de humă, nici nu-i neagă şi lasă deschisă pentru alţii această constatare.

Ne luăm îngăduinţa, sperând să nu împietăm memoria savantului din Lisa de a ne imagina cum ar fi arătat lucrarea lui din pragul anilor '40 la care ne referim, dacă învăţatul ar fi fost în posesia tezaurului de date cu care I. I. Russu, Székely Z., şi mulţi alţi merituoşi învăţaţi, dar imposibil de înşirat aici, au îmbogăţit ştiinţa istorică, în tot acest timp.

Dar n-a fost să fie aşa!

Oricum, scrisă în condiţiile unui pionierat în istoriografia noastră asupra problemei, chiar şi după jumătatea de veac a consacrării şi validării, prin tăcerea impusă în tot acest răstimp din directive de cabinet unor asemenea teme, lucrarea lui Gh. Popa-Lisseanu, prin mesajul "apropiere prin cunoaştere", pe care ni-l testează, îşi justifică noul ei destin, adică drumul deschis spre public.

Dr. IOAN RANCA

CUPRINS

Lucrarea lui Gheorghe Popa-Lisseanu din perspectivă actuală..... 4

În memoria cărturarului Gheorghe Popa Lisseanu..... 22

Prefaţă la prima ediţie.....26

Introducere..... 27

Originea secuilor..... 31

Teoria descendenţei hunice a secuilor.....35

Diferite păreri asupra originii secuilor.....39

Teotia istoricului Hunvalvy asupra originii secuilor..... 43

Originea nemţească a secuilor.....49

Teoria descendenţei secuilor din avari.....52

Colonizarea secuilor.....55

a) Colonozarea cu secui a judeţului

Odorhei…… 57

b) Colonozarea cu secui a judeţelor Trei Scaune, Ciuc şi Mureş……59

Românii din Ţinutul secuiesc. Organozaţia lor primitivă……66

Deznaţionalizarea nobilimii române de secui……70

a) Deznaţionalizarea prin biserică……75

b) Deznaţionalizarea prin şcoală……79

c) Deznaţionalizarea prin armată……84

d) Deznaţionalizarea prin administraţie……85

Persecuţiile românilor din timpul Principatului ardelean……71

Deznaţionalizarea românilor de către secui sub habsburgi şi în timpul dualismului……73

Dovezi despre deznaţionalizarea românilor de secui…… 89

a) Datini, obiceiuri şi cântece secuieşti…..89

b) Graiul românesc la secui……92

Dovezi scoase din analiza sângelui……94

Dovezi scoase din domeniul artelor……97

Românii secuizaţi după recensământul din 1930….101

Înterpretarea datelor statistice şi explicarea hărţilor…… 104

Concluzii…… ……109

Date statistice privind populaţia românească din regiunea secuizată……111

Note şi comentarii ale îngrijitorilor de ediţie……155

Anexa nr. 1 Câteva dimensiuni ale procesului de deznaţionalizare şi asimilare a românilor din sud-estul Transilvaniei……166

Anexa nr.2 Evreii din judeţele Covasna şi Harghita, între anii 1850-2002……218

Anexa nr. 3 Statutul Societăţii Centrale De Maghiarizarea Numelui……225

Anexa nr. 4 Biserici dispărute şi dărmate din Episcopia Ortodoxă a Covasnei şi Harghitei……229

Postfaţă, de Ioan Ranca…… 240.

La *Editura România pur şi simplu*, în colecţia *Dosarele românismului* urmează să apară următoarele volume:

1. *Chestiunea Transilvaniei" versus „problema Transilvană*, de Zeno Millea.

Volumul în cele 136 de pagini cuprinde un ciclu de 20 de articole publicate în săptămânalul *Timpul 7 zile* în cursul anului 2001, reprezentând o contrapunere a două maniere de abordare, două viziuni, două universuri axiologice diametral opuse, în ceea ce priveste unele subiecte fierbinţi din societatea românească, (precum: regionalizarea, autonomia, federalizarea si

alte concepte vehiculate în lucrările lui Gustav Molnar, Smaranda Enache, Gabriel Andreescu, Sabin Gherman ş.a.). În addenda sunt prezentate alte 7 articole despre Liga Transilvania Banat cu intenţia de a circumscrie si componenta „românească" a scanariului regional vizând devoluţia-seccesiunea Ardealului, în speţă mişcarea condusă de Sabin Gherman. Autorul bun cunoscător al limbii, culturii si istoriei maghiare, a semnat mai multe cărţi cu aceiaşi tematică printre care *Seccesiunea Ardealului*.

2. *Intoleranţă şi deznaţionalizare în Covasna şi Harghita* (1940-1972), de Ioan Ciolan

Cartea cuprinde două studii referitoare la maghiarizarea românilor prin lipsa instituţiilor fundamentale pentru păstrarea identităţii naţionale – biserică şi şcoală – în perioada regimurilor hortyst şi comunist. Studiile amintite întocmite de unul din cei mai valoroşi cărturari ardeleni (autor a lucrării "Transilvania ultima prigoană maghiară", Roma 1980) au fost înaintate în 1972 conducerii de stat din vremea respectivă şi vorbesc elocvent despre intoleranţa şi şovinismul maghiar practicat în judeţele din estul Transilvaniei.

3. *Covasna sub trei administraţii* (1944-1945), de Violeta Pătrunjel.

Volumul reprezintă teza de licenţă cu tema "Biserica ortodoxă şi viaţa românească din Covasna în anii 1944-1945" susţinută la absolvirea Facultăţii de Teologie Ortodoxă "Andrei Şaguna" din Sibiu, în vara anului 1999 şi cuprinde aspectele dramatice trăite de comunităţile româneşti dn Estul Transilvaniei în contextul trecerii de la administraţia hortistă la cea românească şi apoi la cea sovietică şi la "regimul democratic" condus de Petru Groza.

4. *Etnie şi confesiune în sud-estul Transilvaniei* (1850-2002), de Ioan Lăcătuşu.

Volumul reprezintă lucrarea de doctorat susţinută la Fcaultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială din Cluj, în decembrie 2002. Volumul abordează dintr-o perspectivă interdisciplinară (demografică, sociologică, istorică) o paletă largă de probleme precum: reconstituirea evoluţiei unor fenomene demografice pe o durată de 150 de ani (inclusiv amploarea şi dinamica procesului de asimilare a românilor din zonă, consecinţele unor evenmente politice asupra structurii etnice şi confesionale a zonei, dimensiuni ale convieţuirii interetnice si implicaţii ale raportului inversat dintre majoritate şi minoritate existent în judeţele Covasna şi Harghita).

5. *Ţinutul Săcuilor,* de Sabin Opreanu. Reeditarea lucrării cu acelaşi titlu apărută la Cluj în 1927 şi o variantă în

limba germană în anul 1940. Volumul subintitulat *Contribuţiuni de geografie umană şi de etnografie*, reprezintă o valoroasă lucrare despre ţinutul din arcul intracarpatic şi despre interferenţele etno-culturale rezultate în urma convieţuirea românilor cu secuii şi maghiarii din zonă.

6. *Nicolae Iorga şi românii din fostele scaune secuieşti*, culegere de studii şi articole referitoare la istoria românilor din fostele scaune secuieşti, redactate de Nicolae Iorga între anii 1905-1938. Cartea va cuprinde şi recenzia critică a istoricului maghiar Toth Zoltan şi un studiu „reparatoriu" faţă de „răutăţile" cuprinse în recenzia amintită.

7. *Românii din Secuime*, de Ştefan Manciulea. Cartea cuprinde manuscrisul redactat de Ştefan Manciulea (fost profesor şi bibliotecar la Blaj) după ieşirea sa din închisoare. Lucrarea cuprinde informaţii referitoare la românii din arcul intracarpatic, cuprinse în izvoare germane şi maghiare şi în documente din arhiva Mitropoliei Greco-Catolice de la Blaj.

8. *Cronica parohiei ortodoxe române – Băţanii Mari* – (1925-1940), de pr. Ioan Garcea. Cartea valorifică o valoroasă cronică parohială care redă cu fidelitate aspecte ale vieţii cotidiene dintr-o comunitate românească maghiarizată şi

eforturile întreprinse de biserică pentru prezervarea şi afirmarea identităţii naţionale într-o zonă în care românii sunt numeric minoritari.

9. *Strană de strigăt românesc*, de Octavian M. Dobrotă. Volumul cuprinde 136 de articole apărute sub semnătura reputatului profesor şi publicist Octavian M. Dobrotă, în publicaţiile „Secuimea" şi „Glas românesc în regiunea secuizată", în perioada interbelică, în Odorheiu Secuiesc. Volumul având 450 de pagini este pregătit de autor, fiind finalizat în 1976 la Timişoara.

10. *Consideraţii privind relaţiile interetnice din judeţul Ciuc în perioada interbelică,* de Lazăr Costel. Volumul reprezină teza de licenţă şi dizertaţia de masterat susţinute de profesorul Lazăr Costel la Facultate de Istorie din cadrul Universităţii Bucureşti. Autorul, profesor în Topliţa, şi-a elaborat lucrarea pe baza documentelor de arhivă şi articolelor din presa vremii, reuşind să surprindă aspecte reprezentative ale relaţiilor interetnice din judeţul Ciuc în perioada interbelică.

11. *Pagini de istorie românească din judeţul Harghita,* de Valentin Istrate. Volumul cuprinde studii şi articole apărute în diverse publicaţii, locale şi de specialitate, în perioada 1992-2002, sub

semnătura arhivistului Valentin Istrate de la Direcţia Judeţeană Harghita a Arhivelor Naţionale. Sunt valorificate astfel, o mare cantitate de documnte inedite despre viaţa culturală, economică, socială şi comunitară a românilor din judeţul Harghita.

12. *Viaţa cotidiană la românii din secuime*, de Vasile Lechinţan. Volumul cuprinde studii şi articole apărute în diverse publicaţiide specialitate, în mod deosebit în Angustia, sub semnătura arhivistului Valentin Lechinţan de la Direcţia Judeţeană Cluj a Arhivelor Naţionale.

13. *Contribuţii documentare la istoria sud-estului Transilvaniei*, de Ana Grama. În carte sunt valorificate documnte arhivistice din Arhiva Mitropoliei Transilvaniei şi a Muzeului ASTRA din Sibiu, referitoare la viaţa cotidiană a comunităţilor româneşti din arcul intracarpatic – a parohiilor, şcolilor confesionale, asociaţii culturale, activitatea unor lideri locali ş.a.

14. Românii din arcul intracarpatic în presa românească din Transilvania (până la Marea Unire). Volumul cuprinde articole referitoare la viaţa românilor din actualele judeţe Covasna şi Harghita, apărute în perioada 1850 – 1918, în principalele

publicaţii româneşti din Transilvania. (volum colectiv)

15. *Dicţionarul personalităţilor româneşti din Covasna şi Harghita.* Volumul este dedicat personalităţilor româneşti, născute în localităţi din judeţele Covasna şi Harghita, sau care au activat în acestă zonă, de la marile personalităţi ale istoriei şi culturii naţionale precum Miron Cristea, Nicolae Colan, Octavian C. Tăslăuanu, Ghiţă Popp, Romulus Cioflec ş.a., la liderii locali (preoţii şi învăţătorii) care au asigurat păstrarea şi afirmarea identităţii naţionale româneşti în acest spaţiu multietnic şi pluriconfesional.